ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

11

ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

11

YAZARLAR

Bekir ÇELİK
Ebru KARATAŞ
Ömer BAHADIR
Rifat MEHRİ
Yahya DAĞ

HAZIRLAYANLAR

Editör	Osman MALKOÇOĞLU
Dil Uzmanı	Murat YILDIZ Saydan KILIÇ
Program Geliştirme Uzmanı	Ergül SIRKINTI
Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı	Günay DURUCAN
Rehberlik Uzmanı	Davut ŞENYÜREK
Görsel Tasarım Uzmanı	Abdullah KILIÇ Recep KILIÇ

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

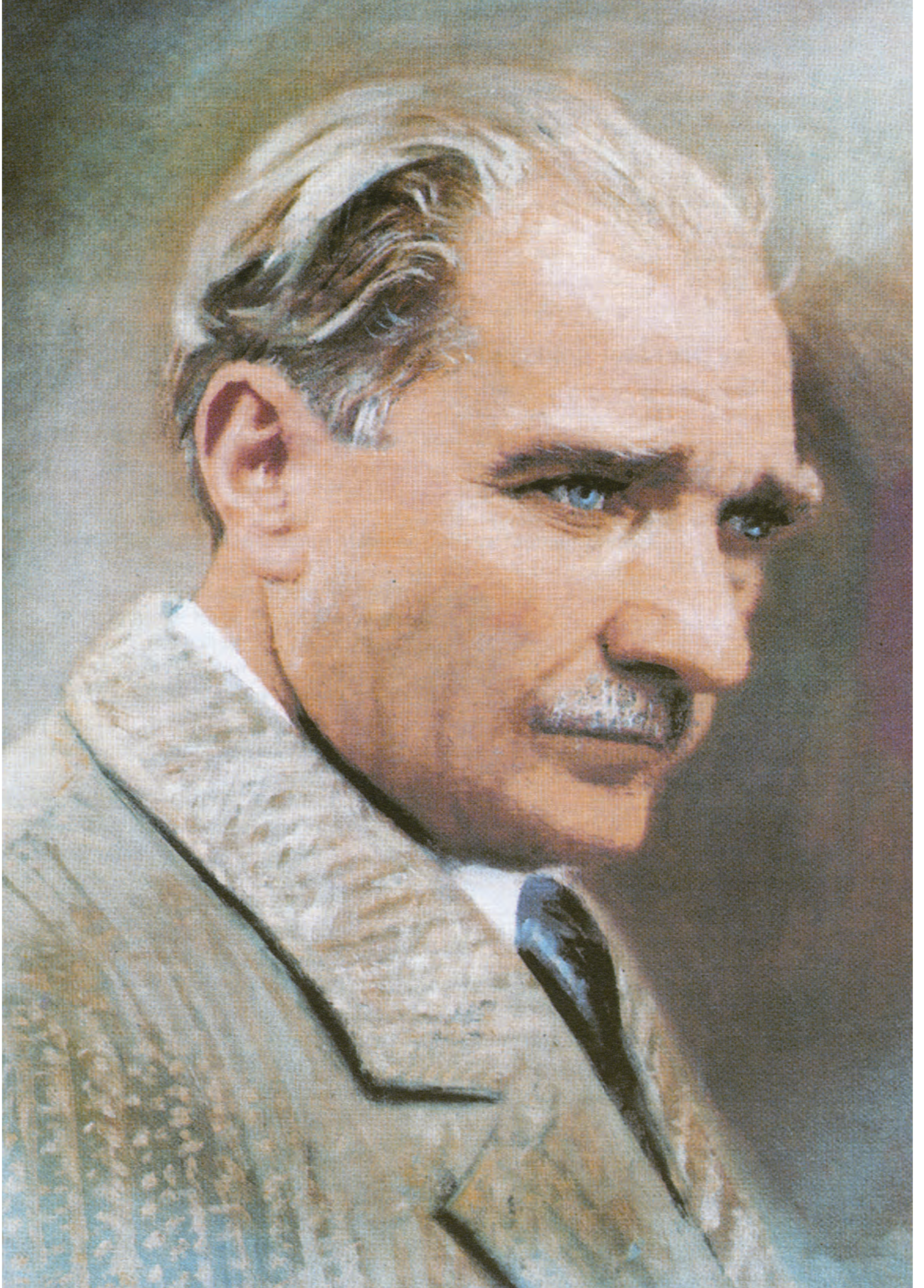
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR SÖZLÜĞÜ

a.s. : Aleyhisselam
AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b. : bin / binti
bk. : bakınız
C : cilt
c.c. : Celle celâlühü
çev. : çeviren
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz. : hazreti
İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ : Milattan Önce
MS : Milattan Sonra
Nu. : Numara
r.a. : Radiyallâhu anh / anhâ
s. : sayfa
s.a.v. : Sallalahu aleyhi ve sellem
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Terc. : Tercüme
thk. : Tahkik
Tz. : Tarihsiz
vd. : ve diğerleri

KİTABIN TANITIMI

Ünite giriş kapağı

Ünite ile ilgili diğer dosyaları görmek için eba.gov.tr adresine yönlendiren kare kod bu bölümde yer alır.

DÜNYA VE AHİRET

Ünitede geçen kavramlar bu bölümde yer alır.

ÜNİTE KAVRAMLARI

* Ahiret * Vefat * Cenaze

Hazırlık çalışmaları bu bölümde yer alır.

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

1. "Ne ekersen onu biçersin." ve "Dünya, ahiretin tarlasıdır." sözleri arasındaki ilişkiyi düşününüz. Fikirlerinizi sınıfta paylaşınız.
2. Ahiret inancı insan davranışlarını nasıl etkiler? Düşüncelerinizi paylaşınız.
3. Vefat eden bir kişinin toprağa verilmeden önce yıkanmasını ve kefenlenmesini insana saygı açısından düşününüz. Fikirlerinizi sınıfta paylaşınız.
4. "Taziye, berzah, haşir ve mizan" kavramlarının anlamlarını sözlükten bulunuz. Kavramların anlamlarını defterinize yazınız.

Konuyla ilgili düşüncelerin paylaşılması etkinliği bu bölümde yer alır.

Konuyla ilgili ilgi çekici bilgiler bu bölümde yer alır.

Konuyla ilgili destekleyici bilgiler bu bölümde yer alır.

Konuyla ilgili okuma parçaları bu bölümde yer alır

DÜNYA ve AHİRET

PAYLAŞALIM

BİLİYOR MUSUNUZ?

26

1. ÜNİTE

BİLGİ KUTUSU

OKUYALIM

29

Sayfa numarasını ifade eder.

KİTABIN TANITIMI

KUR'AN'A GÖRE HZ. MUHAMMED

başka çocukların var mı?" diye sormuş, sahabi "Evet." cevabını vermişti. Hz. Peygamber bu defa *"Hepsine onun gibi bağışta bulundun mu?"* diye sormuştu. Sahabi ise "Hayır." cevabını verince Hz. Muhammed (s.a.v.) *"Ben zulme ve haksızlığa şahitlik yapmam!"* buyurmuştu.

OKUYALIM

Bir gün Kureyş kabilesinden zengin bir kadın hırsızlık yapmıştı. Zengin kadının cezalandırılmaması için Hz. Peygamber'in evinde büyüyen Üsame'yi, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderdiler. Bu durumun adaletsizlik olduğunu söyleyerek kızan ve üzülen Hz. Peygamber, şöyle buyurdu: "Nasıl oluyor da bazı kimseler, Allah'ın kanunu karşısında aracı olmaya kalkışıyorlar?" Sonra ayağa kalkarak orada bulunanlara şöyle hitap etti: "Sizden öncekilerin helak olmasının sebebi şudur: İçlerinden soylu, ileri gelen birisi hırsızlık yapınca onu serbest bırakıyor; zayıf ve fakir bir kimse hırsızlık yapınca onu cezalandırıyorlardı. Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı, onun da cezasını verirdim."

(bk. Ebu Dâvûd, Hudûd, 4)

Müsamahakâr Olmak

"Bağışlamak, ayıplamamak, kolaylık göstermek" gibi anlamlara gelen müsamaha; insanların küçük hatalarını düzeltmelerine fırsat vermek ve onları anlayışla karşılayabilmektir. Farklı duygu ve düşüncelere sahip insanların her konuda birbiriyle anlaşması mümkün değildir. Bu sebeple müsamaha, toplumsal huzurun sağlanması açısından önemli bir değerdir.

YORUMLAYALIM

"Kim dünyada bir kulun ayıbını, kusurunu örterse Allah da kıyamet günü onun ayıbını, kusurunu örter."

(Müslim, Birr, 21)

Yukarıdaki hadis-i şerifi müsamahalı davranmanın kişiye kazandıracağı faydalar açısından yorumlayınız.

46

Konuyla ilgili bilgileri yorumlama etkinliği bu bölümde yer alır.

Konuyla ilgili düşünceleri paylaşma etkinliği bu bölümde yer alır.

Konuyla ilgili ayet, hadis ve diğer bilgiler bu bölümde yer alır.

KUR'AN'A GÖRE HZ. MUHAMMED

Hz. Peygamber'in doğduğu, yaşadığı ve mübarek kabr-i şeriflerinin bulunduğu Hicaz bölgesine asırlarca hizmet etmiştir. Burada yaşayan halkı maddi yönden desteklemiştir. Bunun yanı sıra ecdadımız Mekke ve Medine'yi korumayı, bakım ve onarımını yapmayı dinî bir görev saymıştır. Padişahlar, her yıl devlet hazinesinden Medine'ye gönderdikleri hediyelerle Hz. Peygamber'e ve onun hayatını geçirdiği Hicaz bölgesine olan hürmetlerini göstermişlerdir.

OKUYALIM

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed.
Şefaat eyle sen kemter (değersiz) kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed.
Sen hak peygambersin şeksiz şüphesiz
Sana uymayanlar gider imansız.
Aşık Yunus neyler dünyayı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

(Faruk K. Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 238)

Hz. Peygamber'i sevmenin önemini çok iyi anlayan Müslüman âlimler, onun hayatını kendilerine rehber edinmişlerdir. Tarihimizde devlet büyüklerinden komutanlara, şairlerden âşıklara kadar herkesin hayatında ona duyulan saygı ve sevgiye örnek bulmak mümkündür. Kültürümüzün öncü isimlerinden olan Hoca Ahmet Yesevi, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre, Hacı Bektaşi Veli gibi tasavvuf büyüklerimiz ve Nesimi, Hatayi gibi şairlerimiz eserlerinde Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisini işlemiş; onun ahlakıyla ahlaklanmayı görev bilmişlerdir. Yetiştirdikleri öğrencilerle büyük kitlelere peygamber sevgisini ulaştıran bu kişilerin verdiği eserler, kültürümüzün büyük bir kısmını oluşturması ve gelecek nesillere de peygamber sevgisini anlatması açısından oldukça önemlidir.

Müslüman âlimlerimizden biri olan Mevlânâ, eserlerinde "O kerem denizi, nazîri (benzeri) olmayan, Peygamberler başı", "O aşk madeni, âlemin de âdemin de en başı, en büyüğü, en iyisi, insanlarla cinlerin peygamberi, iki âlemin güneşi, âlemin rahmeti, âdemoğullarının övüncü" sözleriyle Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tarif etmiştir. Mevlânâ, eserlerinde ona olan sevgisini güzel bir dille anlatmış ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlakını örnek almıştır.

PAYLAŞALIM

www.topkapisarayi.gov.tr adresinden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kutsal emanetleri ile ilgili araştırma yaparak sunu hazırlayınız. Hazırladığınız sunuyu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

58

3. ÜNİTE

da son derece saygılı olur. İhsan, insana ince bir düşünce ve hassasiyet duygusu kazandırır. İnsanı saflaştırır, arındırır ve her an Rabbinin huzurunda olma duygusu ile olgunlaştırır. İhsan, bütün amellerin ihlas ve samimiyetle yerine getirilmesini sağlar.

NOT EDELİM

"... Kim güzel niyet ve davranış sahibi olarak kendini, Allah'a teslim ederse rabbinin katında onun mükâfatı vardır. Öylelerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."

(Bakara suresi, 112. ayet)

Kur'an-ı Kerim'de muhsinlerin diğer özellikleri; sabretme, güzel söz söyleme, işlerde aşırılıktan sakınma, kararlılık ve cesaret şeklinde ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de **"Allah şüphesiz adaleti, ihsanı (iyilik yapmayı), yakınlara bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasaklar. Tutasınız diye size öğüt verir."** ayetiyle ihsanın bir anlamının da iyilik etmek olduğu belirtilmiş ve ihsan emredilmiştir. Bu emre uygun davrananların cennetle mükâfatlandırılacağı müjdelenmiştir.

OKUYALIM

Halife Ömer b. Abdülaziz'e bir gece vakti haberci gelir. Haberciyle görüşen Halife Ömer b. Abdülaziz, ona geldiği yerdeki halkın durumunu sorar. Haberci, Halife Ömer b. Abdülaziz'in sorularına cevap verdikten sonra halifenin ve ailesinin durumu hakkında hâl hatır sorar. Bunun üzerine Halife Ömer b. Abdülaziz, cevap vermeden işini bitirir. Daha sonra yanan mumu söndürür ve başka bir mum yaktıktan sonra cevap verir.

Haberci, Halife Ömer b. Abdülaziz'e niçin ilk mumu söndürüp başkasını yaktıktan sonra kendisiyle meşgul olmaya başladığını sorar.

Halife Ömer b. Abdülaziz:

—İlk mum devletin hazinesinden alınmış mumdu. O yanarken şahsi işlerimle meşgul olsaydım Allah Teala katında sorumlu olurdum. Seninle devlet işi konuşmayacağımız için kendi cebimden almış olduğum mumu yaktım. Ondan sonra seninle meşgul olmaya başladım, deyince haberciniın gözleri yaşarır.

Ellerini kaldırarak şöyle dua eder:

— Ya Rabbi! Ömer b. Abdülaziz'i bizim başımızdan eksik etme!

(Ebû Muhammed el-Mısrî, Sîretu Ömer b. Abdülaziz, C. 1, s. 137)

71

KİTABIN TANITIMI

Öğrencinin ayet bulma etkinliği
bu bölümde yer alır.

4. ÜNİTE

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِه۪

سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ

"Eğer yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsaydı, deniz de -ardından ona yedisi daha eklenmek üzere- mürekkep olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi; Allah azîzdir, hakîmdir." (27)

Bu ayetlerde Allah (c.c), kendi ilminin zengin ve sınırsız olduğunu somut bir örnekle açıklamaktadır. Kalemler, mürekkepler, ağaçlar ve denizler tükenirken Allah'ın kelimeleri (bilgisi, iradesi, kudreti) tükenmemekte, onların sonu gelmemektedir. Ayette geçen "üzerine yedi misli daha eklense" ifadesi, çokluğu anlatmak için kullanılmıştır. Buna göre ne ölçüde çok olursa olsun sınırlı olan tükenecek, sınırsız olan eksilmeden sınırsız olarak kalacaktır. Durum, sınırlı ile sınırsızın karşı karşıya gelmesi durumudur.

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim mealinden Râd suresinin 2. ayetinin mealini bularak yazınız. Bu ayette verilmek istenen mesajları kısaca açıklayınız.

....
....
....
....
....

111

Üniteye ilişkin ölçme ve değerlendirme
bu bölümde yer alır.

4. ÜNİTE

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Materyalizmin genel düşünceleri nelerdir? Yazınız.

....
....
....
....
....

2. Pozitivzmin din ve din sonrası dönemler şeklindeki ayrımının nedenleri nedir? Yorumlayınız.

....
....
....
....
....

3. **"Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin... "** (Zümer suresi, 53. ayet) ayetini nihilizm açısından değerlendiriniz.

....
....
....
....
....

4. Milenyum tarikatı nedir? Açıklayınız?

....
....
....
....
....

113

1. ÜNİTE

Görsel 1.1

DÜNYA VE AHİRET

ÜNİTE KAVRAMLARI

* Ahiret
* Vefat
* Cenaze

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

1. “Ne ekersen onu biçersin.” ve “Dünya, ahiretin tarlasıdır.” sözleri arasındaki ilişkiyi düşününüz. Fikirlerinizi sınıfta paylaşınız.
2. Ahiret inancı insan davranışlarını nasıl etkiler? Düşüncelerinizi paylaşınız.
3. Vefat eden bir kişinin toprağa verilmeden önce yıkanmasını ve kefenlenmesini insana saygı açısından düşününüz. Fikirlerinizi sınıfta paylaşınız.
4. “Taziye, berzah, haşir ve mizan” kavramlarının anlamlarını sözlükten bulunuz. Kavramların anlamlarını defterinize yazınız.

1. VAROLUŞUN VE HAYATIN ANLAMI

Hayatı amaçları ve hedefleri doğrultusunda planlayan insanla planlamayan insan arasındaki farklar neler olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

KOMPOZİSYON YAZALIM

Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemi ile ilgili bir kompozisyon yazınız.

Allah (c.c.)*, evrende canlı ve cansız pek çok varlık yaratmıştır. Güneş, ay, yıldızlar, gezegenler, dağlar, ormanlar, bitkiler ve hayvanlar bunlardan bazılarıdır. İnsan, sahip olduğu özellikleriyle diğer varlıklardan ayrıcalıklı ve üstün bir konuma sahiptir. Çünkü o akıllı, düşünen bir varlıktır ve özgür iradeye sahiptir. İnsan, kendini ve çevresini sorgulayacak yaşa geldiği andan itibaren "Ben kimim?, Nereden geldim?, Niçin varım?, Ne olacağım?" gibi sorulara cevap aramaya başlar. "Dağlar, bitkiler, irili ufaklı hayvanlar, denizler, nehirler boş yere mi yaratılmıştır?" gibi soruların cevabını öğrenmek ister. İnsan varoluşun sebebini, hayatın amacını, ölüm sonrasında nelerle karşılaşacağını bilemedikçe de huzura kavuşamaz ve mutlu olamaz.

Yapılan bilimsel araştırmalar ve çalışmalar, evrende mükemmel bir düzenin var olduğunu ortaya koymuştur. Evrendeki her şey bu düzenin bir parçasıdır. Doğadaki en küçük canlının dahi bir işlevi vardır. Bununla ilgili bir ayette şöyle buyrulmuştur: **"Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık..."**[1]

Görsel 1.2: Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır (c.c.).

* Celle celâlühü: O'nun şanı ne yücedir.
1 Sâd suresi, 27. ayet.

İnsanın yaratılış amacıyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de **"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."**[2] ifadesi yer alır. İnsan bunun bilincinde olmalı, Yüce Yaratıcısına inanıp ibadet etmeli, O'nun emir ve yasaklarına uymalıdır. Verdiği nimetler için O'na şükretmelidir. İnsan; Yüce Allah'ın hoşnut olacağı iyi, güzel iş ve davranışlarda bulunmalıdır. Dünyadayken yaptığı iyi ve kötü davranışların ahirette karşılığını göreceğini bilmelidir. Bununla ilgili olarak bir ayette şöyle buyrulur: **"O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır…"**[3]

İnsan, dünya hayatının bir amacı olduğunu bilmeli, Yüce Allah'ın rızasına uygun bir yaşam sürmeye özen göstermelidir. Kendisine, topluma ve yaratıcısına karşı sorumluluklarını yerine getirmelidir. Namazını kılmalı, orucunu tutmalı, malının zekâtını vermeli, kurban kesmeli, hacca gitmeli ve salih ameller işlemeye önem vermelidir. Böyle davrananları Yüce Allah'ın ahirette ödüllendireceğini bilmelidir.

YORUMLAYALIM

Yarın sabah Güneş'in ilk ışıkları pencerenizden süzülürken, perdeyi aralayıp balkona çıkınız. Güneş'in o eşsiz doğuşunu bir kez daha izleyiniz. Gördüğünüz ışınlar, 150 milyon kilometre öteden sekiz dakika önce yola çıkmıştı ama bu ışınların oluşumunu hazırlayan nedenler, zamanımızdan 8 milyar yıl önce planlanmıştı.

...

Ya bir "tesadüf" ya da bir "planlama!" Fiziğin ustası Albert Einstein, bir yazısında "Allah (c.c.), hiçbir şeyi tesadüfe bağlamaz. Çünkü Allah (c.c.) zar atmaz!" demişti.

(Taşkın Tuna, Uzayın Sırları, s. 67)

Yukarıdaki cümleleri, dünyanın yaratılma amacı açısından yorumlayınız.

Hayatın boş ve sorumluluktan uzak olduğu inancı, insanları büyük bir bunalıma ve boşluğa sürükler. İnsan bu durumda hayatı anlamsız ve gereksiz görür, büyük bir manevi çöküntüye girer. Ölümle birlikte yok olup gideceğini düşünen bir insan için dünyadaki hiçbir şeyin anlamı kalmaz. Dostlukların, sevginin, yaptığı iyiliklerin, yaşadıklarının bir karşılığı ve devamı olmayacağını düşünen insana hayatın güzellikleri zevk vermez. Ayrıca insanların işledikleri kötü davranışlardan sorumlu tutulmayacağı düşüncesi, birçok olumsuz davranışa neden olur. İnsanlar; yalan, ikiyüzlülük, dedikodu, haksız kazanç, hırsızlık gibi kötü davranışlardan sakınmayacak hâle gelirler. Yanlış düşüncelere kapılmış olan insanların sayıca arttığı toplumlarda ise düzenden ve istikrardan söz etmek mümkün olmaz.

Allah Teala'nın en şerefli varlığı sıfatıyla yaratılan insanoğlu, belirli bir amaç için yeryüzüne gönderilmiştir. İnsan, Yüce Yaratıcı'ya ve çevresine karşı yaratılış amaçlarına uygun davranışlar sergilemelidir. Dünya hayatının amaçsız olmadığını bilmeli ve hayatını güzel ahlak ilkeleri doğrultusunda yaşamaya çalışmalıdır.

2 Zâriyât suresi, 56. ayet.
3 Mülk suresi, 2. ayet.

Görsel 1.3: Ahirete iman eden insan, dünya hayatının geçiciliğine aldanmaz.

Ahiret İnancının İnsana Kazandırdıkları

Ahiret inancı, İslam inanç esaslarından biridir. Kur'an'ın ifadesiyle zerre kadar hayır yapan mükâfatını, zerre kadar kötülük yapan da cezasını ahirette görecektir.[4] Dolayısıyla Müslüman, attığı her adımın hesabını iyi yapmak durumundadır. İnsanın korkuları, çaresizliği, yalnızlığı, günahları, pişmanlığı gibi hallerde ahiret inancı; insan için önemli bir sığınak ve ümit kaynağıdır. Dünya hayatının bir imtihan olduğu gerçeği, buna inanan kimseyi aşırılıklardan korur. İnsan, iyilik ve kötülük karşısında sabrı ve şükrü tercih ederek dünya ahiret dengesini gözetir.

Ahiret inancı, sayısız nimetle kuşatılan cennete gitme arzusu ile insanları iyiliklere yöneltir. Çeşitli azaplarla kuşatılan cehenneme gitme endişesi ise insanları, kötülüklerden sakındırır.

Ahiret inancı, toplumda iyilik, mutluluk ve refahın artmasına; hırsızlık, zina, cinayet, içki ve kumar gibi olumsuzlukların da azalmasına vesile olur. Nitekim kul hakkının söz konusu olduğu davranışlar, kişinin hanesine günah olarak yazılacak ve ahirette hesabı sorulacaktır. İyilik yapanlar hakkında Yüce Allah şöyle buyurur: **"İnanan ve yararlı işler yapanlar için hoş bir hayat ve güzel bir gelecek vardır"**[5] ve onlar, **"... altından ırmaklar akan cennetlere konulacak, orada ebedî olarak kalacak-**

> **NOT EDELİM**
>
> "Diri olanları uyarması... için Kur'an'ı indirdik."
>
> (Yâsîn suresi, 70. ayet)
>
> **Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.**

4 bk. Zilzâl suresi, 7-8. ayetler.
5 Ra'd suresi, 29. ayet.

lardır..."[6] İmanlı ve güzel amel sahibi müminlerin kavuşacağı nimetler hakkında, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"Yaptıklarına karşılık kendileri için saklanan müjdeyi hiç kimse bilemez."**[7]

Toplumun düzeni; dinin, neslin, canın, aklın ve malın korunması ile mümkündür. Bu temel esaslar gözetilmezse, toplum düzeni derinden sarsılır. İnsanlar arasında huzursuzluk başlar, toplumda düzensizlik ve dengesizlik hâkim olur. İnsan hayatı, bütün yapılanların sorgulanacağı yer olan ahiretin varlığıyla anlam kazanır. Ahiret, ölümün bir son olmadığını aksine daha güzel ve ebedî bir hayatın başlangıcı için bir geçiş olduğunu insana hatırlatır.

PAYLAŞALIM

Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum,
Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum.

***

Anladım işi; sanat Allah'ı aramakmış,
Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış.

(Necip Fazıl Kısakürek, Çile, s. 35-39)

Yukarıdaki beyitlerle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ahiret inancına sahip bir Müslümanın hayatı, düzen ve disiplin içinde olur. Sorumluluk duygusu artar. Bu durumda bencillik, aşırı hırs ve dünyaya bağlılık yerini sakin, huzurlu ve güvenli bir hayata bırakır. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmaktadır: **"Allah da onlara hem dünya nimetini, hem de ahiretin güzel mükâfatını verdi. Allah güzel davrananları sever."**[8]

İslam dininin hedefi, insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamaktır. Yaptıklarının karşılığını göreceğini bilen bir insan, Allah Teala'dan hakkıyla korkar. İyilikler yapar, kötülüklerden uzaklaşır. Adaletli davranmaya özen gösterir. Kendisi için istediği ve sevdiği şeyleri başkası için de ister ve sever. Kendisi için kötü gördüğü şeyleri başkası için de kötü görür. Allah Teala'ya tevekkül eder. Büyüklerine saygılı, küçüklerine karşı merhametli olur. Bu güzel davranışları yapan insan, yaptıklarının karşılığını ahirette göreceği inancı ile huzurlu olur.

Hayatı anlamlandırmada ahirete inanmanın önemli bir yeri vardır. Dünya hayatının bir sonu olduğu gerçeği ve ahiret inancı, insanı yaptıklarında bilinçli davranmaya sevk eder. İnsan; iyilik ve güzelliklerini arttırma gayreti içinde olurken kötü ve zararlı olanlara uzak durarak kendini korumaya çalışır. İnsanlara, hayvanlara ve tabiata şefkatle yaklaşarak her hak sahibine hakkını vermeye özen gösterir.

---

6 Nisâ suresi, 57. ayet.
7 Secde suresi, 17. ayet.
8 Âl-i İmrân suresi, 148. ayet.

Görsel 1.4: Dünyada yapılanların karşılığı ahirette verilecektir.

2. AHİRET ÂLEMİ

Güvenlik kameraları ile gözlenen yerlerde suç oranlarının daha düşük olmasının sebepleri sizce neler olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Din; birey ve toplum hayatını iman, ibadet, ahlak, hukuk ve sosyal ilişki yönleriyle kuşatan değerler bütünüdür. Bu değerler bütününün, iman kapsamında yer alan ilkelerinden biri de ahirete imandır. Ahirete iman, ölümden sonra tekrar dirilmeye ve dünyada yapılan davranışların karşılığının görüleceğine inanmaktır. İnsanın varlığı, yalnız dünya hayatı ile sınırlı değildir. Anne karnında başlayan dünya hayatı, ölümle son bulur. İnsanın özü olan ruh ise ahirette tekrar yaratılan bedenle bütünleşerek varlığını devam ettirecektir. Dolayısıyla yaşam, sadece dünya hayatından ibaret olmadığı gibi ölüm de bir yok oluş değil; yeni ve ebedî bir hayatın başlangıcıdır.

Sözlükte **ahiret**, "ilk" anlamındaki "evvel" kelimesinin zıttı olup "son" demektir. Terim olarak, dünya hayatından sonra başlayıp sonsuza kadar devam edecek ölüm sonrası hayattır.[9] Ahiret, dünyada yapılan her davranışın hesabının verileceği bir yerdir.[10] Bu nedenle Müslüman, hayatının her anında bu hesap bilinciyle hareket eder. Hz. Muhammed'in (s.a.v.)* bu konuda: *"Akıllı insan, nefsini hesaba çeken ve ölümden sonrası için hazırlık yapandır."*[11] hadisini kendine ilke edinir.

Ahiret hayatı, bireylerin dünya hayatını anlamlandırmasına katkı sağlar. Dünyada söylenen her sözün ve yapılan her türlü davranışın ahirette sorgulanacağı gerçeği, bireyleri güzel ahlaka yöneltir. Allah Teala tarafından insana verilen aklın görevlerinden biri,

* Sallallâhu aleyhi ve sellem: Allah (c.c.) ona salât ve selam eylesin.
9 Süleyman Toprak, Ahirete İman, s. 18.
10 bk. Zuhruf suresi, 44. ayet.
11 Tirmizî, Kıyamet, 25.

nefis muhasebesi yapmak ve ölümden sonrası için hazırlanmaktır. Ahiret gününde hesaba çekileceği inancı, kişiyi bencillik ve aşırılıklardan alıkoyar. Böylece insan başkalarına karşı daha saygılı davranır. Davranışlarının ve sözlerinin sonuçlarını düşünerek hareket eder. Doğru ve dürüst olmaya çalışır. Haksızlıktan ve haram lokma yemekten sakınır.

NOT EDELİM

"O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca O'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."

(Kasas suresi, 70. ayet)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

Öldükten sonra dirilmeye inanmayanlar hakkında Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur: **"İnkâr edenler, öldükten sonra tekrar dirilmeyeceklerini ileri sürerler. De ki: 'Hayır! (Zannettiğiniz gibi değil.) Rabbime andolsun ki siz, mutlaka diriltileceksiniz, sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah için kolaydır.'"**[12]

Ahiretin varlığı konusunda sahip olunan bilgiler Kur'an ve sünnete dayanır. İnsan bedeninin ve kâinatın fâni olduğu, öldükten sonra tekrar dirilmenin ve ahiret hayatının kaçınılmaz olduğu Kur'an'da şöyle bildirilir: "**Siz cansız (henüz yok) iken sizi dirilten (dünyaya getiren) Allah'ı nasıl inkar ediyorsunuz? Sonra sizleri öldürecek, sonra yine diriltecektir. En sonunda O'na döndürüleceksiniz."**[13] Dünya hayatının bir imtihan olması, ahireti gerekli kılmaktadır. Çünkü dünyadaki konumları ve görevleri itibarıyla farklı imkânlara sahip insanların denenmeleri söz konusudur. Bu sebeple ikinci bir hayatın bulunması ve herkesin yaptığı iyilik veya kötülüklerin karşılığını alması kaçınılmaz bir durumdur. Aksi hâlde imtihanın bir anlamı kalmaz. Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mı sanıyorlar?... Allah, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak, herkese kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulmedilmez."**[14]

NOT EDELİM

"Allah'ın, yaratmayı nasıl başlattığını, sonra bunu (nasıl) tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır."

(Ankebût suresi, 19. ayet)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

12 Teğâbun suresi, 7. ayet.
13 Bakara suresi, 28. ayet.
14 Câsiye suresi, 21-22. ayetler.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insanlığa tebliğ ettiği İslam dininin temel kaynaklarını oluşturan Kur'an ve sünnette ahiretle ilgili insanın ihtiyaç duyabileceği bütün açıklamalar yer almaktadır. Yüce Allah **"Sizi sadece boş yere, gayesiz yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"**[15] ayetinde kusursuz bir düzen içinde yaratılan insanın amaçsız olamayacağını bildirmiştir.

PAYLAŞALIM

Anne karnındaki bir bebeğe dünya hayatını ve bu hayatın gerçekliğini anlatma imkânınız olsaydı nasıl anlatırdınız? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

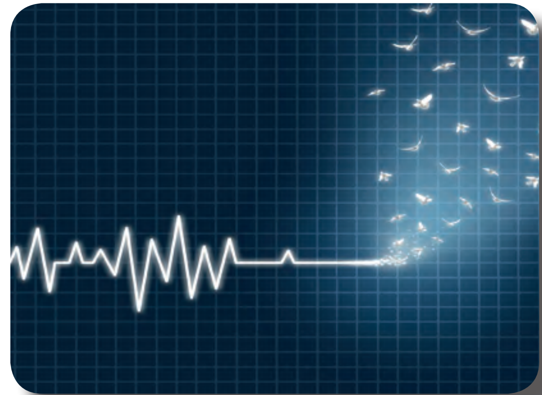
Her şeyi yoktan var eden Allah Teala için, yeniden diriltmek elbette kolaydır.[16] Bunu anlayamayan müşrikler, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tartışmışlardır. Bunun üzerine Yüce Allah **"İnsan, kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: 'Bu çürümüş kemikleri kim yeniden diriltecek?' Onları ilk defa yaratmış olan diriltecektir. Çünkü O, hakkıyla her türlü yaratmayı bilendir."**[17] ayeti ile her türlü yaratmaya gücünün yettiğini haber vermiştir.

Ölüm

Beden ve ruhtan meydana gelen insan, sadece bedeniyle değil; ruhu ile de insandır. Topraktan yaratılan beden, yine toprak olacak; insanın ruhu ise varlığını sürdürecektir.

Anne karnında başlayan insan hayatının bedenle ruhun birbirinden ayrılışı demek olan ölümle sona ermesi, önemli bir olaydır. İnsanlar, ölümü duyu organlarıyla algılayabilirler. Bütün insanlar, ölümden sonraki hayata ister inansın ister inanmasın; ölümün varlığını ve hayatın bir gerçeği olduğunu kabul eder. Kur'an-ı Kerim'de **"Her canlı ölümü tadacaktır..."**[18] buyrularak bu hakikat dile getirilmiştir.

Ölüme engel olamayacağının farkına varan insan, ölümden sonraki durumunu merak etmiş ve duyularıyla algılayamadığı bu alanla ilgili bilgilere ulaşmaya çalışmıştır. Her kültür ve medeniyette ölüm sonrası hayat hakkında farklı algılayış ve açıklamalar olmakla birlikte güvenilir bilgileri, hak dinin tebliğcileri olan peygamberler vermiştir. İslam dininde ölüm ve ahiret ile ilgili bilgilerin kaynağı, Kur'an ve sünnettir. Bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ölümü en çok hatırlayanlar*

Görsel 1.5: Ölüm bir yok oluş değildir.

15 Mü'minûn suresi, 115. ayet.
16 bk. Târık suresi, 8. ayet.
17 Yâsîn suresi, 78-79. ayetler.
18 Âl-i İmrân suresi, 185. ayet.

ve ölüm sonrası için en güzel şekilde hazırlananlar Müminlerin en akıllı olanlarıdır."[19] Ölüm, hayatın bir gerçeği olarak kabul edilir. Kişiden, yaratılış ve hayatın amacına uygun yaşaması, hem kendisi hem de insanlık için faydalı ve kalıcı işler yapması istenir.

Görsel 1.6: Ölüm hayatın bir gerçeğidir.

Kabir Hayatı - Berzah

Sözlükte "iki şey arasındaki perde, engel" anlamına gelen berzah, dinî terim olarak ölümden sonra başlayıp mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatına denir. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki bir geçiş dönemini ifade eder. Ölen herkes berzah âlemine girecektir. Berzah âlemi daha çok kabir hayatı şeklinde de ifade edilir.[20]

Kabir hayatı insanın ölümü ile başlar. Kur'an-ı Kerim'de **"Nihayet onun canını aldı ve kabre koydu. Sonra dilediği bir vakitte onu yeniden diriltecektir."**[21] buyrulmuştur. İnsan, ölümden sonra ve yeniden dirilme öncesinde bir bekleme ve bekletilme hâlindedir. Ölen kişi mezara konulsun veya konulmasın ölümü ile berzah hayatı başlar. Allah Teala, bu durumu **"Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır."**[22] ayeti ile bildirmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), bir hadisinde kabrin ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukur olacağını[23] söylemiştir. Bir başka hadisinde ise *"Biriniz öldüğü zaman, ona varıp yerleşeceği yeri sabah akşam gösterilir. O kimse cennet ehlinden ise cennetliklerin yeri, cehennem ehlinden ise cehennemliklerin yeri gösterilir. Ve ona, 'İşte senin yerleşeceğin yer burasıdır. Sonunda kıyamet günü Allah seni buraya gönderecek.' denilir."*[24] buyurmuştur.

PAYLAŞALIM

"Ölüyü (kabre kadar) üç şey takip eder: Ailesi, malı ve ameli. Bunlardan ikisi döner, biri kalır. Çoluk çocuğu ve malı döner, ameli (kendisiyle) kalır."

(Buhârî, Rikak, 42)

Yukarıdaki hadis-i şerife göre dünyada yapılanların ahiret hayatı açısından önemi hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

19 İbn Mâce, Zühd, 31.
20 bk. DİB, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 67.
21 Abese suresi, 21-22. ayetler.
22 Mü'minûn suresi, 100. ayet.
23 bk. Tirmizî, Kıyamet, 26.
24 Buhârî, Cenâiz, 89.

Görsel 1.7: O gün, gök erimiş bir maden gibi olur. (Meâric suresi, 8. ayet)

Kıyamet

Kıyamet "dikilmek, ayağa kalkmak, durmak ve canlıların Allah Teala'nın huzurunda saygıyla duracakları gün" anlamlarına gelir.[25] Kıyamet; Kur'an-ı Kerim'de, bazı ayetlerde dünya düzeninin bozulması ve dünya hayatının sona ermesi olarak tanımlanırken[26] bazı ayetlerde de insanların Allah Teala tarafından diriltilmeleri, mahşer yerinde toplanmaları anlamında kullanılır.[27]

NOT EDELİM

"Yıldızlar dağılıp saçıldığında, denizler yükselip birbirine katıldığında, kabirlerin altı üstüne getirildiğinde; her insan dünyada neleri yaptığını ve neleri yapmadığını açıkça bilecektir. Ey insan! Yüce Rabbin hakkında seni yanıltıp aldatan ne oldu?" (İnfitâr suresi, 1-6. ayetler)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

Kur'an-ı Kerim'de yeryüzünde bulunan her canlının yok olacağı, ancak Allah Teala'nın baki kalacağı bildirilmiştir.[28] Kıyametin zamanının sadece Allah Teala tarafından bilinebileceği Kur'an-ı Kerim'de **"Sana kıyametin, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz..."**[29] ayeti ile bildirilmiştir.

25 DİB, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 378.
26 bk. Tekvîr suresi, 1-6. ayetler.
27 bk. Câsiye suresi, 26. ayet.
28 bk. Rahmân suresi, 26-27. ayetler.
29 A'râf suresi, 187. ayet.

Nitekim Hz. Peygamber bir gün ashâbı ile birlikte otururken Cebrail (a.s.) geldi ve ona iman, İslâm ve ihsanın ne olduğunu sorduktan sonra, "Kıyamet ne zaman kopacak?" sorusunu yöneltti. Hz. Muhammed (s.a.v.) de *"Bu konuda sorulan kişi, sorandan daha bilgili değildir."*[30] cevabını verdi ve ardından **"Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi sadece Allah'a aittir."**[31] ayetini okudu.

Görsel 1.8: Kıyamet vaktinin bilgisi Allah (c.c.) katındadır.

Kıyamet, İsrafil (a.s.)* isimli meleğin, sûra üflemesi ile başlayacaktır. O gün Allah Teala'nın diledikleri hariç göklerde ve yerde olan her şey dehşetle sarsılacaktır. Evrendeki tüm düzen bozulacak, gökyüzü maden gibi eriyecek, yeryüzü ve dağlar birbirine çarpılıp kum yığınına dönecek, güneş dürülüp yıldızlar dökülecek, her şey ölecek ve yıkılıp yok olacaktır.[32] Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: **"Sûra üflenince Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir. Sonra ona bir daha üflenince bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar."**[33] Hz. Peygamber de kıyametle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Zamanı gelmedikçe kıyamet kopmaz..."*[34]

PAYLAŞALIM

"... Sen yeryüzünü de ölü ve kupkuru görürsün. Fakat biz onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman o harekete gelir, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O, ölüleri diriltir yine O, her şeye hakkıyla kadirdir. Kıyamet vakti de gelecektir. Bunda şüphe yoktur. Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır."

(Hac suresi, 5-7. ayetler)

Yukarıdaki ayet-i kerimede mevsimlerin değişimi ile ölümden sonra dirilme arasında nasıl bir ilişki kurulmaktadır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

30 Buhârî, İmân, 37.
31 Lokmân suresi, 34. ayet.
* Aleyhis selam: Allah'ın (c.c.) selamı onun üzeirne olsun.
32 bk. Me'âric suresi, 8-10. ayetler; Hâkka suresi, 13. ayet; Müzzemmil suresi, 14. ayet; Tekvîr suresi, 1-2. ayetler.
33 Zümer suresi, 68. ayet.
34 Tirmizî, Zühd, 24.

Ba's

"Öldükten sonra tekrar dirilmek" anlamına gelen ba's, ahiret hayatının evrelerinden biridir. Kıyametin kopmasından sonra Allah Teala'nın emri ile İsrafil (a.s.), sûra ikinci defa üfleyecek ve bütün canlılar tekrar diriltileceklerdir. Kur'an-ı Kerim'de **"O gün insanlar hakka çağıran o korkunç sesi işiteceklerdir. İşte bu, (kabirlerden) çıkış günüdür."**[35] ayeti ile o günün başlangıcı bildirilmiştir. Kıyamet gününde bütün insanların diriltileceği ise **"Çünkü kıyamet muhakkak gelecektir. Onda hiçbir şüphe yoktur ve şüphesiz Allah kabirdeki kimseleri diriltecektir."**[36] ayeti ile haber verilmiştir.

Görsel 1.9: Allah (c.c.) hayat verendir.

Allah Teala; yeniden diriltmenin kendisi için zor olmadığını, bütün varlığı yaradanın kendisi olduğunu, bu diriltmeyi de yine kendisinin gerçekleştireceğini ve her türlü yaratmayı gayet iyi bildiğini Kur'an-ı Kerim'de bildirmiştir.[37] Mevsimlerin oluşması, bitkilerin çürüyüp yeniden yeşermesi, toprağa düşen tohumun hayat bulması yeniden dirilmeyle ilgili somut örneklerdendir.

Haşir

Allah Teala'nın insanları diriltip dünyada iken yaptıkları işlerden hesaba çekmek üzere toplamasına haşir[38], toplanma yerine de mahşer denir.

Ölünce toprağa defnedilen ve çürüyüp toprak olan insanlar, tekrar oradan çıkarılacak ve mahşerde toplanacaktır.[39] Ayet ve hadislerde haşir gününün zor ve dehşetli bir gün olacağı, bütün sırların ortaya döküleceği[40], kimsenin kimseye faydasının ve zararının olmayacağı bildirilir. Allah Teala'nın huzuruna varmayı yalanlayanların zarara uğrayacağı[41] ve bazılarının kör, dilsiz ve sağır olarak haşredilecekleri[42] belirtilmiştir.

Görsel 1.10: Mevsimlerin değişiminde akıl sahipleri için ibretler vardır.

35 Kâf suresi, 42. ayet.
36 Hac suresi, 7. ayet.
37 bk. Yâsîn suresi, 78-79. ayetler.
38 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 125.
39 bk. Kâf suresi, 44. ayet.
40 bk. Târık suresi, 9-10. ayetler.
41 bk. Yûnus suresi, 45. ayet.
42 bk. İsrâ suresi, 97. ayet.

ÖRNEK BULALIM

Günlük hayatta yeniden dirilmeyi çağrıştıran aklî deliller neler olabilir? Örnekler veriniz.

Haşir günü insanlar, kendi derdine düşecek ve yakınlarıyla bile ilgilenemeyeceklerdir. Kur'an-ı Kerim'de **"Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün, kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır..."**[43] buyrulur.

Hz. Muhammed (s.a.v.); hadislerinde haşir gününde mahşer yerinin dümdüz olacağını, insanların sıkıntılarından kurtulmak için hesabın bir an önce görülmesini isteyeceklerini haber vermiştir.[44]

Hesap

Mahşerde toplanan insanlar muhakeme edilecekler, insanlara sualler sorulacak ve herkes dünyada yaptıklarının hesabını verecektir. Dünya hayatında yapılanlar, görevli melekler tarafından amel defterlerine kaydedilir.[45] Hesap günü herkesin defteri kendisine teslim edilecektir. "... **'Oku kitabını! Bugün hesap görücü olarak sana nefsin yeter.' denilecektir."**[46] İnsanlar, bu defterleri okuyacaklar ve yaptıklarını inkâr edemeyeceklerdir.

Görsel 1.11: O gün, kimseye haksızlık yapılmaz.

İman edip dünyada iyi ve güzel amel işleyenlerin hesapları kolay olacaktır. Sevinç içinde **"... Alın kitabımı okuyun, doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum..."**[47] diyecek, mutlu ve huzurlu bir şekilde yakınlarının yanına döneceklerdir. İman etmeyip dünyada iyi ve güzel işler yapmayanlar ise zorda kalacaklardır. Yaptıklarını inkâr etmeye kalkışanların elleri konuşacak ve ayakları şahitlik edecektir.[48] Allah Teala bu durumu **"İşlemiş oldukları günahtan dolayı dillerinin, ellerinin**

43 Abese suresi, 33-39. ayetler.
44 bk. Buhârî, Rikâk, 44-45; Zekât, 52.
45 bk. Tekvîr suresi, 10-12. ayetler.
46 İsrâ suresi, 14. ayet.
47 Hâkka suresi, 19-20. ayetler.
48 bk. Yâsîn suresi, 65. ayet.

ve ayaklarının kendi aleyhlerine şahitlik edeceği günde onlara çok büyük bir azap vardır."[49] ayetiyle bildirmiştir.

SUNU HAZIRLAYALIM

Ayet ve hadislerden hareketle ahiret hayatının aşamaları ile ilgili bir sunu hazırlayınız. Hazırladığınız sunuyu sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

Mahşerde mizan kurulacak ve herkesin dünyada yaptığı ameller, mahiyetini ancak Allah Teala'nın bildiği bu mizanda tartılacaktır. O gün zerre kadar hayır işleyen mükâfatını görecektir. Zerre kadar kötülük işleyen de cezasını görecek ve hiçbir adaletsizlik söz konusu olmayacaktır.[50] Mizanda iyilikleri ağır gelenler kurtuluşa erecek, kötülükleri ağır gelenler ise cezalandırılacaktır.[51] Ahiret, insanın dünyada yaptıklarından sorguya çekileceği âlemdir.

Cennet

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de cennet için "me'vâ, adn, firdevs, naîm, huld, karâr, dârusselâm ve dârulmukame" gibi isimler kullanılır.

Sözlükte "bitki ve ağaçlarla örtülü yer, bahçe" anlamlarına gelen cennet, iman edip salih amel işleyen müminlerin ebedî olarak kalacakları ve içinde çeşitli nimetlerin bulunduğu mükâfat yurdu demektir.[52] Kur'an-ı Kerim'de cennetle ilgili **"Mutlu olanlara gelince, gökler ve yerler durdukça içinde ebedî kalmak üzere cennettedirler. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Bu onlara ardı kesilmez bir lütuf olarak verilmiştir."**[53] buyurulmuştur.

Cennet; dünyada yapılanların bir karşılığı olarak yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara has kılınmıştır. Allah'a (c.c.) ve peygamberine itaat, iman edip salih ameller işlemek, Allah'ın (c.c.) emirleri doğrultusunda hareket etmek, Yüce Allah'a saygı duymak ve hesaba çekileceği bilinciyle yaşamak cennet ehlinin özelliklerindendir. Onlar; Allah'ın (c.c.) rızasına ermek için sabreder, namazı dosdoğru kılar, kendilerine verilen rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah (c.c.) için harcar ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldırırlar.[54] Hz. Muhammed (s.a.v.) de bir hadisinde cennetle ilgili soru soran birine şöyle cevap vermiştir: *"Allah seni cennete koyarsa canının çektiği ve gözüne hoş görünen her şey senin olacaktır."*[55] Bir başka hadiste Peygamberimizin bize haber verdiğine göre Yüce Allah, *"Ben salih kullarım için cennette hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir inanın hayal edemeyeceği nimetler hazırladım."*[56] buyurmaktadır.

49 Nûr suresi, 24. ayet.
50 bk. Enbiyâ suresi, 47. ayet.
51 bk. A'râf suresi, 8. ayet.
52 bk. Bakara suresi, 82. ayet.
53 Hûd suresi, 108. ayet.
54 bk. Kasas suresi, 83. ayet; Nisâ suresi,13. ayet; Bakara suresi, 25. ayet; Ra'd suresi, 21-22 ve 24. ayetler; Tevbe suresi, 22. ayet.
55 Tirmizî, Sıfatü'l-cennet, 11.
56 Buhârî, Bed'ül-halk, 8.

Kur'an-ı Kerim'de, cennet ve cennetlikler şu şekilde tasvir edilir: Cennet, genişliği göklerle yer kadar olan ve yakıcı sıcağın da dondurucu soğuğun da görülmeyeceği bir yerdir. Orada tatlı su pınarları, tadı bozulmayan süt ve süzme bal ırmakları yer alır.[57] Cennette türlü meyveler, hurmalıklar, nar ağaçları, bağlar, salkımları sarkmış muz ağaçları[58] bulunur. Cennetliklerin elbiseleri saf ipekten, süsleri ise altındandır. Orada altlarından ırmaklar akan üst üste bina edilmiş köşkler vardır. Cennetliklerin canlarının istediği ve gözlerinin gördüğü her şey cennette hazır bulunur. Onlar için hiçbir yorgunluk ve zahmet yoktur. Cennette boş ve yalan söz de işitilmez.[59]

Cennet nimetleri sınırsız olmakla birlikte Allah Teala'nın rızasını kazanmak hepsinden daha üstün ve daha değerlidir. Bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de **"Allah; mümin erkeklere ve mümin kadınlara ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler vadetti. Allah'ın rızası ise bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır."**[60] buyurulmuştur.

Cehennem

Sözlükte "derin kuyu" anlamına gelen cehennem, dünya hayatında Allah Teala'ya iman etmeyenlerin ve O'nu inkâr edenlerin sürekli kalacağı yer olarak tanımlanır. Kur'an-ı Kerim'de cehennem; ilahlık taslayanların, benliğini kötülük kaplamış olanların, yetimlerin mallarını haksız yere yiyenlerin, bir mümini kasten öldürenlerin, öldükten sonra tekrar dirilmeye ve ahiret hayatına inanmayanların, Allah Teala'nın korunmasını emrettiği akrabalık bağlarını koparanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların buluşacağı yer olarak haber verilir.[61] Hz. Peygamber de bir hadisinde *"Cehennem kişinin (kendisi için zararlı olmasına rağmen) arzu ettiği şeylerle ... kuşatılmıştır."*[62] buyurmuştur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de cehennem için "Hâviye, Cahîm, Nâr, Sakar, Saîr, Lezâ ve Hutame" gibi isimler de kullanılır.

Cehennem ve oradaki hayat Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde anlatılır: Onun kaynaması ve uğultusu uzaktan işitilir.[63] Cehennemlikleri her taraftan ateşten örtü ile kuşatan cehennem, inkârcılar için bir zindandır. Suçlular oraya vardıklarında, cehennem onlara büyük kıvılcımlar saçar. Kur'an'da yakıtının insanlarla taşlar olduğu bildirilen cehennem, kendisine atılanlardan asla bıkmayacaktır. Cehennemliklerin yiyeceği zakkum ağacı, içecekleri kaynar su ve irindir. Onlar, orada serinlik bulamadıkları gibi içecek güzel bir şey de bulamayacaklar, cehennem azabı onları ebedî[64] olarak kuşatacaktır.

57 bk. Âli İmrân suresi, 133. ayet; İnsan suresi, 13 ve 18. ayetler; Muhammed suresi, 14. ayet; Mutaffifîn suresi, 25-26. ayetler; Sâffât suresi, 45-47. ayetler.
58 bk. Rahmân suresi, 68. ayet; Nebe' suresi, 32. ayet; Vâkı'a suresi, 21, 28-29. ayetler.
59 bk. Kehf suresi, 21., 31. ayetler; Zuhruf suresi, 71. ayet; Yasin suresi, 56. ayet; Hicr suresi, 47-48. ayetler; Nebe' suresi, 35. ayet.
60 Tevbe suresi, 72. ayet.
61 bk. Enbiyâ suresi, 29. ayet; Bakara suresi, 8. ayet; Nisâ suresi, 10 ve 93. ayetler; R'ad suresi, 5 ve 25. ayetler; Hicr suresi, 45. ayet.
62 Buhârî, Rikak, 28.
63 bk. Furkân suresi, 12. ayet.
64 bk. Me'âric suresi, 15. ayet; Bakara suresi, 24. ayet; Nisâ suresi, 56. ayet; Duhân suresi, 43-46. ayetler; İbrahim suresi, 16. ayet.

3. AHİRETE UĞURLAMA

"Ten fânîdür cân ölmez çün gitdi girü gelmez
Ölür ise ten ölür cânlar ölesi degül"

Yunus Emre

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, C 2, s. 174)

Yukarıdaki beyitten neler anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Müslümanların birbirlerine karşı olan görevleri, öldükten sonra da devam eder. Hz. Muhammed (s.a.v.), bir hadisinde *"Müslümanın, Müslüman üstündeki hakkı beştir. Selamını almak, hasta ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icabet etmek, aksırana Allah'tan rahmet dilemek."*[65] buyurarak bu görevlerden birinin de Müslüman kardeşinin cenazesine katılmak olduğunu vurgulamıştır.

BİLGİ KUTUSU

Techîz, sözlükte "hazırlamak, donatmak" anlamlarına gelir. Dinî kavram olarak vefat eden kişinin yıkanmasından kabre defnedilinceye kadar yapılması gerekenlerin tamamını ifade eder. Ölünün yıkanması (gasil), kefenlenmesi (tekfîn), tabuta konulup musallaya ve cenaze namazından sonra da kabristana taşınması (teşyî) ve kabre konması (defin) techîz içinde yer almaktadır.

(DİB, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 638)

Vefat eden bir Müslümanın arkasından yapılması gereken görevler vardır. Bunların başlıcaları; cenazeyi yıkamak, kefenlemek, cenaze namazını kılmak, cenazeyi defnetmek, ardından dua etmek, varsa borçlarını ödemek ve hayırda bulunmaktır.

Vefat Edenin Vasiyeti ve Borçları

İnsanların üzerinde Allah (c.c.) ve kul hakkı olmak üzere iki tür hak vardır. Allah'a (c.c.) olan kulluk borcundan kaynaklanan haklara Allah (c.c.) hakkı, insanlarla ilişkilerimizden doğan haklara kul hakkı denir. Kişi, kul hakkı ile Allah Teala'nın huzuruna gitmemek için hak sahipleriyle helalleşmelidir. Bir kimsenin vefatından sonra geçerli olmak üzere yapılmasını istediklerine ve yerine getirilmesi gerekenlere **vasiyet** denir. Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili "**Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı."**[66] buyrulmuştur.

65 Buhârî, Cenaiz, 2.
66 Bakara suresi, 180. ayet.

Cenaze sahipleri; ölen kişinin varsa malının üçte birini kullanarak borçlarını öder, yeterli gelmediği durumlarda ise varisler tarafından bu borçlar karşılanarak cenaze üzerindeki kul hakları kaldırılır.[67]

Kişinin yapılmasını istediği konularda vasiyet bırakması, tercihe bağlıdır. Kişinin kabrinin bulunacağı yer, cenaze namazını kimin kıldıracağı, cenazesinin kim tarafından yıkanacağı gibi hususlarda vasiyette bulunmasının bir sakıncası yoktur. Allah Teala tarafından yasaklanmayan ve başkasının hakkına girmeyen vasiyetler, mirasçılar tarafından yerine getirilebilir.

Cenaze Namazı

İslam dinine göre insan, şerefli bir varlıktır. İnsanın bu şeref ve saygınlığı ölümünden sonra da devam eder. Bu saygının gereği olarak ölen kimseler için cenaze törenleri düzenlenir. Cenaze işlemlerinde belirli bir sıra uygulanır. Öncelikle cenaze usulüne uygun olarak yıkanır, kefenlenir ve cenaze namazı kılınır. Farz-ı kifaye olan cenaze namazı, rükusu ve secdesi olmayan bir namazdır. Bu namaz, aynı zamanda ölen Müslüman için yapılan toplu bir dua niteliğindedir.

BİLGİ KUTUSU

Farz-ı kifaye: Dinen sorumlu sayılan kimselerden bazılarının yapmalarıyla diğerlerinden sorumluluğun kalktığı fiiller ve emirlerdir.

(MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 86)

Cenaze namazı öncesinde cenaze, musalla taşı denen yere konur. Cemaat de yüzleri kıbleye dönük şekilde cenazeyi karşılarına alarak saf tutar. Hep birlikte niyet edilir, imam yüksek sesle tekbir getirir ve cenaze namazı kılınır.

Görsel 1.12: Cenaze namazına katılmak, dinî ve insanî bir görevdir.

Cenaze namazı kılındıktan sonra imam; cemaate vefat eden kimseyi nasıl bildiklerini, iyi bir Müslüman olduğuna şahitlik edip etmeyeceklerini sorarak haklarını helal etmelerini ister. Bu sorular, vefat etmiş olan din kardeşlerine son görevlerini yerine getirmek için toplanan cemaatin haklarını helal etmeleri için güzel bir fırsattır.

67 bk. Buhârî, Vesâyâ, 2-3/ Ferâiz, 6; Müslim, Vesâyâ, 5.

Cenaze omuzlara alınarak kabre götürüldüğü sırada tabuta omuz vererek taşımak, sessizce ve saygılı bir şekilde tabutun arkasından yürümek cenaze töreninin adabındandır.

Cenaze namazına katılmak, vefat eden kişiye karşı bir görev olduğu kadar ölen kişinin yakınlarına karşı da bir vazifedir. Onların acı günlerinde yanlarında olmak, ihtiyaçları varsa gidermek de bir sorumluluktur. Bu sorumluluğu taşıyan Müslümanlar, cenaze evine yemek götürerek cenaze sahibinin bu yükünü hafifletmiş olurlar. Bununla ilgili Hz. Muhammed (s.a.v.), Mute Savaşı'nda şehit olan Cafer-i Tayyar'ın (r.a.)* ölüm haberini alınca *"Cafer'in ailesi için yemek pişirin. Çünkü başlarına kendilerini meşgul edecek bir iş geldi."*[68] buyurmuştur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Cenaze töreninde;
- Sessizce tabutun arkasından yürünür.
- Yüksek sesle bağırılmaz, feryat edilmez.
- Cenaze alkışlanmaz.
- Ölmüş kişi için Allah'a (c.c.) dua edilir.
- Ailenin acısı paylaşılır.
- Ölüm hatırlanarak tefekkürde bulunulur.

Cenaze defnedildikten sonra cenaze sahiplerine taziyede bulunmak, başsağlığı ve sabır dilemek de önemli bir görevdir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.), *"Bir musibet nedeniyle din kardeşine taziyede bulunan hiçbir mümin yoktur ki Allah kıyamet günü ona keramet elbiselerinden bir elbise giydirmesin."*[69] buyurarak taziyenin önemini vurgulamıştır.

OKUYALIM

"Salâ verin kasdımıza
Gider olduk dostumuza
Namaz için üstümüze
Duranlara selam olsun"

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, C 2, s. 254)

Kur'an Okumak

Ölüm döşeğindeki kişilerin yanında Kur'an-ı Kerim okumak, İslam dininde tavsiye edilen bir davranıştır.[70] Cenazenin defin işlemi sonrasında mezar başında bulunanlar, Kur'an-ı Kerim'den ayetler okur ve vefat eden din kardeşleri

Görsel 1.13: Taziyede bulunmak dinî bir görevdir.

* Radiyallahu anh: Allah (c.c.) ondan razı olsun.
68 İbn Mâce, Cenâiz, 59.
69 İbn Mâce, Cenâiz, 56.
70 bk. Ebu Dâvûd, Cenâiz, 24.

için dua ederler. Okudukları Kur'an'ın sevabını ölmüş kişiye bağışlarlar. Kültürümüzde bu kıraat ve dualar, cenaze evinde de devam eder. Belirli bir süre hem cenaze sahiplerine moral ve destek vermek için taziyede bulunurlar.

Kur'an okumak, vefat eden kimseye rahmet olduğu gibi dinleyenlere de yol gösterici, hayatlarına huzur ve mutluluk verici ilkeler içeren bir nasihat ve rahmettir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de **"Ey insanlar! İşte size, Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdeki dertlere bir şifa, müminlere doğru yolu gösteren bir hidayet ve rahmet geldi."**[71] buyrulmuştur.

NOT EDELİM

"Bu (Kur'an); kendisi ile uyarılmaları, Allah'ın tek ilah olduğunu bilmeleri ve akıl sahiplerinin öğüt almaları için insanlara yapılan bir bildiridir."

(İbrahim suresi, 52. ayet)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

Dua Etmek ve Hayır Yapmak

Ölenlerin ardından dua etmek dinî görevlerimiz arasındadır. Cenaze namazı da bir dua mahiyetindedir. Cenaze, kabre konduktan sonra da günahlarının affı için dua etmeye devam edilir. Hz. Muhammed (s.a.v.) *"Cenaze namazını kıldığınızda ona ihlasla dua edin."*[72] buyurarak ölen kişilerin ardından dua etmeyi teşvik etmiştir. Dua etmek için mutlaka mezarın yanına gitmek gerekmez. Zira Allah Teala, kullarının dualarını ve yakarışlarını işitir.

Bir Müslüman vefat ettikten sonra onun adına hayır yapmak, dinimizde tavsiye edilen davranışlardandır. Yakınlarının vefat eden kişi için yaptıkları hayırların, onun da amel defterine yazılacağını şu hadis bizlere haber vermektedir: *"Bir kimse Peygamberimize geldi ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resulü! Annem aniden vefat etti... Şimdi ben onun adına sadaka versem, sevabı anneme ulaşır mı?' Peygamberimiz, 'Evet.' dedi."*[73]

PAYLAŞALIM

Tanık olduğunuz bir cenaze merasiminde gözlemlediklerinizi ve hissettiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

71 Yûnus suresi, 57. ayet.
72 Ebu Dâvûd, Cenâiz, 56.
73 Buhârî, Cenâiz, 95.

Hakk'a Uğurlama Geleneği

Alevi-Bektaşi geleneğinde; "Hakk ile bir olmak", "Hakk ile Hakk olmak" ve "Hakk'tan geldik, Hakk'a gidiyoruz" gibi deyimler kullanıldığından kişi için "*öldü*" sözcüğü yerine "Hakk'a yürüdü" denir. Bu ifadeler canın dünya değiştirmesi, kavuşma, yeniden bir araya gelme anlamlarını içerir. Uygulamalar, dünyadan ayrılışla beraber kavuşmayı da içerir. Bu nedenle "Cenaze Merasimi/Töreni" yerine, yapılanlar "Hakk'a Yürüme/Uğurlama Erkânı" olarak tanımlanır.

Kişi, "Hakk'a yürüdüğünde" "Dede/Baba" veya görevi üstlenen başka biri "Bismişah! Hakk Muhammet ya Ali!" der ve ruhunu teslim eden kişinin gözlerini açıksa kapatır. Alevi-Bektaşilikte ölünün göğüs hizasında durularak dualar/gülbanklar okunur. Cenaze teneşirde usulüne uygun olarak yıkanır. Hakk'a yürüyen bir "can"ın bedenini herhangi bir örtü ile "kefenleme" uygulaması, Anadolu'da yaşayan tüm Alevi-Bektaşi topluluklarında vardır. Helallik, hem evinin önünde hem de cenaze namazı kılınırken alınır. Cenaze namazını kıldıracak Dede öne geçer. Halk onun arkasında üçlü, beşli ve yedili sıralar hâlinde saf bağlar. Dede "Durdum divana/ Uydum Kur'an-ı Azimşana/ Yönüm Kıbleye/ Kıblem Kabe-i Şerife" der. Bundan sonra topluluğa döner ve "Canlar! Hakk'a yürüyen bu er'i (ya da bacı'yı) yaşamı süresince nasıl bilirsiniz?" diye sorar. Halk bu soruya "İyi biliriz. Allah eyvallah" diye yanıt verirse cenaze namazının kılınmasına geçilir. Eğer böyle denmezse namaz kılınmaz. Cenaze namazı kılındıktan sonra, son aşama olan gömme yani defin işlemi yapılır. Mezarlıkta iş bitince topluca cenaze evine gidilir. Ölenin yakınları ziyaret edilip acılarını hafifletici söz ve davranışlarda bulunulur. Ölü evinin işlerine yardımcı olunur. Ölümün üçüncü, yedinci ve özellikle kırkıncı günü "hayır yemeği" verilir. Dualar okutulur, sevabı Hakk'a yürüyen kişinin ruhuna hediye edilir.

"Gafil durma şaşkın, bir gün ölürsün
Dünya sana bâki değil ne fayda
Ettiğin işlere pişman olursun
Pişmanlığın ele girmez ne fayda

Bir gün seni iletirler evinden
Hakk'ın kelamını kesme dilinden
Kurtulamazsın Azrail'in elinden
Türlü türlü yolun olsa ne fayda"

Teslim Abdal

(bk. Ali Aktaş, Alevilerde Ölüm, Cenaze, Yas ile İlgili İnanış ve Ritüeller, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi, Sayı 12, s. 19-54.)

4. KUR’AN’DAN MESAJLAR: BAKARA SURESİ 153-157. AYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَع۪ينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِۜ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٥٣﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ
يُقْتَلُ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌۜ بَلْ اَحْيَٓاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ
الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِۜ وَبَشِّرِ الصَّابِر۪ينَۙ ﴿١٥٥﴾ اَلَّذ۪ينَ اِذَٓا
اَصَابَتْهُمْ مُص۪يبَةٌۙ قَالُٓوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّٓا اِلَيْهِ رَاجِعُونَۜ ﴿١٥٦﴾ اُو۬لٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ
وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

“Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah‘tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere ”ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz. Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar, başlarına bir musibet gelince ‘Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah‘a aidiz ve şüphesiz O‘na döneceğiz’ derler. İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlaradır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.” (Bakara suresi, 153-157. ayetler)

Bakara suresi, 153. ayet: Ayet-i kerimede geçen sabır kelimesi sözlükte “dayanma, dayanıklılık” gibi anlamlara gelen sabır, ahlaki bir kavram olarak başa gelen musibetlerden dolayı şikâyetçi olmamaktır. Sabır; her şeyin Allah Teala’dan geldiğini, yaşananların bir imtihan olduğunu bilmek, nefsine ağır gelen ve hoşa gitmeyen durumlara karşı sükûnet ve dayanma gücü demektir. Ayet-i kerimede belirtildiği gibi musibetin sabrını Allah Teala’dan istemek gerekir. İman edenler için sabır, bu anlamda pasif bir bekleyiş değil aktif bir hareketliliktir. Çünkü ayet-i kerimede başa gelen mevcut duruma çaresizce sızlanmak değil, olumsuzluktan çıkış için arayış tavsiye edilmiştir. Bu arayış ise birçok yolla yapılabilir. Fakat bahsi geçen ayette sabır, namaz ibadetiyle birlikte anılmış ve bu arayışın namazla birlikte yapılması tavsiye edilmiştir. Çünkü namaz, mümin için Rabbe bir yakınlıktır. Bütün fiillerin sahibi olan Allah Teala’ya yönelmenin ve bu bilinçte olmanın en derin hâli olan namaz, yaşananların ve içinde bulunulan durumdan çıkış imkânının Allah’ın (c.c.) dilemesiyle olacağını idrak etmeyi gerektirir. Çünkü ayetin devamında Yüce Allah ’ın sabredenlerle birlikte olduğu belirtilmiştir.

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'den Bakara suresinin 45. ayetinin mealini bularak ayette verilmek istenen mesajları, varsa şahıs, yer, konu ve kavramları kısaca açıklayınız.

....

....

....

....

....

Bakara suresi, 154. ayet: İslam dini; akıl, din, nesil, can, namus, vatan gibi değerleri korumayı Müslümanlara emretmiş ve Allah (c.c.) rızası için bu değerler uğrunda ölen kimseyi şehit kabul etmiştir.[74] Hz. Muhammed de (s.a.v.) bir hadisinde, Allah Teala yolunda öldürülenlerin şehit olduğunu bildirmiştir.[75]

Ayet-i kerimede ilk istenen; Allah (c.c.) yolunda malıyla, canıyla cihad ederken şehit düşenlere ölü denilmemesidir. Bunun nedeni olarak onların diri olması gösterilmiş, ölü ve diri arasında bir ayrım yapılarak bu durum izah edilmiştir. Allah Teala yolunda şehit olmak, sıradan bir ölüm gibi değildir. Şehitlere "ölüler" demek ve onların ölüp yok olduklarını düşünmek yanlıştır. Aksine onlar diridirler; fakat insanlar bunu fark edemez, onların canlı olduğunu hissedemezler.[76] Şehitler Allah (c.c.) katında, O'nun lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Ayet-i kerimede bizlerin bilemeyeceği bu durum, ölü ve diri olmak arasındaki fark kadar canlı ve net bir biçimde bildirilmiştir.

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'den Enfâl suresinin 17. ayetinin mealini bularak ayette verilmek istenen mesajları, varsa şahıs, yer, konu ve kavramları kısaca açıklayınız.

....

....

....

....

....

74 bk. Nisâ suresi, 29. ayet; Müslim, Eşribe, 73; Rûm suresi, 30. ayet; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1.
75 Müslim, İmâre, 155.
76 Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri, C 1, s. 240-241.

Bakara suresi, 155-157. ayetler: Ayet-i kerimede Müslümanların biraz korkuyla, açlıkla, mal, can ve ürünlerden eksiltilerek deneneceği kesin bir dille ifade edilmiştir. Müşriklerin baskıları nedeniyle Medine'ye göç eden Müslümanlar, hicretin ilk yıllarında Medine'de de iman etmeyenlerin tehdidi altında kalmışlardır. Ayet-i kerime Müslümanların Medine döneminin ilk yıllarında çektikleri can, mal ve güvenlik sıkıntılarına işaret etmektedir.

Allah Teala'nın insanları bu tür sıkıntılarla imtihan etmesi her zaman mümkündür. Ayetin anlamı ve amacı bu manada mutlak ve geneldir. Allah (c.c.), Müslümanları o zaman imtihan ettiği gibi dilediği her zaman da imtihan eder. Yüce Allah'a dayanıp sıkıntılara yenik düşmeyenler hem dinî hem de dünyevi bakımdan hep kazanmışlardır. Bu, Allah Teala'nın yasasıdır. Onun için 155. ayetin sonunda **"... Sabredenleri müjdele!"** buyrularak yeniden sabra vurgu yapılmıştır. 156. ayette bu sabrın iman ve teslimiyetle bütünleşmiş bir sabır olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu ayetler, bir yandan Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ona inanan ilk Müslümanların sahip oldukları güçlü bir imanla yüksek ahlakı yansıtmakta; bir yandan da örnek Müslümanın kişilik yapısını tanımlamaktadır. Bu yapının temel taşı; Allah Teala'ya sarsılmaz iman, güven ve teslimiyettir. Sadece Allah Teala'ya ait olunduğunun ve sonunda O'na dönüleceğinin bilinci içinde, başarı ve kurtuluşu da yalnız Yüce Allah'dan beklemektir. İmanın bir gereği olarak Allah (c.c.) karşısında her zaman ümitli ve iyimser, düşmanlar karşısında da onurlu ve kişilikli olunması istenmiştir.[77]

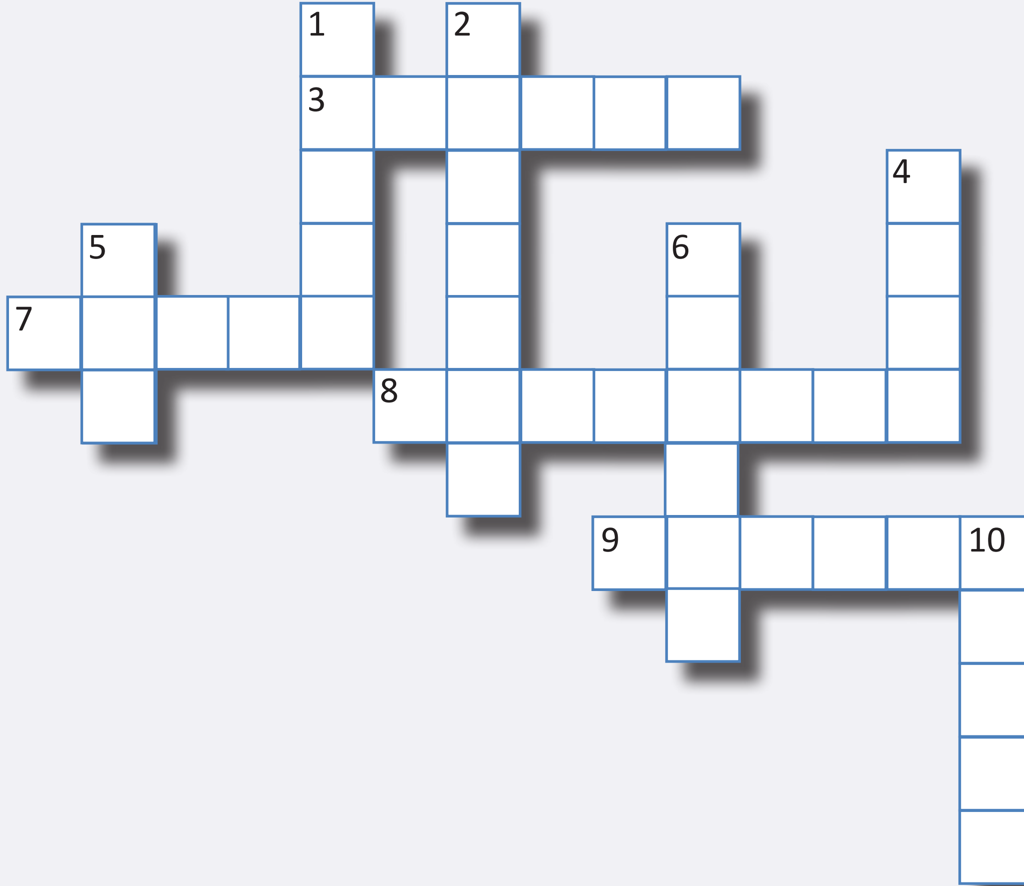
SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'den Âl-i İmrân suresinin 169. ayetinin mealini bularak ayette verilmek istenen mesajları, varsa şahıs, yer, konu ve kavramları kısaca açıklayınız.

....
....
....
....
....

77 Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri C 1, s.241-242.

BULMACA

Soldan Sağa

3. Ölümle başlayacak olan ebedî hayat.

7. İnsanların dünyada iken yaptıkları işlerden hesaba çekilmek üzere toplanması.

8. Dünyada yapılan kötülüklerin cezasının çekileceği yer.

9. Ölümle başlayıp mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatı.

Yukarıdan Aşağıya

1. İnsanın öldükten sonra defnedileceği yer.

2. Evrenin düzeninin bozulması ve dünya hayatının sona ermesi.

4. Ecelin gelmesi ve dünya hayatının son bulması.

5. Öldükten sonra tekrar dirilme.

6. İman edip salih amel işleyenlerin ebedî kalacakları mükafat yurdu.

10. Dünya hayatındaki amellerin sorgulanması.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

....

....

....

....

2. Ahirete inanmanın, dünya hayatını anlamlandırmaya katkısını açıklayınız.

....

....

....

....

3. Ahirete inanmanın toplumsal yaşama kazandırdıklarını yazınız.

....

....

....

....

4. **"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma..."** (Kasas suresi, 77. ayet) ayetinde verilmek istenen mesajlar nelerdir? Değerlendiriniz.

....

....

....

....

5. Cenaze namazına katılmak ve cenaze sahiplerine taziyede bulunmak neden dinî bir görevdir? Kısaca yazınız.

....

....

....

....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

B) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları yanıtlayınız.

''Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.'' (Enbiyâ suresi, 16. ayet)

6. Yukarıdaki ayet-i kerimeden aşağıdaki düşüncelerden hangisine ulaşılamaz?

A) Dünya hayatının bir amacı vardır.
B) Yaratılan her şeyin bir sonu vardır.
C) Her şeyi yaratan Allah'tır (c.c.).
D) İnsan dünyada başıboş bırakılmamıştır.
E) Her şey bir amaç doğrultusunda yaratılmıştır.

7. Aşağıdakilerden hangisi ahirete inanmanın insana kazandırdıklarından biri değildir?

A) Maddi sıkıntılara karşı dayanma gücü azalır.
B) Kişi, iyi davranışlar sergilemeye gayret eder.
C) Sorumluluk duygusu gelişir.
D) Kişi, yaptıklarının hesabını vereceğinin bilincinde olur.
E) Allah'a (c.c.) karşı sorumluluklarını yerine getirmede istekli olur.

''Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusuna ikramda bulunsun. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya hayır söylesin veya sussun.'' (Ebu Dâvûd, Edeb, 122)

8. Yukarıdaki hadis-i şerifte vurgulanmak istenen ana düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

A) Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman eden kişi iyi ve güzel sözler söyler.
B) Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman eden kişi gereksiz yere konuşmaz.
C) Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman eden kişi komşusuna ikram eder.
D) Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman eden kişi misafirine ikramda bulunur.
E) Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman eden kişi güzel davranışlarda bulunur.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

9. Aşağıdakilerden hangisi cenaze namazı hakkında yanlış bir bilgi içermektedir?

A) Farz- kifayedir.

B) Dua edilir.

C) Helallik istenir.

D) Rüku ve secde vardır.

E) Ayakta kılınır.

10. Aşağıdakilerden hangisi ahirete imanın bireye kazandırdıklarından değildir?

A) Dünyada yaptıklarının karşılığını göreceğini bilerek yaşar.

B) Her yaptığının kayıt altına alındığının farkında olur.

C) Yalan söylemekten ve iftira etmekten kaçınır.

D) Kişisel menfaatlerini her şeyin üstünde tutar.

E) Bireye, topluma ve Allah'a (c.c.) karşı sorumluluklarını yerine getirir.

C) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerle doldurunuz.

(vasiyet, sabrederek ve namaz kılarak, kulluk, berzah, ahiret)

11. "Ben cinleri ve insanları ancak bana .... etsinler diye yarattım." (Zâriyât suresi, 56. ayet)

12. "Akıllı insan, nefsini hesaba çeken ve .... için hazırlık yapandır." (Tirmizî, Kıyamet, 25)

13. "İki şey arasındaki perde, engel" anlamına gelen..............., ölümden sonra başlayıp mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatına denir.

14. Kişinin Allah'a (c.c.) olan kulluk borçlarının ve üzerindeki kul haklarının vefatından sonra giderilmesini istemesine................ denir.

15. "Ey iman edenler! .... ve .... Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir." (Bakara suresi, 154. ayet)

Ç) Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

16. (   ) Zerre kadar iyilik yapan da kötülük yapan da karşılığını ahirette alacaktır.

17. (   ) Ölen kişinin ailesine taziyede bulunmak dinî ve insanî bir görevdir.

18. (   ) İslam dinine göre Allah (c.c.) yolunda öldürülenler şehit mertebesine yükselir.

19. (   ) Ahirete inanan insan, sorumluluklarının bilincinde değildir.

20. (   ) Alevi-Bektaşilikte cenaze törenine Hakk'a Yürüme Erkânı denir.

2. ÜNİTE

Hz. Muhammed (s.a.v.)

Görsel 2.1

KUR’AN’A GÖRE HZ. MUHAMMED

ÜNİTE KAVRAMLARI

*Hadis
*Hatemü’n-nebiyyîn
*Sünnet
*Kütüb-i sitte
*Üsve-i hasene
*Kütüb-i tis’a

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

1. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ahlaki özellikleri hakkında neler biliyorsunuz? Sınıfta paylaşınız.
2. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın İslam İlmihali’nden peygamberlerin görevlerini araştırınız. Edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. En meşhur hadis kitaplarını ve bu eserleri derleyenleri araştırınız. Edindiğiniz bilgileri defterinize yazınız.
4. Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisinin Müslüman yaşantısında ve kültüründeki yansımaları nelerdir? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. HZ. MUHAMMED'İN ŞAHSİYETİ

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatından örnek almaya çalıştığınız davranışlar nelerdir? Paylaşınız.

Yüce Allah, insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de **"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."**[1] buyrulmuştur. Kulluk görevinin nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiği konusunda Yüce Allah, insanlara yol göstermeleri için peygamberler göndermiştir. Bu amaçla insanlığa gönderilen son peygamber Hz. Muhammed'dir (s.a.v.).

Hz. Muhammed (s.a.v.), son peygamber olmakla birlikte bizim gibi bir insandır. O da bir anne babadan dünyaya gelmiş, büyümüş, evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Geçimini sağlamak için çalışmış, maddi sıkıntılar nedeniyle aç kaldığı günler olmuştur. Yorulduğu zamanlarda istirahat etmiş, hastalandığında tedavi olmuştur. Her insan gibi o da ölümlüdür ve eceli gelince vefat etmiştir. Yüce Allah **"De ki: 'Ben de ancak sizin gibi bir beşerim…'"**[2] ayetinde Hz. Peygamber'in insani yönüne işaret etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de bir hadis-i şerifte *"Ben ancak bir insanım…"*[3] buyurarak insani yönünü vurgulamıştır. Bununla birlikte onun peygamber oluşu sıradan bir insan olmadığının göstergesidir.

Yüce Allah insanları uyarmak için gönderdiği peygamberi, yine insanlar arasından seçmiştir. Çünkü peygamberlerin yaşadığı toplumu anlaması, toplumun sorunlarına çözüm bulabilmesi, onlara hitap edebilmesi ve onlara örnek olabilmesi için insanlar arasından seçilmiş olmaları gerekir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) de ümmetinin sorunlarıyla ilgilenmiş, bu sorunlara çözüm yolları aramış, Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarına titizlikle uymuş ve ahlaki özellikleriyle ümmetine en güzel örnek olmuştur.

Görsel 2.2: Hz. Peygamber'in kabrinin yer aldığı Mescid-i Nebî'den bir görünüm.

1 Zâriyât suresi, 56. ayet.
2 Fussilet suresi, 6. ayet.
3 Müslim, Fedâil, 38.

Yüce Allah, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hitaben **"Sen elbette yüce bir ahlaka sahipsin."**[4] buyurmuştur. Güzel ahlak, Hz. Peygamber'in şahsında somutlaşmıştır. O, insanlara Allah'ın (c.c.) istediği insan modelini yaşayarak göstermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), güzel ahlakı ile insanlar arasında örnek gösterilen bir peygamberdir. Güvenilir olma, merhametli olma, adaletli olma, müsamahakâr olma, sabırlı olma, kolaylaştırıcı olma ve mütevazı olma gibi özellikler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlaki özelliklerinden bazılarıdır.

Dürüst ve Güvenilir Olmak

"Kuşku duymaksızın inanma ve bağlanma, bağlılık, itimat" gibi anlamlara gelen güven, her insanın sahip olması gereken ahlaki bir ilkedir. İnsanlar ancak bu sayede yalan söylemeyen, sözünde duran, emanete sahip çıkan bir birey hâline gelebilir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlaki özelliklerinden biri, onun dürüst ve güvenilir bir insan oluşuydu.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) güvenilir bir insan olduğunu kendisine inanan inanmayan herkes kabul etmiştir. O, hayatı boyunca asla yalan söylememiş ve verdiği sözün gereğini yerine getirmiştir. Bu özelliği nedeniyle ona "Muhammedü'l-Emin" (Güvenilir Muhammed) denilmiştir.

Güvenilir olması nedeniyle yaşadığı dönemde çoğu kişi, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) eşyalarını emanet ederdi. O da her ne pahasına olursa olsun aldığı emanetleri korur ve sahiplerine teslim ederdi. Hz. Hatice (r.a.), bu özelliğinden dolayı evlenmeden önce ticaret yapması için mallarını Hz. Muhammed'e (s.a.v.) emanet etmiştir. Emanete riayet konusunda çok hassas davranan Hz. Peygamber, Medine'ye hicret etmeden önce kendisinde bulunan emanetleri Hz. Ali'ye (r.a.) teslim etmiş ve onları sahiplerine vermesini istemiştir.

PAYLAŞALIM

"Müslüman, elinden ve dilinden emin olunan kimsedir."

(Tirmizî, İman, 12)

Yukarıdaki hadis-i şeriften hareketle güvenilir bir insanda bulunması gereken özelliklerin neler olduğunu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) güvenilirliği, söz ve davranışlarındaki tutarlılığı kısa zamanda İslam davetini kabul eden insanların sayısının artmasında etkili olmuştur. O, **"... sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol!..."**[5] ayeti gereği hayatı boyunca doğruluktan ayrılmamıştır. Ebu Süfyan ticaret için gittiği Suriye'de Bizans İmparatoru Herakliyus'un Hz. Peygamber hakkındaki sorularına cevap verirken; onun asil bir aileden geldiğini, hiç yalan söylemediğini, insanları putlara tapmaktan alıkoymaya çalıştığını, onları Allah'ın (c.c.) birliğine inanmaya, namaz kılmaya, zekât vermeye davet ettiğini ve ona inanan-

4 Kalem suresi, 4. ayet.
5 Hûd suresi, 112. ayet.

ların asla dinlerini terk etmediklerini ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in en belirgin özelliklerinin doğruluk, iffet, ahde vefa ve emanete riayet olduğunu söylemiştir.[6]

YORUMLAYALIM

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) güvenilir bir insan olmasının İslam'ın yayılmasındaki etkisi nedir? Yorumlayınız.

Güven duygusunun olmadığı yerde ihanet, yalan ve ikiyüzlülük çoğalır. Bu özelliklerin arttığı toplumlarda insanların hayatı zorlaşır. Hz. Muhammed (s.a.v.); yalan söylemenin, sözünü tutmamanın ve emanete ihanet etmenin birer münafıklık (ikiyüzlülük) göstergesi olduğunu belirtmiş ve insanlara bu davranışlardan uzak durmalarını öğütlemiştir.[7]

Affedici ve Merhametli Olmak

Merhamet, sözlükte "şefkat gösterme, acıma, yumuşak huylu olma" gibi anlamlara gelir.[8] Yüce Allah'ın yarattığı varlıklara karşı merhamet duygusuyla yaklaşmak, her insanın yerine getirmesi gereken ahlaki bir görevdir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en önemli özelliklerinden biri de merhametli oluşudur. Yüce Allah, bu gerçeği **"Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."**[9] ayetiyle ortaya koymuştur. Hz. Peygamber, bizzat merhametli olduğu gibi ümmetine de merhametli olmalarını tavsiye etmiştir. O, bir hadisinde *"Merhamet etmeyene merhamet olunmaz."*[10] buyurarak Yüce Allah'ın rahmetine ulaşabilmek için merhametli olmak gerektiğini belirtmiştir.

Görsel 2.3: Hz. Peygamber hayvanlara karşı merhametli olmayı öğütlemiştir.

Rahmet peygamberi olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.), bütün insanlara karşı merhametli davranmıştır. Bu ahlaki davranış, insanların ona iman etme sürecini hızlandırmıştır. Kur'an-ı Kerim'deki **"Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile…"**[11] ayeti de bu gerçeğe işaret etmektedir.

6 bk. Buhârî, Bedü'l-Vahiy, 1.
7 bk. Buhârî, İman, 24.
8 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 231.
9 Enbiyâ suresi, 107. ayet.
10 Buhârî, Edeb, 18.
11 Âl-i İmrân suresi, 159. ayet.

Hz. Peygamber; Yüce Allah'ın **"O hâlde sakın yetimi ezme!"**[12] emri gereği yetimlere karşı da duyarlı davranmış, ümmetini de yetimleri koruyup gözetmeye teşvik etmiştir. O, bir hadis-i şerifte *"Müslümanların evlerinin en hayırlısı, içinde yetime bakılıp iyilik edilen evdir…"*[13] buyurarak yetimlere iyi davranılmasını istemiştir.

YORUMLAYALIM

"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir."

(Tirmizî, Birr, 15)

Yukarıdaki hadis-i şerifi Müslümanların birbirine karşı davranışları açısından yorumlayınız.

Adil Olmak ve Hakkı Gözetmek

Kur'an-ı Kerim'de üzerinde çokça durulan kavramlardan biri de adalettir. "Doğruluk, eşitlik, denklik, her şeye hakkını verme, hak ve hukuka uygunluk" anlamına gelen adalet,[14] sahip olunması gereken ahlaki değerlerden biridir. Yüce Allah, insanlara adil olmalarını emretmiş;[15] adaletin belli kişilere, akraba veya zümrelere göre değil herkese uygulanması gerektiğini belirtmiştir.[16]

OKUYALIM

Bir gün Mahzum kabilesinden bir kadın hırsızlık yapmıştı. Kadının cezalandırılması için Hz. Peygamber'in çok sevdiği Üsame'yi (r.a.), Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderdiler. Bu durumun adaletsizlik olduğunu söyleyerek kızan ve üzülen Hz. Peygamber, şöyle buyurdu: "Nasıl oluyor da bazı kimseler, Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmaması için aracı olmaya kalkışıyorlar?" Sonra ayağa kalkarak orada bulunanlara şöyle hitap etti: "Sizden öncekilerin helak olmasının sebebi şudur: İçlerinden soylu, mevki ve makam sahibi biri hırsızlık yapınca onu serbest bırakıyor; zayıf ve kimsesiz bir kimse hırsızlık yapınca onu cezalandırıyorlardı. Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı, muhakkak onun da elini keserdim."

(Buhârî, Megazi, 55)

12 Duhâ suresi, 9. ayet.
13 İbn Mâce, Edeb, 6.
14 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 4.
15 bk. Nahl suresi, 90. ayet.
16 bk. Nisâ suresi, 135. ayet.

Görsel 2.4: Hz. Peygamber çocuklarımıza karşı adil olmamızı istemiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), hayatı boyunca adil davranmaya özen göstermiştir. Her türlü adaletsizliğin ve kötülüğün yaygın olduğu bir zamanda dünyaya gelen Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlar arasında adaleti yeniden tesis etmek için elinden geleni yapmıştır. Yüce Allah'ın emri gereği kendisine inanan inanmayan herkese adaletle davranmıştır. Adalet konusunda Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**[17] buyrulmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), çocuklar arasında da adaletli davranma konusunda aileleri uyarmış ve ayrım yapılmamasını istemiştir. Nu'man b. Beşir (r.a.) isimli bir sahabi, çocuklarından birine bağış yapıp Hz. Peygamber'i buna şahit tutmak istemişti. Hz. Muhammed (s.a.v.), sahabiye *"Senin ondan başka çocukların var mı?"* diye sormuş, sahabi "Evet." cevabını vermişti. Hz. Peygamber bu defa *"Hepsine onun gibi bağışta bulundun mu?"* diye sormuştu. Sahabi ise "Hayır." cevabını verince Hz. Muhammed (s.a.v.) *"Ben zulme ve haksızlığa şahitlik yapmam!"*[18] buyurmuştu.

Müsamahakâr Olmak

"Bağışlamak, ayıplamamak, kolaylık göstermek" gibi anlamlara gelen müsamaha[19]; insanların küçük hatalarını düzeltmelerine fırsat vermek ve onları anlayışla karşılayabilmektir. Farklı duygu ve düşüncelere sahip insanların her konuda birbiriyle anlaşması mümkün değildir. Bu sebeple müsamaha, toplumsal huzurun sağlanması açısından önemli bir değerdir.

PAYLAŞALIM

Hz. Muhammed'in (s.a.v) örnek şahsiyetinin İslam'ı anlama ve yaşamadaki yeri hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

17 Mâide suresi, 8. ayet.
18 Buhârî, Şehadât, 9.
19 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 266.

Görsel 2.5: Farklı kültürlerdeki insanlara karşı müsamahalı davranmalıyız.

Hz. Peygamber, insanların hatalarına karşı anlayışla yaklaşmış ve onları olgunlukla karşılamıştır. Kendisine yapılan zulümlere bile kin besleyip intikam peşinde koşmamış, affetmeyi tercih etmiştir. Mekke müşriklerinin kendisine ve diğer Müslümanlara karşı yaptıkları işkencelere rağmen Mekke fethedildikten sonra onları affetmiş ve *"Hepiniz özgürsünüz, hiçbir şekilde aşağılanmayacaksınız."*[20] diye buyurmuştur. Onun af yolunu tutması, İslam'ın hızlı bir şekilde yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.), bireyler arasında müsamahanın hâkim olması için gayret etmiş ve onlara: **"***Müsamahakâr ol, sana da müsamahalı davranılsın."*[21] uyarısında bulunmuştur.

Allah (c.c.), Hz. Peygamber'e iyiliği ve affetmeyi ilke edinmesini emretmiştir. Bununla ilgili bir ayette **"Sen af yolunu tut, bağışla, uygun olanı emret, bilgisizlere aldırış etme."**[22] şeklinde buyrulmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.) de daima bu ilkeye uygun yaşamıştır. Aile bireylerine, çocuklara, arkadaşlarına ve farklı din mensuplarına karşı müsamahakâr davranmıştır. Kendisini Taif'ten taşlayarak kovan halka beddua değil dua etmiş, amcası Hz. Hamza'yı (r.a.) şehit eden Vahşi'yi affetmiş ve ümmetine örnek olmuştur. Bir arada yaşadığı farklı din mensuplarıyla anlaşma yoluna gitmiş, onların haklarını korumuş ve garanti altına almıştır. Onlara inançlarından dolayı kısıtlanmayacaklarının, can ve mal güvenliklerinin sağlanacağının garantisini vermiştir.[23]

ÖZ DEĞERLENDİRME YAPALIM

Günlük hayatta Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlaki özelliklerinden hangilerini örnek alıyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

20 bk. Afzalur Rahman, Siret Ansiklopedisi, C 1, s. 52-55.
21 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 1, s. 248.
22 A'râf suresi, 199. ayet.
23 bk. İbn-i Hişam, Siret, C 2, s. 147.

Hz. Muhammed (s.a.v.), şahsına yapılan kötülükler konusunda müsamahakâr davranmış fakat Allah'ın (c.c.) emirlerinin uygulanmasında asla taviz vermemiştir. Hz. Aişe'nin (r.a.) naklettiğine göre Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah'a (c.c.) hürmetsizlik ve O'nun haramlarına karşı saygısızlık edilmesi durumunda ilahi hükümlerin yerine getirilmesinde tereddüt etmemiştir.[24]

Sabırlı, Kararlı ve Cesur Olmak

Sabır; üzüntü, hastalık, yoksulluk gibi durumlarda dayanıklılık göstermek ve bu zorlukların geçmesi için gerekli tedbirleri alarak kararlılık göstermektir.[25] Kişi, bir yandan başına gelen zorlukları aşmak için elinden gelen gayreti göstermeli bir yandan da Yüce Allah'a tevekkül etmelidir.

İnsan, hayatın her aşamasında sabır gerektiren bazı zorluklarla karşılaşır. Bu zorluklarla kararlı bir şekilde mücadele etmeli ve içinde bulunulan olumsuz durumu aşmaya gayret göstermelidir. Yüce Allah, kullarından sabırlı olmalarını istemiş **"... Sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir."**[26] buyurarak Müslümanları müjdelemiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) sabırlı bir insandı. Onun hayatı, sabır örnekleriyle doludur. Hz. Peygamber daha doğmadan babası, çocuk yaştayken de annesi vefat etmiştir. Hz. Fatıma (r.a.) hariç bütün çocukları, onu büyüten dedesi, amcası Ebu Talib ve eşi Hz. Hatice (r.a.) kendisi hayattayken vefat etmiştir. Tüm bu olumsuz durumlar onu derinden etkilemiş ve üzmüştür. Öyle ki yıllar sonra bile eşi Hz. Hatice'yi (r.a.) her hatırladığında gözyaşlarını tutamamıştır. Kimi zaman yoksulluk çeken Hz. Peygamber, aç kaldığı günlerde oruç tutarak bu sıkıntılara da sabretmiştir. Hayatının son dönemlerinde şiddetli bir hastalığa yakalanan Hz. Peygamber, hastalığın verdiği sıkıntılara da sabretmiştir.

İnsanlara sabır konusunda da örnek olan Hz. Muhammed (s.a.v.), görevini yerine getirirken zorluklarla karşılaşmış ve davasından vazgeçirilmek istenmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Yüce Allah'ın **"Sen sabret; sabır göstermen de Allah'ın ihsanı sayesinde olacaktır. Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma."**[27] şeklindeki çağrısına uymuştur. Hz. Peygamber, Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği görev konusunda hiçbir taviz vermemiştir. Müşriklerin tekliflerine *"Güneşi sağ elime, ayı sol elime verseniz yine de davamdan vazgeçmem."* diyerek karşılık vermiştir.[28] Hz. Muhammed (s.a.v.), sabırlı, kararlı ve cesaretli bir şekilde davasını sürdürmüştür. Neticede İslam dini, Allah'ın (c.c.) yardımıyla kısa sürede geniş kitlelere ulaşmıştır.

Bütün bunlarla birlikte eziyet, iftira, hakaret, boykot gibi sıkıntılara da maruz kalmış ve yaşadığı şehir olan Mekke'den hicret etmek zorunda bırakılmıştır. 622 yılındaki hicret yolculuğunda Hz. Ebu Bekir (r.a.) ile birlikte Sevr Mağarası'ndayken müşrikler mağaranın önüne kadar gelince bütün cesaretiyle Hz. Ebu Bekir'i (r.a.) **"... Korkma Allah bizimle be-**

24 bk. Buhârî, Cezalar, 11.

25 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 314.

26 Zümer suresi, 10. ayet.

27 Nahl suresi, 127. ayet.

28 bk. İbn-i Hişâm, Sîret, C 2, s. 101.

raberdir..."[29] diyerek teskin etmiştir. Hz. Peygamber Kur'an'da yer alan **"Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir..."**[30] ayetinde de ifade edildiği gibi peygamberlik görevini cesaretle yerine getirmiş ve Müslümanlara da cesaretli olmalarını tavsiye etmiştir.

Mütevazı Olmak

Sözlükte "alçak gönüllü olma, kibirlenmeme, gösterişsiz olma, yumuşak huylu" gibi anlamlara gelen tevazu[31]; kibrin karşıtı olarak kullanılır. Ahlaki bir kavram olarak tevazu; Yüce Allah'ın (c.c.) emirlerine gönülden ve içtenlikle bağlı olma, insanın kendisinin de yaratılmış olduğunu bilerek insanlara karşı büyüklenmemesi anlamlarına gelmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlara karşı her zaman alçak gönüllü olmuştur. Peygamber sıfatına sahip olmasına rağmen kendisini asla diğer insanlardan üstün görmemiş, hatta onlardan daha mütevazı bir hayat yaşamıştır. Onun mütevazı yönünü Hz. Aişe (r.a.) şöyle anlatır: *"Allah Resulü, evinde herhangi bir insan gibi davranırdı. Kendi elbisesini yamar, ayakkabılarını tamir eder, ev işlerinde hanımlarına yardımda bulunurdu."*.[32] O, bir hadisinde *"Allah Teala bana: 'O kadar mütevazı olun ki, kimse kimseye böbürlenmesin; kimse kimseye zulmetmesin' diye bildirdi."*[33] buyurarak insanları alçak gönüllü olmaya teşvik etmiştir.

YORUMLAYALIM

"Mümin taze ekin gibidir. Olgunlaşıncaya kadar rüzgâr onu eğip büker, bazen yere yatırır bazen de doğrultur ama o kırılmaz..." (Müslim, Sıfâtü'l-Münâfikîn, 14)

Yukarıdaki hadis-i şerifte verilmek istenen mesaj nedir? Yorumlayınız.

29 Tevbe suresi, 40. ayet.
30 Ahzâb suresi, 39. ayet.
31 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 364.
32 Buhârî, Nafakât, 7.
33 Müslim, Cennet, 16.

Hz. Muhammed (s.a.v.) hiçbir zaman renk, dil, ırk, din konusunda insanları küçümsememiş ve kimseye karşı kibirli davranmamıştır. *"... Rabbimin yanında âdemoğullarının en değerlisi benim fakat övünmem."*[34] buyuran Hz. Peygamber, konumu ne olursa olsun herkese karşı alçak gönüllü davranmıştır. Her kesimden insanla konuşmuş ve onların dertlerine çare aramıştır. Çünkü onun asıl amacı, insanlara faydalı olmak ve onları Allah'ın (c.c.) yoluna davet etmek olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatı boyunca alçak gönüllülüğü elden bırakmamıştır. O, Kur'an-ı Kerim'de yer alan **"Rahman'ın kulları, yeryüzünde tevazu ile yürüyen kimselerdir... "**[35] ayeti gereği mütevazı bir hayat yaşamıştır. Hz. Peygamber *"... birisi Allah için tevazu gösterirse Allah da onu yüceltir."*[36] buyurarak Allah (c.c.) katında değerini yükseltmek isteyenlere alçak gönüllü olmalarını tavsiye etmiştir. İnsanların birbirlerine karşı mütevazı olmaları tavsiyesinde bulunan Hz. Peygamber'in, yanına gelen birinin korkudan titrediğini görünce, *"Sâkin ol! Ben kurutulmuş etle beslenen bir kadının oğluyum."*[37] buyurarak onu rahatlatmak istemesi alçak gönüllülük noktasında güzel bir örnektir.

2. HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİK YÖNÜ

Peygamberlik görevinin Hz. Muhammed'e (s.a.v.) yüklemiş olduğu sorumluluklar hakkında neler biliyorsunuz? Söyleyiniz.

Hz. Muhammed (s.a.v.), insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak için Yüce Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamberdir. Peygamber olarak seçilmesi, ona birtakım sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumlulukların başında insanları Allah'a (c.c.) iman etmeye çağırmak yer alır. Bununla birlikte tebliğ, tebyin, teşri ve temsil görevi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlikle ilgili görevlerinden bazılarıdır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Tebliğ Görevi

Yüce Allah, insanlara doğru yolu göstermeleri, emir ve yasaklarını onlara bildirmeleri için her topluma peygamber göndermiştir. Peygamberler de Allah'tan (c.c.) aldıkları bilgileri eksiksiz olarak insanlara ulaştırmışlardır. Allah (c.c.) tarafından peygamberlere verilen bu göreve tebliğ denir.[38]

BİLGİ KUTUSU

Hatemü'n-nebiyyîn

"Peygamberlerin sonuncusu, kendisinden sonra kesinlikle peygamber gelmeyecek olan" anlamında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sıfatı.

(MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 127)

34 Tirmizî, Menâkıb, 1.
35 Furkân suresi, 63. ayet.
36 Müslim, Birr, 19.
37 İbn Mâce, Et'ime, 30.
38 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 354.

Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan peygamberler zincirinin son halkasıdır. Nitekim Allah (c.c.), Kur'an-ı Kerim'de şöyle bildirmiştir: **"... O, Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur..."**[39] Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah'ın (c.c.) emirlerini eksiksiz olarak uygulamış ve ulaşabildiği herkese tebliğ etmiştir.
"... Bu Kur'an bana, hem sizi hem de ulaştığı herkesi onunla uyarmam için vahyedildi..."[40] ayeti bu duruma işaret etmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), kırk yaşına ulaştığında Allah (c.c.) tarafından kendisine vahiy gönderilmiş ve tebliğ ile görevlendirilmiştir. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de **"Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! Kalk ve (insanları) uyar."**[41] ayetiyle bildirilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.); tebliğ sürecinde her türlü tepki, hakaret ve suikast girişimine maruz kalmış, sabır ve kararlılıkla görevini yerine getirmiştir. O, daima hak ve adaletten yana olmuştur. Güzel ahlak sahibi bir insan olarak diğer insanları da iyiliğe ve yardımlaşmaya yönlendirmiş, kötü ve zararlı davranışlardan sakındırmıştır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de **"İşte bunun için sen çağrına devam et ve emrolunduğun gibi dosdoğru çizgini sürdür. Onların arzularına uyma ve şöyle de: 'Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim ve bana aranızda adil davranmam emredildi'..."**[42] buyurmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.) belli bir topluluğa değil, bütün insanlığa hitap etmiştir. O sadece yaşadığı zaman dilimi için değil, kıyamete kadar yaşanması için Kur'an-ı Kerim'i ve sünnetini emanet bırakmış bir peygamberdir. Onun bıraktığı emanetlerin doğru bir şekilde anlaşılması, yaşanması ve yaşatılması bütün Müslümanların görevidir.

ÖRNEK BULALIM

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğ görevini yerine getirirken maruz kaldığı sıkıntılara somut örnekler veriniz.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Tebyin Görevi

Sözlükte "bir şeyin açığa kavuşması, açıkça söyleme, anlaşılır bir dille açıklama" anlamına gelen tebyin[43]; peygamberlerin Allah'tan (c.c.) aldıkları vahiyleri insanların anlayabilmeleri için yapmış oldukları açıklamalardır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en temel görevi; kendisine gönderilmiş olan Kur'an-ı Kerim'i yaşamak, insanlara bildirmek ve açıklamaktır. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **"O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdikleri-**

39 Ahzâb suresi, 40. ayet.
40 En'âm suresi, 19. ayet.
41 Müddessir suresi, 1-2. ayetler.
42 Şûrâ suresi, 15. ayet.
43 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 38.

mizi kendilerine açıklaman için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik."[44] buyurmuştur.

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de hayatın bütün alanlarına dair emir ve yasakları bildirmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de bu emir ve yasakları insanlara açıklamıştır. Nitekim Yüce Allah, **"Sana kitabı, özellikle ayrılığa düştükleri konuda onları aydınlatman için ve inanan bir topluluğa rehber ve rahmet olsun diye indirdik."**[45] ayetinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu görevini bildirmiştir.

Allah (c.c.), ibadetleri Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde emretmiştir. Bu ibadetlerin nasıl yapılacağı ile ilgili ayrıntıları, Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla insanlara bildirmiştir. Bu sebeple Hz. Muhammed'in (s.a.v.) açıklamaları, Müslümanların dinlerini yaşayabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Örneğin namaz ibadeti ile ilgili verilen bir ayette Allah (c.c.) **"Namazı kılın..."**[46] buyurmuş, fakat namazın kılınışı ile ilgili ayrıntılar, Kur'an-ı Kerim'de yer almamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) *"Ben namazı nasıl kılıyorsam siz de öyle kılın."*[47] buyurarak insanlara namazın nasıl kılınacağını öğretmiştir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Teşri Görevi

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) görevlerinden biri de teşridir. Teşri kavramı sözlükte "hüküm koyma, yasama" gibi anlamlara gelir.[48] İslam dininde hüküm koyma yetkisi, Allah'a (c.c.) ve Hz. Peygamber'e aittir. Allah (c.c.) ve Peygamber (s.a.v), bir konuda hüküm verdiği zaman Müslümanlar o hükme uymakla yükümlüdür. Bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de **"Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve Resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve Resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."**[49] buyrulur.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'de yer almayan konularda da hüküm koyduğu bilinmektedir. Onun hüküm koyması, Kur'an'ın hükümlerine uygun olup Kur'an'daki bir hükmü açıklama veya teyit etme niteliği taşır. Peygamber olması nedeniyle sürekli ilahi gözetim altındadır. Bu yüzden ortaya koyduğu her hükümde Yüce Allah'ın izni ve bilgisi vardır. Bir ayette **"... Peygamber, onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helal, kötü ve pis şeyleri haram kılar..."**[50] buyrularak Hz. Peygamber'in helaller ve haramlar konusunda hüküm koyma yetkisine değinilmiştir.

Görsel 2.6: Hz. Peygamber Kur'an'ın açıklayıcısıdır.

44 Nahl suresi, 44. ayet.
45 Nahl suresi, 64. ayet.
46 Bakara suresi, 110. ayet.
47 Buhârî, Ezan, 18.
48 bk. DİB, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 654.
49 Ahzâb suresi, 36. ayet.
50 A'râf suresi, 157. ayet.

Yüce Allah, namazın farz olduğunu Kur'an-ı Kerim'de bildirmekle birlikte günlük beş vakit namazın zamanını,[51] rekâtlarını[52] ve nasıl kılınacağını[53] ümmetine Hz. Muhammed açıklamıştır. Yine oruç ve zekât ibadetinin yerine getirilmesi Kur'an'da emredilmiş, Hz. Muhammed ise bu ibadetlerin yapılışını, örneğin; orucu bozan ve bozmayan durumların neler olduğunu,[54] zekâtın miktarını[55] ve kimlerin zekât vermesi gerektiğini[56] açıklamıştır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Temsil Görevi

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir diğer görevi ise temsildir. Temsil sözlükte "simge, örnek olma, belirgin özellikleri ile yansıtma, birinin veya bir topluluğun adına davranma" gibi anlamlara gelir.[57]

Hz. Muhammed (s.a.v.), gerek ümmeti gerekse tüm insanlık için dinî ve dünyevi konularda en güzel örnek olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de **"İçinizde Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır."**[58] ayetiyle bu konuya dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber de *"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."*[59] buyurarak temsil görevine işaret etmiştir.

Kur'an'ın ilk muhatabı olan Hz. Peygamber onu en iyi şekilde anlamış ve yaşamıştır. Böylece söz, fiil ve davranışlarıyla insanlara örnek olmuştur. Onun ahlakını en güzel şekilde tarif eden kişi, Hz. Aişe (r.a.) olmuştur. Hz. Peygamber'in ahlakının nasıl olduğunu sorulduğunda Hz. Aişe (r.a.): *"Siz hiç Kur'an okumuyor musunuz? Onun ahlakı Kur'an'dır."*[60] şeklinde cevap vermiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), yaşadığı dönemle birlikte kıyamete kadar yaşayacak olan bütün insanlara örnektir. Bir hadisinde *"Hac ibadetinin gereklerini benden öğrenin."*[61] buyurarak ibadet konusunda ümmetine örnek olmuştur. Hz. Peygamber, Kur'an'ın ortaya koyduğu ahlaki ilkeleri bütünüyle yaşamış; inanç, ibadet, aile, iş, ticaret, hukuk, toplumsal ilişkiler gibi bütün alanlarda örnek bir yaşam sürmüştür. İnsanlar da onu örnek almış ve İslamiyet'i en güzel şekilde yaşamaya gayret etmişlerdir.

BİLGİ KUTUSU

Üsve-i hasene

"İnanç, ibadet ve ahlak başta olmak üzere hayatın her alanında Müslümanların kendilerine örnek almaları gereken tek ve en güzel model" anlamında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sıfatı.

(MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 374)

---

51 bk. Ebu Dâvûd, Namaz, 2.
52 bk. Ebu Dâvûd, Nafile Namazlar, 1.
53 bk. Ebu Dâvûd, Namaza Başlama ile İlgili Meseleler, 114-200.
54 bk. Ebu Dâvûd, Oruç, 25-29.
55 bk. Tirmizî, Zekât, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 13, 14, 16.
56 bk. Tirmizî Zekât, 21.
57 TDK Sözlüğü, C 2, s. 1451.
58 Ahzâb suresi, 21. ayet.
59 İmam Malik, Hüsnü'l-Huluk, 1.
60 Müslim, Salatu'l-Musafirin, 18.
61 Müslim, Hac, 310.

3. HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIK VE İTAAT

İslam'ı en güzel biçimde yaşamada Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bağlılık ve itaatin önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

İtaat kavramı sözlükte "boyun eğme, uyma, söz dinleme" gibi anlamlara gelir.[62] Yüce Allah'a inanan kimsenin en önemli görevlerinden biri de O'nun emir ve yasaklarına itaat etmektir.

Allah'ın (c.c.) kullarına emrettiği iman esaslarından biri de peygamberlere imandır. Peygamberlere iman aynı zamanda onlara itaati gerekli kılar. Peygambere itaatle ilgili bir ayette **"Biz her bir peygamberi Allah'ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik…"**[63] buyrulmaktadır. Benzer bir ayette de **"Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin…"**[64] buyurularak Allah'a (c.c.) ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) itaat emredilmiştir. Ona itaat etmeyenlerin iman etmiş sayılmayacakları[65] ve doğru yoldan sapmış olacakları[66] bildirilmiştir. Kendisine itaat edilmesiyle ilgili Hz. Muhammed (s.a.v.), bir hadis-i şerifte *"Her kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiştir. Her kim bana isyan ederse, Allah'a isyan etmiştir..."*[67] buyurmuştur.

OKUYALIM

Miraç olayından sonra müşrikler, Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) yanına gelerek şöyle dediler:
- Arkadaşın bu gece Beytü'l-Makdis'e götürüldüğünü iddia ediyor. Bakalım buna ne diyeceksin? Hz. Ebu Bekir (r.a.) müşriklere şu soruyu sordu:
- O böyle mi söyledi? Müşrikler "Evet." cevabını verince Hz. Ebu Bekir (r.a.):
- Böyle demişse muhakkak doğru demiştir, cevabını verdi. Müşrikler:
- Demek sen Muhammed'in (s.a.v.) bir gecede Beytü'l-Makdis'e gidip, sabah olmadan döndüğünü tasdik ediyorsun öyle mi, dediler. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a.):
- Ben Resulullah'ın bunun daha da ötesinde verdiği haberleri, sabah akşam semadan getirdiği vahiy haberlerini tasdik ediyorum, diyerek Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olan bağlılığını ortaya koymuştur.

(bk. DİB, Hadislerle İslam, C 1, s. 567)

62 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 185.
63 Nisâ suresi, 64. ayet.
64 Mâide suresi, 92. ayet, ayrıca bk. Nisâ suresi, 59. ayet.
65 bk. Nisâ suresi, 65. ayet.
66 bk. Ahzâb suresi, 36. ayet.
67 Buhârî, Ahkâm, 1.

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) itaat ona bağlılığı da beraberinde getirir. Bir ayette **"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...'"**[68] buyrularak bu duruma işaret edilmiştir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bağlılık ise onun sünnetine uymakla mümkündür. Her Müslüman hayatını, Hz. Peygamber'in tavsiyelerine göre düzenlemelidir. Onun hayatını örnek almalı ve elinden geldiği ölçüde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetini yerine getirmelidir. Onun dinî konularda ortaya koyduğu hüküm ve açıklamaları dikkate almalıdır. Böylelikle Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olan bağlılığını göstermiş olur. Çünkü Yüce Allah Hz. Muhammed'i (s.a.v.), kendi içlerinden insanlara Allah'ın (c.c.) ayetlerini okuyan, onları arıtıp tertemiz yapan, onlara bilmediklerini öğreten bir peygamber olarak gönderdiğini bildirmiştir.[69]

Hadis ve Sünnet

Sünnet kavramı sözlükte "âdet, karakter, tavır" gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirlerini içeren örnek davranışlarına **sünnet** denir.[70] Hz. Peygamber'in sözleri anlamına gelen **hadis** kelimesi de sünnet kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılan bir terimdir.[71]

Sünnet; kavlî sünnet, fiilî sünnet ve takrirî sünnet olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nasıl davranmamız gerektiği konusundaki bilgileri, kendi sözleriyle açıklamasına kavlî sünnet denir. Onun davranışlarının arkadaşları tarafından anlatılmasına ise fiilî sünnet denir. Hz. Peygamber'in, sahabelerin yaptığı olumlu davranışları onaylamasına ise takrirî sünnet denir.

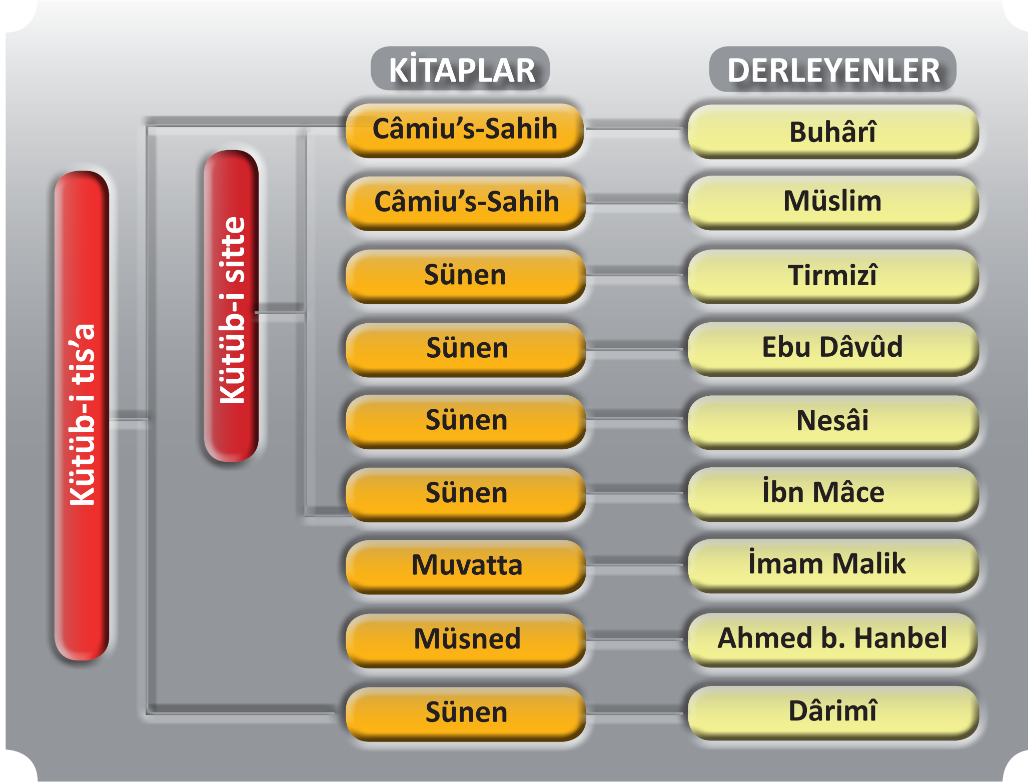
Hz. Muhammed (s.a.v.) hayattayken bazı sahabiler; onun sözlerini ve uygulamalarını özenle takip etmişler, ezberlemişler ve aktarmışlardır. Savaşlarda sahabilerin şehit olması, hadis uydurma problemlerinin başlaması; hadislerin toplanılmasını ve kaydedilmesini gerektirmiştir.

Görsel 2.7: Kütüb-i sitte

Hadislerin toplanılmasına hicri ikinci asırda başlanılmıştır. Toplanılan hadisler ise konularına göre sınıflandırılmış ve hadis kaynakları oluşturulmaya başlanmıştır. Üçüncü asırda hadis kitapları çoğalmış ve bunlardan bazıları ön plana çıkmıştır. Günümüze kadar ulaşan bu eserlerden en bilinen altı tanesine **Kütüb-i sitte** (altı kitap) denir. Bu kitapları oluşturan hadis bilginleri, kendilerinden önce toplanan hadislerden sahih (güvenilir) olarak seçtiklerini kitaplarına almışlardır. Kütüb-i sitte, günümüzde de hâlâ en bilinen hadis kaynağıdır. Bu kitapları derleyen kişiler; Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebu Dâvûd, Nesâi ve İbn Mâce'dir.

68 Âl-i İmrân suresi, 31. ayet.
69 bk. Bakara suresi, 129. ve 151. ayet; Âl-i İmrân suresi, 164. ayet.
70 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 334.
71 bk. Talât Koçyiğit, Hadîs Usûlü, s. 15.

Tablo 2.1: Temel hadis kaynakları ve derleyenler

Kütüb-i sitte dışında bilinen başka hadis kitapları da vardır. Bunlar; İmam Malik'in "Muvatta", Ahmed b. Hanbel'in "Müsned", Dârimî'nin "Sünen" adlı eserleridir. Kütüb-i sitte ve bu üç kitapla birlikte oluşan dokuz kitaba **Kütüb-i tis'a** denir.

İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Önemi

İslam'ın anlaşılmasında Kur'an'dan sonraki en önemli kaynak, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözleri, açıklamaları ve uygulamaları anlamına gelen sünnettir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **"... Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin..."**[72] buyurarak sünnetin İslam dinindeki önemini vurgulamıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) *"Size sıkı tutunduğunuz sürece sapıtmayacağınız iki emanet bıraktım: Allah'ın kitabı ve Resulünün sünneti."*[73] hadis-i şerifi de İslam'ın anlaşılmasında sünnetin önemine işaret etmektedir.

YORUMLAYALIM

"Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."

(Buhârî, Nikah, 1)

Yukarıdaki hadis-i şerifi İslam dininin doğru anlaşılmasında sünnetin önemi açısından yorumlayınız.

---

72 Haşr suresi, 7. ayet.

73 Muvatta, Kader, 3.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlikle ilgili görevlerinden biri, kendisine gönderilen Kur'an ayetlerini ümmetine açıklamaktır. Bu nedenle güvenilir bir kaynaktan alınan hadis-i şerifler, Kur'an-ı Kerim'i açıklayan ve destekleyen hükümler içerir. Hz. Muhammed (s.a.v.), Kur'an-ı Kerim'in ahlaki ilkelerini yaşayarak göstermenin yanı sıra ibadetleri de uygulayarak öğretmiştir. Allah (c.c.), Kur'an-ı Kerim'de ibadetlerin hükmünü koymuş ve yapılışını da Hz. Peygamber vasıtasıyla bildirmiştir. İslam dininin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) öğrettiği şekliyle anlaşılıp yaşanabilmesi için onun sünnetine ihtiyaç vardır. Onun ortaya koyduğu hükümlere göre hayatını düzenlemek, her Müslümanın yerine getirmesi gereken görevleri arasındadır. Bu hükümlerin neler olduğunu bilmek Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir.

Kültürümüzde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi

Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisi, tarih boyunca kültürümüzü etkileyen önemli unsurlardan biri olmuştur. Sözlü ve yazılı edebiyatımızda, sanat ve mimarimizde peygamber sevgisini anlatan pek çok ifadeye rastlamak mümkündür.

Toplumumuz, Hz. Peygamber'i hatırlatan her şeye hürmet göstermekte ve bunları özenle muhafaza etmeye çalışmaktadır. Çiçeklerin en güzeli olarak kabul edilen gül, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sembolü kabul edilmekte ve gül kokusu ona atfedilmektedir. Bu sebeple mevlit programlarında gül suyu ikramı yapılması, güzel bir âdet olmuştur. Birçok aile, çocuklarına Hz. Muhammed'in (s.a.v.) isimlerinden birini vermektedir. Askere giden gençlere onun ismini çağrıştıran "Mehmetçik" ünvanını vermekte ve ona olan sevgisini göstermektedir.

Görsel 2.8: Hilye-i Şerif örneği

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olan sevgi, birçok sanat eserlerinde kendini göstermektedir. "Hat" ve "tezhib" bunun en güzel örnekleridir. Onun ismi en güzel hat yazılarıyla yazılıp camileri süslemiştir. Şemailini ve ahlakını anlatan "hilye-i şerif" sergileri düzenlenmiştir. Osmanlı sultanları; Hz. Peygamber'in doğduğu, yaşadığı ve mübarek kabr-i şeriflerinin bulunduğu Hicaz bölgesine asırlarca hizmet etmiştir. Burada yaşayan halkı maddi yönden desteklemiştir. Bunun yanı sıra ecdadımız Mekke ve Medine'yi korumayı, bakım ve onarımını yapmayı dinî bir görev saymıştır. Padişahlar, her yıl devlet hazinesinden Medine'ye gönderdikleri hediyelerle Hz. Peygamber'e ve onun hayatını geçirdiği Hicaz bölgesine olan hürmetlerini göstermişlerdir.[74]

OKUYALIM

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed.
Şefaat eyle sen kemter (değersiz) kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed.
Sen hak peygambersin şeksiz şüphesiz
Sana uymayanlar gider imansız.
Aşık Yunus neyler dünyayı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

(Faruk K. Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 238)

SUNU HAZIRLAYALIM

www.topkapisarayi.gov.tr adresinden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kutsal emanetleri ile ilgili araştırma yaparak sunu hazırlayınız. Hazırladığınız sunuyu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Peygamber'i sevmenin önemini çok iyi anlayan Müslüman âlimler, onun hayatını kendilerine rehber edinmişlerdir. Tarihimizde devlet büyüklerinden komutanlara, şairlerden âşıklara kadar herkesin hayatında ona duyulan saygı ve sevgiye örnek bulmak mümkündür. Kültürümüzün öncü isimlerinden olan Hoca Ahmet Yesevi, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre, Hacı Bektaşi Veli gibi tasavvuf büyüklerimiz ve Nesimi, Hatayi gibi şairlerimiz eserlerinde Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisini işlemiş; onun ahlakıyla ahlaklanmayı görev bilmişlerdir. Yetiştirdikleri öğrencilerle büyük kitlelere peygamber sevgisini ulaştıran bu kişilerin verdiği eserler, kültürümüzün büyük bir kısmını oluşturması ve gelecek nesillere de peygamber sevgisini anlatması açısından oldukça önemlidir.

Müslüman âlimlerimizden biri olan Mevlânâ, eserlerinde "O kerem denizi, naziri (benzeri) olmayan, Peygamberler başı"[75], "O aşk madeni, âlemin de âdemin de en başı, en büyüğü, en iyisi, insanlarla cinlerin peygamberi, iki âlemin güneşi, âlemin rahmeti, âdemo-

74 bk. Mefail Hızlı, "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlılarda Hz. Peygamber Sevgisi", Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V.)-Özel Sayı, s. 520.
75 bk. Mevlâna, Mesnevî, C 1-2-3, s. 58-170-219.

ğullarının övüncü"[76] sözleriyle Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tarif etmiştir. Mevlânâ, eserlerinde ona olan sevgisini güzel bir dille anlatmış ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlakını örnek almıştır.

Orta Anadolu'da gönül insanı olarak yaşayan Yunus Emre, Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisini derin bir şekilde dile getiren önemli mutasavvıflarımızdandır. Onun şiirlerinde bu sevgi, kâğıtlara dökülmüş ve toplum tarafından benimsenmiştir.

Anadolu'nun Müslümanlaşması için büyük çaba harcamış olan Hacı Bektaşi Veli, eserlerinde Allah'a (c.c.) erişme yolunda Hz. Peygamber'in rehberliğine olan ihtiyacı vurgulamıştır. "Makâlât" adlı eserinde Peygambere (s.a.v.) itaat etmeyenin gerçek imana ulaşmış olamayacağını söyleyen Hacı Bektaşi Veli'nin vurguladığı ilkeler, peygamber sevgisi ve rehberliği ile yaşanabilecek ilkelerdir.[77]

Alevi-Bektaşi şairlerden Hatayi, şiirlerinde Hz. Peygamber'e olan derin sevgi ve saygısını "Canım Mustafa" ve "Ya Muhammed Mustafa" gibi ifadelerle dile getirmiş ve şiirlerinde Hz. Peygamber'i güle benzetmiştir.[78]

Kültürümüzde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyulan sevginin bir yansıması da onun ehl-i beytine olan sevgidir. Ehl-i beyt, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) başta çocukları ve torunları olmak üzere birinci dereceden yakınlarından oluşan aile efradı için kullanılan özel bir kavramdır. Ehl-i beyt ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah **"... Ey peygamber ailesi! Allah'ın istediği, sizden kirliliği gidermek ve sizi tertemiz kılmaktan ibarettir."**[79] buyurmuştur.

Görsel 2.9: Hz. Fatıma'nın (r.a.) duvağı

Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den (r.a.) dört kız, iki erkek olmak üzere altı çocuğu dünyaya gelmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) soyu, kendisinden sonra hayatta kalan kızı Hz. Fatıma'nın (r.a.) çocukları Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) ile devam etmiştir.

Hz. Peygambere gösterilen sevgi ve saygı, onun ailesine de yansımıştır. Milletimiz, çocuklarına özellikle Hz. Peygamber'in ve ailesinin isimlerini koymuş; onları öven eserleri okumayı âdet haline getirmiştir. Hz. Hasan'ın (r.a.) soyundan gelenlere şerif, Hz. Hüseyin'in (r.a.) soyundan gelenlere seyyid denmiş ve onlara toplum içinde ayrı bir hürmet gösterilmiştir. Hz. Fatıma'dan (r.a.) ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eşlerinden "anamız, validemiz" diyerek bahsedilmiş; ehl-i beytten biri olan Hz. Ali'nin (r.a.) kahramanlığı, ilmi, adaleti, Hz. Peygamber'e olan sevgisi, itaati anlatılmış ve örnek gösterilmiştir.

---

76 bk. Mevlâna, Divan-ı Kebir, C 4-5, s. 52-145.
77 bk. Hacı Bektaşi Veli, Makâlât, s. 18.
78 İsmail Özmen, Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi, C 2, s. 170.
79 Ahzâb suresi, 33. ayet.

4. KUR'AN'DAN MESAJLAR: AHZÂB SURESİ 45-46. AYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذ۪يرًاۙ ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا
اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِه۪ وَسِرَاجًا مُن۪يرًا ﴿٤٦﴾

"Ey peygamber! Seni tanık, müjdeci, uyarıcı, izniyle Allah'a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik." (Ahzâb suresi, 45-46. ayetler)

Yüce Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber olarak seçtikten sonra ona birtakım görevler vermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de Allah (c.c.) tarafından kendisine verilen bu görevleri, eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir. Ahzâb suresinin 45-46. ayetlerinde de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu özelliklerinden bahsedilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), tüm insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir. Bununla ilgili bir ayette **"Biz, seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler."**[80] buyurulmuştur. Yine **"(Ey Muhammed!) De ki: 'Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim…'"**[81] buyurularak Hz. Peygamber'in tüm insanlığa gönderilmiş bir peygamber olduğu bildirilmiştir. İnsanlar arasında ona inananlar olduğu gibi inanmayanlar da olmuştur. Hz. Peygamber'e inanmayanlardan bir kısmı, kıyamet gününde kendisine uyarıcı gönderilmediğini ileri süreceklerdir.[82] İşte Yüce Allah, onların bu tür mazeretlerini geçersiz kılmak amacıyla Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bir şahit olarak gönderdiğini bildirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak bir ayette **"Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit tuttuğumuz zaman hâlleri nice olacak!"**[83] buyrulmuştur.

İslam davetini kabul edip Müslüman olanları, Yüce Allah mükâfatlandıracağını bildirmektedir.[84] Daveti inkar edip Allah'ın (c.c.) emirlerine karşı gelenler içinse O'nun aza-

80 Sebe' suresi, 28. ayet.
81 A'râf suresi, 158. ayet.
82 bk. Mâide suresi, 19. ayet.
83 Nisâ suresi, 41. ayet.
84 bk. Nisâ suresi, 57. ayet.

bı hak olacaktır.[85] Hz. Peygamber de iman edenleri, Allah'ın (c.c.) vereceği mükâfatlarla müjdelemiş; inkar edenleri ise O'nun azabıyla uyarmıştır. Bunu yaparken takip ettiği yol ise iyiliği teşvik etmek ve kötülükten sakındırmak olmuştur.[86]

Allah'a (c.c.) kulluk amacıyla yaratılan insan, zaman zaman bu görevini unutmuş başka varlıklara kulluk etmeye başlamıştır. Yüce Allah da bu görevlerini hatırlatmak amacıyla onlara içlerinden peygamberler göndermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamber olarak gönderildiği dönemde insanlar farklı inançlara sahiptiler. Toplumda ateşe, putlara ve gök cisimlerine tapan insanlar bulunuyordu. Böyle bir dönemde Yüce Allah insanları içine düştükleri olumsuz durumlardan kurtarmak amacıyla Hz. Muhammed'i (s.a.v.), etrafını aydınlatan bir kandil olarak göndermiştir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan **"Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak üzere kuluna apaçık ayetler indiren O'dur…"**[87] ayetiyle de Hz. Peygamber'in bu özelliğine vurgu yapılmıştır.

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'den Fetih suresinin 17. ayetinin mealini bularak ayette verilmek istenen mesajları, varsa şahıs, yer, konu ve kavramları kısaca açıklayınız.

....

....

....

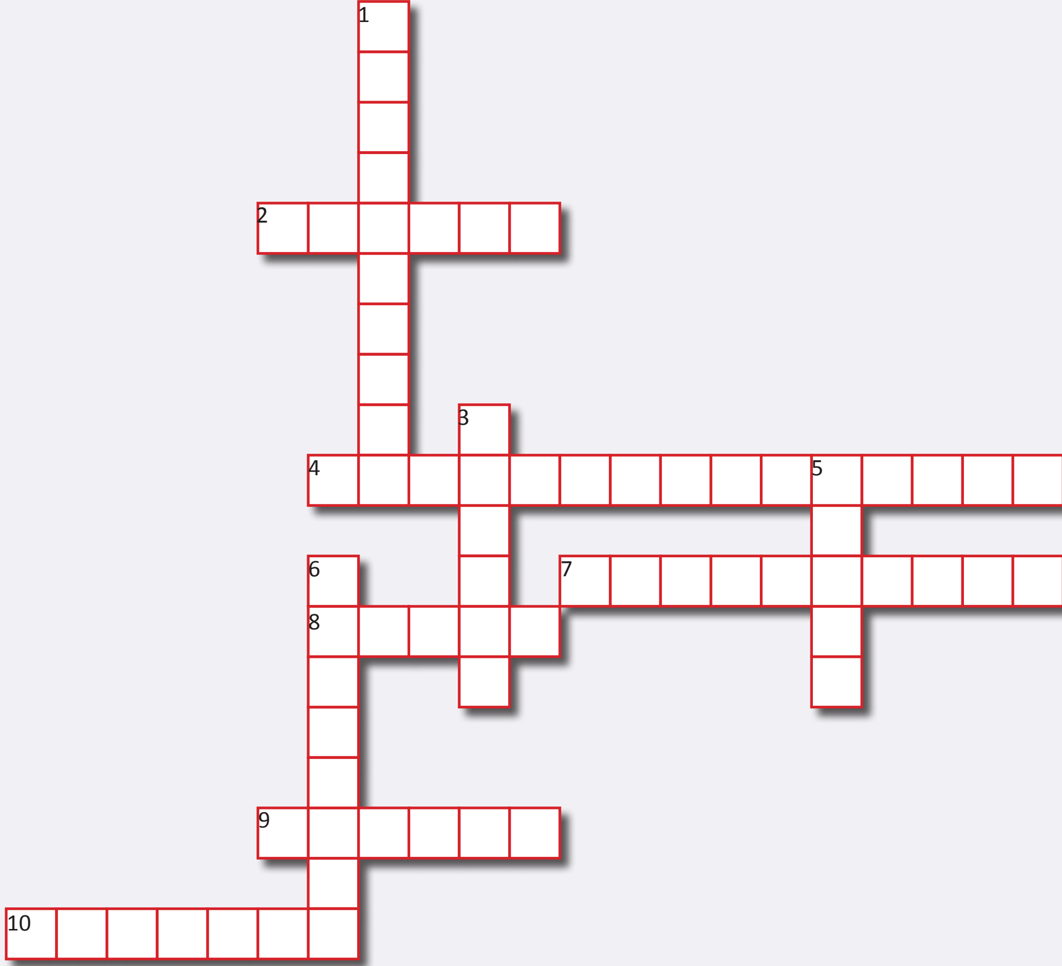
....

Görsel 2.10: Yüce Allah Kur'an'da Hz. Peygamber'i etrafını aydınlatan bir kandile benzetmiştir.

85 bk. Bakara suresi, 90. ayet.
86 bk. DİB, Hadislerle İslam, C 1, s. 123.
87 Hadîd suresi, 9. ayet.

BULMACA

Soldan Sağa

2. Peygamberlerin Allah'tan (c.c.) gelen ilahi emirleri insanlara ulaştırma görevi.
4. "Peygamberlerin sonuncusu" anlamında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sıfatı.
7. Osmanlı padişahlarının her yıl hac mevsiminde Mekke ve Medine'ye gönderdikleri para ve armağanları, yaya olarak bu şehirlere ulaştıran askerî birlik.
8. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözlerine verilen isim.
9. Alçak gönüllü olma, kibirlenmeme, gösterişsiz olma, yumuşak huylu olma.
10. Hacı Bektaşi Veli'nin en önemli eseri.

Yukarıdan Aşağıya

1. Hadis kitapları içinde en meşhur olan dokuz kitap.
3. Beyan etme, açıklama, izah etme, gerçeği ortaya koyma.
5. Boyun eğme, uyma, söz dinleme.
6. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) birinci dereceden yakınları.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.), sahip olduğu ahlaki özellikleri yazınız.

....

....

....

....

2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlikle ilgili görevleri nelerdir? Açıklayınız.

....

....

....

....

3. **"Yolun doğrusu kendine apaçık belli olduktan sonra Resulullah'a karşı çıkan ve müminlerin yolundan başkasını izleyen kimseyi, saptığı yönde bırakırız ve onu cehenneme atarız..."** (Nisâ suresi, 115. ayet) ayetini, Hz. Peygamber'e bağlılık ve itaat açısından yorumlayınız.

....

....

....

....

4. **"Doğrusu biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun."** (Fâtır suresi, 24. ayet) ayetinde verilmek istenen mesajları, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik görevi açısından değerlendiriniz.

....

....

....

....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

B) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları yanıtlayınız.

5. I. Hz. Ömer (r.a.)
II. Hz. Fatıma (r.a.)
III. Hz. Ali (r.a.)
IV. Hz. Hüseyin (r.a.)

Yukarıda verilen sahabilerden hangisi ya da hangileri ehl-i beyttendir?

A) Yalnız I **B)** Yalnız III **C)** I ve III **D)** II, III ve IV **E)** I, II, III ve IV

6. I. Buhârî
II. Müslim
III. Dârimî
IV. İbn Mâce
V. Ahmed b. Hanbel

Yukarıda verilen hadis âlimlerinden hangisi ya da hangileri Kütüb-i sitteyi oluşturan hadis kitaplarının müellifleri arasında yer alır?

A) Yalnız I **B)** Yalnız III **C)** III ve V **D)** III, IV ve V **E)** I, II ve IV

"Ben bazen uzatmak niyetiyle namaza başlarım. Fakat bir çocuğun ağlayışını duyar ve annesinin ona düşkünlüğünü bildiğim için namazı kısa tutarım." (Müslim, Salât, 37)

7. Yukarıda verilen hadis-i şerifte Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hangi özelliği öne çıkmaktadır?

A) Kararlı oluşu
B) Cesaretli oluşu
C) Adaletli oluşu
D) Merhametli oluşu
E) Cömert oluşu

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

8. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslam'ı anlama ve yaşama konusundaki örnekliği anlamına gelen görevine ne ad verilir?

A) Temsil
B) Tebyin
C) Tekfin
D) Teşri
E) Tebliğ

C) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerle doldurunuz.
(Üsve-i hasene, hadis, Kütüb-i sitte, itaat, Hatemü'n-nebiyyîn)

9. İçinde Hz. Peygamber'den nakledilen sahih hadislerin toplandığı, İslam dünyasında meşhur olan altı temel hadis kitabına .... denir.

10. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözlerini, fiillerini ve tasviplerini (takrir, onaylama) bildiren haberlere .... adı verilir.

11. Kur'an-ı Kerim'de "peygamberlerin sonuncusu", "kendisinden sonra peygamber gelmeyecek olan" anlamında kullanılan kavram .... dir.

12. ....; inanç, ibadet ve ahlak başta olmak üzere hayatın her alanında Müslümanların kendilerine örnek almaları gereken tek ve en güzel model anlamında Hz. Muhammed (s.a.v.) için kullanılan bir sıfattır.

Ç) Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

13. ( ) Hz. Peygamber'in herhangi bir mesele hakkındaki sözlü ifadelerine kavlî sünnet denir.

14. ( ) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'tan (c.c.) aldığı vahiyleri, insanların anlayabilmeleri için yapmış olduğu açıklamalar onun teşri göreviyle ilgilidir.

15. ( ) Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisi, tarih boyunca kültürümüzü etkileyen önemli unsurlardan biri olmuştur.

16. ( ) Hz. Peygamber'e iman etmek, onun dinî konularda ortaya koyduğu hükümlere itaat etmeyi gerektirir.

3. ÜNİTE

Görsel 3.1

KUR’AN’DA BAZI KAVRAMLAR

ÜNİTE KAVRAMLARI

* Hidayet
* Sırat-ı müstakim
* İhsan
* Cihat
* İhlas
* Salih amel
* Takva
* Şehadet

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

1. Kur’an-ı Kerim’de cihat kavramına hangi anlamlar yüklenmiştir? Araştırınız.
2. Kur’an-ı Kerim’de geçen sırat-ı müstakim, ihlas ve takva kavramlarını araştırınız.
3. Sonradan Müslüman olan bir kişinin hayat hikâyesini araştırınız. Bu kişinin İslam’ı seçme nedenlerini sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Kur’an-ı Kerim’den İsrâ suresinin 23 ve 24. ayetlerinin mealini okuyunuz. Bu ayetlerde verilmek istenen temel mesajları arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. İSLAM’IN AYDINLIK YOLU: HİDAYET

“Allah hidayet versin.” ifadesinde geçen hidayet kavramından ne anlıyorsunuz? Belirtiniz.

“Güzel ve yumuşak bir şekilde yol göstermek” anlamına gelen **hidayet**[1]**,** Allah’ın (c.c.) insana dünya ve ahirette huzurun kaynağı olan yolu göstermesidir. Dinî kavram olarak Allah’ın (c.c.) insanlara akıl, düşünme, öğrenme, hatırlama gibi yetenekler vermesi ve insanların da bunları kullanarak doğru yolu bulmasıdır. İslam’a göre hidayet, günahlarla iç içe bir hayat yaşayan kimsenin günahları terk etmesi ve yaşantısını Allah’ın (c.c.) rızasına uygun hâle getirmesidir. Ayrıca hidayet, Müslüman olmayan bir kimsenin İslam dinine girmesi anlamına gelmektedir.[2] Hidayetin zıddı ise dalalettir. Dalalet “doğru yoldan sapma, haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahî buyruklara aykırı davranma” anlamlarına gelmektedir.[3]

Allah Teala **“İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir.”**[4] buyurarak Kur’an-ı Kerim’in doğru yolu gösteren, insanlara uymaları gereken esasları ve ilkeleri anlatan hidayet kaynağı olduğunu bildirmiştir. Ayet-i kerimede **“... imtihan edelim diye onu işitir ve görür kıldık.”**[5] buyrulmuş, insanın yükümlülüklere muhatap olacağı ve imtihana tâbi tutulacağı bildirilmiştir. Allah (c.c.) insana akıl ve irade vermiştir. Hayrı şerden, hakkı batıldan ayırma kabiliyeti vermiştir. Kitap ve peygamber göndermek suretiyle de hidayet ve dalalet yollarını açıklamıştır.[6]

Akıl ve irade verilen insan, İslam’a göre hidayete veya dalalete yönelmede serbest bırakılmıştır. Allah (c.c.), **“Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör.”**[7] buyurarak insanın tercihinde özgür olduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte Yüce Allah, kullarının dalalete düşmesini istemediğini Kur’an-ı Kerim’de **“... Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir.”**[8] ayetiyle bildirmiştir. İnsan, Allah’a (c.c.) iman edebilecek fıtratta yaratılmıştır. Eğer insan bu fıtrat üzere yürümez, küfür ve sapkınlığa yönelirse dalalete düşmüş olur.

Allah (c.c.), kime hidayet edeceğini kimi de dalalette bırakacağını Kur’an’da şöyle bildirmiştir: **“Ayetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içerisindeki birtakım sağırlar ve dilsizlerdir. Allah, kimi dilerse onu şaşırtır. Kimi de dilerse onu dosdoğru yol üzere kılar.”**[9] Allah (c.c.), ayetlerini yalanlayanların dalaletini dileyeceğini ayetin başındaki ifadelerle açıklamıştır.

1 Rağıp el-İsfahanî, Müfredât, s. 1103.
2 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 188.
3 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 56.
4 Bakara suresi, 2. ayet.
5 İnsan suresi, 2. ayet.
6 Heyet, Kur’an Yolu Tefsiri, C 5, s. 634.
7 İnsan suresi, 3. ayet.
8 Âl-i İmrân Suresi, 30. ayet.
9 En’âm suresi, 39. ayet.

NOT EDELİM

"Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfu bol olan yalnız sensin."

(Âl-i İmrân suresi, 8. ayet)

"Allah'ım, hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Sıhhat ve afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Himaye ettiğin kimseler gibi beni de himaye et."

(Tirmizî, Vitr, 10)

Yukarıdaki ayet ve hadiste verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

Doğru yolda olma veya doğru yoldan sapma, insanın özgür iradesine bırakılmıştır. Allah Teala; nimetine şükredeni, buyruklarını yerine getireni, hata yaptığında tövbe edeni, adaletli ve dürüst olanı, birliğini tanıyıp ihlasla O'na kul olanı hidayete kavuşturur.[10] **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz."**[11] ayeti gereğince kişi, hidayete kavuşmak için sebepleri araştırmalı ve onlara sımsıkı sarılmalıdır. Yüce Allah'ın rahmeti ve lütfu gereği seçtiği peygamberler ve gönderdiği vahiyler, kulların hidayetine bir vesiledir. Hz. Muhammed (s.a.v.), son nefesine kadar hidayet yolunda insanlara rehberlik etmiş ve bir insanın hidayetine vesile olmanın ne kadar değerli olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple insana düşen görev; Allah'ın (c.c.) gönderdiği kitaba ve elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) uymak, Allah'tan (c.c.) hidayet istemektir.

Görsel 3.2: Kur'an-ı Kerim hidayet kaynağıdır.

10 Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri, C 2, s. 517.
11 Mâide suresi, 35. ayet.

2. ALLAH’I GÖRÜYORMUŞÇASINA YAŞAMAK: İHSAN

Allah’ın (c.c.) varlığını her an hissederek yaşayan kişinin davranışlarında sizce ne gibi değişiklikler olur? Belirtiniz.

İhsan sözlükte “iyilik etme, iyi ve güzel davranma, bağışlama, ikram etme” anlamlarına gelir. Dinî kavram olarak ise insanın daima Allah’ın (c.c.) huzurunda olduğunu bilmesi ve O’nu görüyor gibi yaşamasıdır.[12] İhsan, kişinin kulluk görevini yerine getirirken Allah’ın (c.c.) her an kendisini gördüğünü bilerek bilinçli ve dikkatli yaşaması demektir. Hz. Muhammed (s.a.v.), ihsanı *“... Allah’ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen O’nu görmesen de O seni görür.”*[13] şeklinde tanımlamıştır. İhsan, gerek ibadetlerin gerekse sosyal hayattaki bütün davranışların Allah (c.c.) rızası için güzel bir şekilde yerine getirilmesidir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde ihsan kavramı, hem Allah (c.c.) için hem de insanlar için kullanılmaktadır. İhsan kavramı, Allah (c.c.) için kullanıldığında Allah’ın (c.c.) kusursuz yaratıcılığını ve kullarına karşı cömertliğini ifade eder. İnsan için kullanıldığında ise kulun Allah’a (c.c.) karşı hissettiği derin saygı, bağlılık ve itaat ile bunların sonucunda oluşacak iyi davranışları kapsar.

(bk. Bakara suresi, 261. ayet; Talâk Suresi, 11. ayet)

Allah’ı (c.c.) her an görüyormuş gibi yaşayan kişiler, Kur’an-ı Kerim’de “muhsin” olarak isimlendirilmiş ve onlardan övgüyle bahsedilmiştir. Allah Teala, **“Onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever.”**[14] ayetinde muhsinlerin özelliklerinden bir kısmını belirtmiştir.

İhsan ile hareket eden kişi, her an Yüce Allah’ın huzurunda olduğunun bilinciyle davranışta bulunur. Bütün amellerini samimiyetle yerine getirmeye çalışır. Allah’ın (c.c.) hoşlanmadığı kötü söz ve fiillerden kaçınır. Müslüman gurur ve kibre kapılmadan çevresindeki tüm insanlara karşı alçak gönüllü, kibar ve saygılı olur. Yaptığı işleri en güzel şekilde yapmak için gayret gösterir. Yüce Allah’ı görüyormuş gibi yaşayan Müslüman, **“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da ihsanı (iyi davranmanızı) kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine ‘öf!’ bile deme; onları azarlama. İkisine de güzel söz söyle.”**[15] ayeti gereğince anne babasına karşı

12 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 161.
13 Buhârî, İmân, 37.
14 Âl-i İmrân suresi, 134. ayet.
15 İsrâ suresi, 23. ayet.

da son derece saygılı olur. İhsan, insana ince bir düşünce ve hassasiyet duygusu kazandırır. İnsanı saflaştırır, arındırır ve her an Rabbinin huzurunda olma duygusu ile olgunlaştırır. İhsan, bütün amellerin ihlas ve samimiyetle yerine getirilmesini sağlar.

Kur'an-ı Kerim'de muhsinlerin diğer özellikleri; sabretme, güzel söz söyleme, işlerde aşırılıktan sakınma, kararlılık ve cesaret şeklinde ifade edilmiştir.[16] Kur'an-ı Kerim'de **"Allah şüphesiz adaleti, ihsanı (iyilik yapmayı), yakınlara bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasaklar. Tutasınız diye size öğüt verir."**[17] ayetiyle ihsanın bir anlamının da iyilik etmek olduğu belirtilmiş ve ihsan emredilmiştir. Bu emre uygun davrananların cennetle mükâfatlandırılacağı müjdelenmiştir.[18]

NOT EDELİM

"... Kim güzel niyet ve davranış sahibi olarak kendini, Allah'a teslim ederse rabbinin katında onun mükâfatı vardır. Öylelerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."

(Bakara suresi, 112. ayet)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

OKUYALIM

Halife Ömer b. Abdülaziz'e bir gece vakti haberci gelir. Haberciyle görüşen Halife Ömer b. Abdülaziz, ona geldiği yerdeki halkın durumunu sorar. Haberci, Halife Ömer b. Abdülaziz'in sorularına cevap verdikten sonra halifenin ve ailesinin durumu hakkında hâl hatır sorar. Bunun üzerine Halife Ömer b. Abdülaziz, cevap vermeden işini bitirir. Daha sonra yanan mumu söndürür ve başka bir mum yaktıktan sonra cevap verir.

Haberci, Halife Ömer b. Abdülaziz'e niçin ilk mumu söndürüp başkasını yaktıktan sonra kendisiyle meşgul olmaya başladığını sorar.

Halife Ömer b. Abdülaziz:

—İlk mum devletin hazinesinden alınmış mumdu. O yanarken şahsi işlerimle meşgul olsaydım Allah Teala katında sorumlu olurdum. Seninle devlet işi konuşmayacağımız için kendi cebimden almış olduğum mumu yaktım. Ondan sonra seninle meşgul olmaya başladım, deyince habercinin gözleri yaşarır.

Ellerini kaldırarak şöyle dua eder:

— Ya Rabbi! Ömer b. Abdülaziz'i bizim başımızdan eksik etme!

(Ebû Muhammed el-Mısrî, Sîretu Ömer b. Abdülaziz, C 1, s. 137)

---

16 bk. Hûd suresi, 115. ayet; İsrâ suresi, 53. ayet; Âl-i İmrân suresi, 148. ayet.
17 Nahl suresi, 90. ayet.
18 bk. Yûnus suresi, 26. ayet.

3. ALLAH İÇİN SAMİMİYET: İHLAS

"Ya olduğun gibi görün ya da göründüğün gibi ol." sözünden anladıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

İhlas sözlükte "samimiyet, içtenlik ve karşılıksız sevgi" anlamlarına gelir. Dinî kavram olarak ise insanın bütün söz, davranış, inanç ve ibadetlerinde yalnızca Allah'ın (c.c.) rızasını gözetmesi anlamlarına gelir.[19]

İhlas, inançta samimi olmak yani kullukta Allah'a (c.c.) hiçbir şeyi ortak koşmamaktır. Şirkten uzaklaşarak tek olan Allah'a (c.c.) gönülden inanmak, O'nun emir ve yasaklarının dışına çıkmadan yaşamaktır. Amellerdeki ihlas ise insanın bütün davranışlarında gösterişten uzaklaşması ve Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için çaba harcamasıdır.

İbadetlerin kabul olmasının ilk şartı, onları Yüce Allah'ın emrettiği şekilde yerine getirmek, ikinci şartı ise ihlas ve samimiyetle yapmaktır. Her türlü gösteriş, menfaat ve çıkar beklentisinden uzak; yalnızca Allah'ın (c.c.) rızasını gözeterek yapılan ibadetler, Allah (c.c.) katında daha değerlidir. Yüce Allah **"… öyleyse içten bir inanç ve bağlılık göstererek sadece Allah'a ibadet et..."**[20] buyurmuş, insanların ibadetlerde ihlas ve samimiyetle kendisine yönelmesini emretmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), ibadetlerin samimi ve ihlaslı bir şekilde yapılmasının önemini *"Şüphesiz ki, Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz; lâkin kalplerinize ve amellerinize bakar."*[21] hadisiyle belirtmiştir. Allah Teala, **"Ey iman edenler! İçtenlikle ve kararlılık içinde Allah'a tövbe edin. Umulur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altından ırmaklar akan cennetlerine koyar…"**[22] ayetiyle içtenlikle yapılan tövbelerin kabul olunacağını bildirmiştir. Aynı şekilde ihlas ve samimiyetle yapılan dualar, Allah (c.c.) katında makbul olunan dualardandır.

Görsel 3.3: Dua ihlas ve samimiyetle yapılmalıdır.

19 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 160.
20 Zümer suresi, 2. ayet.
21 Müslim, İmâre, 10.
22 Tahrîm suresi, 8. ayet.

İhlas ve samimiyet, ibadetlerimizde olduğu gibi insanlarla olan ilişkilerimizde de önemli bir yere sahiptir. Mümin, güvenilirlik vasfını içten ve samimi davranışlarla ortaya koyabilir. Allah'ın (c.c.) rızasını ön planda tutarak samimiyetle yapılan her iş, Allah (c.c.) katında hayırlıdır. İhlas ve samimiyet olduğu müddetçe sosyal ilişkilerde doğallık ve dürüstlük hâkim olur, insanlar arasında mala ve mevkiye düşkünlük azalır, dünyevi çıkar ve hırslar kişilerin hayatından uzaklaşır. Bu sayede toplumda huzur ve mutluluk hâkim olur.

NOT EDELİM

"Rasulullah (s.a.v.) üç sefer "Din nasihattır, samimi olmaktan ibarettir." dedi. Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Kime karşı?" dediler. Buyurdular ki: Allah'a, Kitab'ına, Müslüman idarecilere ve Müslümanların geneline karşı samimi olmaktır."

(Tirmizî, Birr, 17)

Yukarıdaki hadiste verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

İhlasın zıddı ise riyadır. Riya sözlükte "gösteriş, iki yüzlülük, özü sözü bir olmama" gibi anlamlara gelir. Dinî terim olarak Allah (c.c.) rızası için yapılması gereken ibadetleri ve güzel davranışları, insanlara gösteriş için yapıp kendini ve ibadetini beğendirme isteği, ibadetleri Allah'tan (c.c.) başkasına sunma anlamlarında kullanılır.[23] İbadetlere ve davranışlara riya karıştırmak, yapılan işin Allah (c.c.) katında değersiz hâle gelmesine sebep olur. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkartmayın..."**[24] buyrularak ifade edilmektedir.

4. ALLAH'IN EMİR VE YASAKLARINA RİAYET: TAKVA

"Ey iman edenler! Mallarınız da çocuklarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın..."(Münâfikûn suresi, 9. ayet) ayetinden çıkarılabilecek mesajlar nelerdir? Sıralayınız.

Takva, sözlükte "bilinçli davranma, uyanık ve dikkatli olma, sakınma" anlamlarına gelir. Dinî kavram olarak Yüce Allah'a iman edip dinin emir ve yasaklarına uyarak Allah'a (c.c.) karşı gelmekten sakınmak; dünya ve ahirette insana zarar verecek inanç, söz ve davranışlardan uzak durmak anlamlarına gelir. Aynı zamanda takva haramlardan sakınmak, dinen şüpheli olan durumları ve dinin kötü gördüğü şeyleri terk etmektir.[25]

Kur'an-ı Kerim'de takva kavramı, birçok ayette geçmektedir. Allah'ın (c.c.) sevdiği kullarının başında muttakilerin (takva sahiplerinin) geldiği gerçeği, **"Şüphesiz Allah, takva sahipleri ve iyilikte bulunanlarla beraberdir."**[26] ayetiyle açıkça ifade edilmiştir. **"... Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır..."**[27] ayeti de takvanın Allah (c.c.) katındaki önemini vurgulamaktadır.

23 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 308.
24 Bakara suresi, 264. ayet.
25 DİB, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 347.
26 Nahl suresi, 128. ayet.
27 Hucurât suresi, 13. ayet.

YORUMLAYALIM

Hz. Ömer (r.a.), bir gün Übey bin Kâ'b'a (r.a.) takvanın ne olduğunu sorar. Übey (r.a.) da ona:
- Sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü ey Ömer der. Hz. Ömer (r.a.):
- Evet, yürüdüm, karşılığını verince bu sefer:
- Peki, ne yaptın, diye sorar.

Hz. Ömer (r.a.): Elbisemi topladım ve dikenlerin bana zarar vermemesi için bütün dikkatimi sarf ettim cevabını verir. Bunun üzerine Übey bin Kâ'b (r.a.):
- İşte takva budur der.

(İbn-i Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 2, s. 161)

Yukarıdaki metinde takvanın hangi yönüne vurgu yapılmaktadır? Yorumlayınız.

Bakara suresinin ikinci ayetinde Kur'an-ı Kerim'in müttakiler için bir hidayet rehberi olduğu belirtilmiş ve sonrasında müttakilerin özellikleri şu şekilde sıralanmıştır: **"Onlar (takva sahipleri) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar; sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler ve âhirete de onlar kesin olarak inanırlar."**[28] Kur'an-ı Kerim'de takva sahiplerinin her durumda; Allah (c.c.) yolunda harcadıkları, öfkelerine hâkim oldukları, insanları affettikleri, kötü bir davranıştan hemen sonra Allah'tan (c.c.) bağışlanma istedikleri ve yaptıkları hatalarda ısrarcı olmadıkları bildirilmiştir.[29] Kur'an'a göre; sözünde durmak, adil olmak, dürüst davranmak, mal ve canla cihat etmek gibi iyi işler de takva sahiplerinin özellikleri arasında sayılmıştır.[30]

Takva, kişinin ibadet ve davranışlarında Allah'a (c.c.) karşı saygılı olması ve O'na itaatsizlik etmekten sakınmasıdır. Takva sahibi kişi, günahlardan kaçınır ve büründüğü takva elbisesi[31] ile her türlü kötülükten korunmaya çalışır. Yüce Allah'ın **"Onlar bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizli tuttuklarını da bilir, açığa vurduklarını da."**[32] ilahî

Görsel 3.4: Takva, kişinin ibadetlerinde Allah'a (c.c.) karşı saygılı olmasıdır.

28 Bakara suresi, 3-4. ayetler.
29 bk. Âl-i İmrân suresi, 134-136. ayetler.
30 bk. Âl-i İmrân suresi, 76. ayet; Mâide suresi, 8. ayet; Tevbe suresi, 7 ve 44. ayetler.
31 bk. A'râf suresi, 26. ayet.
32 Bakara suresi, 77. ayet.

emri doğrultusunda hareket eder. Takva; günah duygularını örtüp kapatan, dizginleyen ve böylece günah işlemeyi önleyen bir koruyucu olarak görünmektedir. Elbisenin bedeni kapattığı, koruduğu ve süslediği gibi takva da hem ruhumuzun kötü duygularını örter hem de ruhumuzu süsler. Takva sahibi kişinin kaba, haşin, haksız, isyankâr, şehvet düşkünü, aç gözlü, edepsiz, hayasız vb. olması düşünülemez.[33]

NOT EDELİM

"... Asıl erdemli kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar, bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır."

(Bakara suresi, 177. ayet)

"Kişinin lüzumsuz ve boş şeyleri terk etmesi kişinin iyi Müslüman oluşundandır."

(Tirmizî, Zühd, 11)

Yukarıdaki ayet ve hadiste verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

Takva kişinin benliğine aşama aşama yerleşir. Takvanın ilk basamağı, insanın küfürden ve şirkten nefsini korumasıyla başlar. İkinci basamağı; haramlardan kaçınıp, küçük günahları terk ederek farzları yerine getirmekle gelişir. Üçüncü basamağı ise müminin, bütün benliği ile Yüce Allah'a dönmesi, kalbinden Allah'ın (c.c.) dışında her şeyi çıkarması ve her anını ibadet bilinci ile yaşamasıyla meydana gelir. Kişinin takvaya ulaşabilmesi için haramları terk etmesi ve farzları özenle yerine getirmesi sonra da nafilelere devam etmesi gerekir. Sonuç olarak takva, Allah'ın (c.c.) rızasını elde etmenin ölçütü; müttaki ise Allah'ın (c.c.) rızasına uygun olarak yaşayan mümindir.

YORUMLAYALIM

"Helal belli, haram da bellidir. Fakat ikisi arasında şüpheli şeyler vardır. Bu nedenle şüphelerden korunan, dini temiz tutmuş olur. Şüphelere düşen harama da düşer. Koruluğun kenarında koyun otlatan çobanın koyunlarının her an koruluğa girme ihtimali vardır. Haberiniz olsun her melikin bir koruluğu vardır. Allah'ın koruluğu da haramlardır."

(Buhârî, İman, 39)

Yukarıdaki hadis-i şerifte geçen "şüpheli şeyler, koruluk, haramlar" ifadeleri ile kastedilmek istenen nedir? Yorumlayınız.

---

33 Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri, C 2, s. 513-514.

5. DOSDOĞRU YOL: SIRAT-I MÜSTAKİM

"Doğru yolda olmak" deyiminden neler anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde geçen sırat-ı müstakim ifadesi, "yol" anlamına gelen sırat kelimesi ile "doğru, doğruluktan şaşmayan" anlamına gelen müstakim kelimelerinin birleşmesinden oluşur. **Sırat-ı müstakim**, Allah'ın (c.c.) gösterdiği dosdoğru yol ve İslam dini anlamlarında kullanılır. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in emirlerinin ve koymuş olduğu ahlaki ilkelerin Hz. Peygamber'in yaşadığı biçimde yaşanmasıdır.[34] Sırat-ı müstakimin İslam dini olduğu, Kur'an-ı Kerim'de **"Kuşkusuz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin, işte doğru yol budur."**[35] ayetiyle bildirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de "sırat-ı müstakim" olarak ifade edilen dosdoğru yol; her türlü aşırılık ve sapıklıktan uzak, adaletli, ölçülü, dengeli bir yol, inanç ve yaşam biçimi şeklinde anlaşılmaktadır. Bakara suresi 143. ayetinde "orta (dengeli, örnek) ümmet" ifadesinden ifrat ve tefritten korunarak inancında, ahlakında, davranışlarında doğruluk, dürüstlük ve adalet çizgisinde kalmayı başaran dengeli, ölçülü, uyumlu nesil ve toplum anlaşılmaktadır.

NOT EDELİM

İfrat-Tefrit

İfrat, söz ve fiillerde ileri gitmek, tefrit de gevşek ve ihmalkâr davranmaktır.

(DİB, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 296)

Yukarıdaki sözlük anlamı verilen kavramlara örnekler bularak defterinize not ediniz.

Yüce Allah, namazlarda okunan Fâtiha suresinin 6 ve 7. ayetlerinde **"Bizi dosdoğru yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna..."** buyurarak kişilere dünya hayatında izleyecekleri dosdoğru yolun kimlerin yolu olduğunu açıkça ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de

Görsel 3.5: Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. (Hûd suresi, 112. ayet)

34 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 330.

35 Âl-i İmrân suresi, 51. ayet.

kendilerine nimet verilenlerin ise peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kişiler olduğu belirtilmektedir.[36]

Kur'an-ı Kerim, sırat-ı müstakimi **"... Göklerin ve yerin yegâne sahibi olan Allah'ın yolu..."**[37] olarak bildirmektedir. İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) de *"Allah'a iman ettim de ve sonra dosdoğru ol."*[38] buyurarak insanları, Allah'ın (c.c.) yoluna çağırmaktadır. Müslümanlar, kıldıkları namazların her rekatında Fâtiha suresini okuyarak Allah'tan (c.c.) kendilerini sırat-ı müstakime ulaştırmasını dilerler. Yüce Allah da **"'Rabbimiz Allah'tır' deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: 'Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin!'"**[39] buyurarak sırat-ı müstakimde olanları cennetle müjdelemiştir.

YORUMLAYALIM

"Suâl: Ey velî! Mümin nasıl olmalı, söyle!
Cevap: Son anda nasıl olacaksa, hep öyle."

(Necip Fazıl Kısakürek, Çile, s. 103)

Yukarıdaki dizeleri sırat-ı müstakim kavramından hareketle yorumlayınız.

6. ALLAH YOLUNDA MÜCAHEDE: CİHAT

Size, ailenize, ülkenize veya bütün canlılara yapılan kötülüklere karşı nasıl mücadele edersiniz?

Cehd kelimesi ile aynı anlama gelen **cihat**, söz ve fiille bütün kuvvetini harcayarak çalışma, yorulma, aşırı gayret etme anlamına gelir. Dinî kavram olarak ise İslam dininin insanlığın huzuru ve güzelliği için koymuş olduğu ilkelere uygun davranmak amacıyla çalışma ve gayret sarf etme anlamına gelmektedir. Ayrıca insanın her türlü kötülüğe, nefsine, şeytana karşı verdiği mücadele ile içindeki kötü duygu ve düşünceleri yenme çabası şeklinde de tanımlanmaktadır. Bununla birlikte Allah (c.c.) yolunda savaşmak da cihat kavramının anlamları arasındadır.[40]

Cihat; nefse, şeytana ve düşmana karşı bireysel ve toplumsal alanda yapılması gereken bir ibadettir. İman edip salih amel işlemek, fitne ve fesadı önleyip güven ve huzuru sağlamak, İslam'a ve insanlığa yararlı olacak ilmî çalışmalar yapmak, İslam'ın çizdiği ölçüde ticari ve ekonomik faaliyetlerde bulunmak, iyilikleri yayıp kötülüklerin ortadan kalkması için çalışmak ve gerektiğinde vatanını savunmak için düşmana karşı savaşmak cihattır. Cihadın bir çeşidi olan savaş, ancak zorunlu hâllerde başvurulan bir durumdur ve Kur'an-ı Kerim'de kıtal-mukatele kelimesiyle ifade edilmektedir.

36 bk. Nisâ suresi, 69. ayet.
37 Şûrâ suresi, 53. ayet.
38 Müslim, İman, 13.
39 Fussilet suresi, 30. ayet.
40 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 50.

Cihat, aynı zamanda insanın iç dünyasını eğiterek güzelleştirme ve zenginleştirme çabasıdır. Bu amaçla insanın her türlü olumsuz düşünce ve davranıştan uzaklaşıp nefsinin aşırı isteklerinden kurtulması, Yüce Allah'a manevî olarak yaklaşabilmek için Hz. Peygamber'i örnek alarak yapmış olduğu her türlü gayret yani mücahede olarak da tanımlanabilir.[41] Aynı zamanda dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek olan irşat kavramı, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak anlamındaki emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker kavramı cihat tanımının içinde yer alır. Cihat; İslam'ı tebliğ etmek, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek şeklindeki genel ve kapsamlı anlamları yanında gerektiğinde dini, vatanı ve milleti uğruna Allah (c.c.) yolunda savaşmayı da ifade eder.[42] Gerek mallarıyla gerekse canlarıyla Allah (c.c.) yolunda cihat edenlere ise mücahit denir.[43]

Kur'an ve sünnet bütünlüğü içinde bakıldığında cihadı, sadece silahlı mücadele (kıtal-mukatele) ile sınırlandırmak doğru değildir. Cihatla ilgili bu sınırlandırma, kavramın çoğu zaman terörle bağlantı kurularak istismar edilmesine neden olmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.), *"Ey İnsanlar, düşmanla savaşmak üzere karşı karşıya gelmeyi temenni etmeyiniz. Allah'tan, sizi savaştan korumasını isteyiniz. Düşmanla karşılaşınca da sabrediniz."*[44] buyurmuş ve savaşmayı en son çare olarak göstermiştir. Buna rağmen Müslümanlar; dinini, vatanını, canını düşmanlara karşı korumak zorunda kalabilirler. Nitekim Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve 15 Temmuz darbe girişimi gibi vatan savunmasının gerektiği zamanlar yaşanmıştır. İşte böyle zamanlarda iç ve dış düşmanlarla mücadele etmek her vatandaşın görevidir ve bağımsızlık açısından oldukça önemlidir. Yüce Allah'a ve Müslümanlara savaş açanlara karşı mal ve can ile mücadele edilmesi, Kur'an-ı Kerim'de **"Kolay da olsa zor da olsa sefere çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edin..."**[45] ayetiyle bildirilmiştir.

Görsel 3.6: Vatan sevgisi imandandır.

41 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 255.
42 Ahmet Özel, "Cihad", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 527.
43 bk. Nisâ suresi, 95. ayet.
44 Buhârî, Cihat, 111.
45 Tevbe suresi, 41. ayet.

Kur'an-ı Kerim'de cihat kavramı farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Mekke döneminde nazil olan ayetlerde cihat; mücadele etme, Allah (c.c.) yolunda ve din uğrunda çaba sarf etme gibi anlamlara gelmektedir. Mekke'de nazil olan bir ayette **"Öyleyse artık inkârcılara boyun eğme, bu Kur'an'la onlara karşı bütün gücünle mücadeleni sürdür."**[46] buyurularak cihadın Kur'an'ın hükmünü öğrenmek, öğretmek ve tüm insanlığa anlatmak olduğu bildirilmiştir. Medine döneminde nazil olan ayetlerde ise cihat; saldırılara karşılık vermek, fitneyi ortadan kaldırmak, Müslümanların hâkimiyetini ve İslamiyet'in yeryüzünde hâkim olmasını sağlamak gibi anlamlarda kullanılmıştır. Medine'de nazil olan bir ayette ise **"Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın…"**[47] buyurularak cihadın saldırılara karşılık verme anlamına değinilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'i en iyi anlayan ve insanlara tebliğ eden Hz. Muhammed (s.a.v.), cihat ayetlerini de en iyi anlayandır. Hz. Peygamber'in Mekke dönemindeki cihadı sabırla, müşriklerin yaptıklarına karşı koymak olurken Medine döneminde cihat silahlı mücadele şeklinde olmuştur. Hz. Peygamber *"Ellerinizle, dillerinizle ve mallarınızla cihat edin."*[48] buyurarak cihadın ne şekilde yapılacağını Müslümanlara bildirmiştir. *"Her kim Allah yolunda savaşacak bir askeri (savaş için) donatırsa kendisi de savaşmış gibi olur…"*[49] hadisiyle de gücü yetenleri cihada yönlendirmiş ve imkânı olanların da cihada destek vermesini istemiştir.

BİLGİ KUTUSU

Müslümanlar, insanlığın huzuru için çaba gösterir ve her türlü fitne fesatla mücadele ederler. Bu mücadele ilim, teknoloji, dil ve beden gibi her türlü vasıta ile gerçekleştirilebilir. İslamiyet'te öldürmek değil, insanların hayatlarını adalet ve huzur içinde yaşamaları için gayret sarf etmek esastır. Nitekim Allah (c.c.) **"… Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır…"** (Mâide suresi, 32. ayet) buyurmuştur.

Mekke döneminde Müslümanlar baskı, işkence ve şiddet altında bulunmalarına rağmen inen birçok Kur'an ayeti, sabretmeyi emretmiştir.[50] Bu sebeple inananlar sabır göstermiş ve inançlarını anlatmaya ve yaşamaya devam etmişlerdir. Müslümanlar hicretle birlikte Medine'de dinlerini özgürce yaşayabileceği bir şehir devletine kavuştular. Ancak Mekkeli müşrikler, Medine'de de Müslümanların dinlerini yaşamalarına engel olmaya çalıştılar. Bunun üzerine Yüce Allah **"Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zul-**

46 Furkân suresi, 52. ayet.
47 Bakara suresi, 190. ayet.
48 Nesâi, Cihat, 48.
49 Buhârî, Cihat, 38.
50 bk. En'âm suresi, 34. ayet.

Görsel 3.7: Vatan savunması cihattır.

me uğrama sebebiyle cihat için izin verildi. Şüphe yok ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter."[51] ayetiyle cihada izin vermiştir. Bununla birlikte Yüce Allah **"Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat aşırılığa sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez."**[52] buyurarak haksız saldırıyı ve başlanmış bir savaşta aşırı gitmeyi, gereksiz kan dökmeyi ve çevreye zarar vermeyi de yasaklamıştır.[53]

Allah'ın (c.c.) bir emri olan cihat[54]; dünya menfaati gözetmeksizin sırf Allah'a (c.c.) ibadet anlayışıyla yerine getirilmelidir. Kişi nefsin kötülüklerine karşı mücadele etmedikçe, arzu ve isteklerini bir kenara bırakarak Allah'a (c.c.) itaat etmedikçe gerçek bir cihat yapmış sayılmaz. Cihat, Allah (c.c.) yolunda çaba harcarken, hiçbir şeyden çekinmeden maddi manevi her türlü imkânı seferber ederek yapılmalıdır.

"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır..."[55] ayetinden cihadın bazı durumlarda farz-ı kifaye olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin bir savaşta ordu yeterli gelirse diğer fertler için savaşma görevi farz-ı kifayedir. Ancak ordu yetersiz kalırsa, bütün millet; dinini, vatanını, namusunu kurtarmak için savaşması farz-ı ayndır. Vatan savunması sadece silahlı savaşlarla sınırlı değildir. Politik, teknolojik, ekonomik ve psikolojik savaş gibi farklı yöntemlerle de cihat yapılmaktadır. Müslümanların bu alanlarda çalışmalarda bulunması son derece önemlidir ve her Müslümanın görevidir. Kişinin nefsi ile cihat etmesi ve kötülüklerden kaçınıp iyiliklere yönelmesi de bütün Müslümanlar için farz-ı ayndır.

Allah (c.c.) yolunda veya O'nun korunmasını emrettiği kutsal değerler olan din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için mücadele ederken hayatını feda etmeye şehadet denir. Allah'ın (c.c.) dininin tüm insanlığa ulaştırılması esnasında ölen veya öldü-

---

51 Hac suresi, 39. ayet.
52 Bakara suresi, 190. ayet.
53 bk. Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri, C 1, s. 293-294.
54 bk. Hac suresi, 78. ayet.
55 Tevbe suresi, 122. ayet.

rülen kişiye de şehit denir.[56] Allah Teala **“Allah yolunda öldürülenler için ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz.”**[57] ayetiyle şehitlere verdiği değeri anlatmaktadır. Şehitler hakkında konuşurken saygılı olunması konusunda müminleri uyarmaktadır.

Cihat, insanlığın saadeti, hakkın hâkimiyeti ve Allah’ın (c.c.) ismini yüceltmek için hep beraber çalışıp gayret göstermektir. Kur’an’a göre İslam’ın gerçeklerini insanlara anlatmak, onları İslam’a davet etmek ve bu uğurda emek göstermek, her durumda haklının yanında olup hakkı söylemek cihat sayılmıştır. Bu kapsamda ilmî çalışmalarla İslam’a ve insanlığa faydalı olmak da cihat ibadetinin anlamlarından biridir. Cihadın bir başka şekli de vatanımızı sevmektir. Millî birlik ve beraberliğe hizmet edecek her konuda faaliyet göstermektir. Cihat, gerektiğinde savaşmayı da kapsayan bir anlam genişliğine sahiptir.

OKUYALIM

ZULMÜ ALKIŞLAYAMAM

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım! ...
-Boğamazsın ki!
-Hiç olmazsa yanımdan kovarım.
Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir, aşığım istiklale;
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lale!
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!
Adam aldırma da geç git, diyemem aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu...
İrticâın şu sizin lehçede manası bu mu?

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat, s. 380)

7. İYİ, DOĞRU VE GÜZEL DAVRANIŞ: SALİH AMEL

“Kim tövbe edip erdemli davranırsa bu durumda, gerektiği şekilde Allah’a yönelmiş olur.” (Furkân suresi, 71. ayet) ayetinde verilmek istenen mesajlar nelerdir? Sıralayınız.

Salih amel sözlükte “iyi, güzel, yararlı iş ve davranış” anlamına gelir. Dinî kavram olarak Allah’ın (c.c.) rızası uğrunda inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konularda yapılan her türlü güzel iş ve davranışta bulunmaya ve Allah’ın (c.c.) yasaklarından kaçınmaya denir.[58] Yüce Allah, **“... Siz de (ey müminler) dünya ve ahirette faydalı işler yapın; şüphesiz ben yaptıklarınızı görmekteyim.”**[59] buyurarak müminlerin salih amel işlemesini emretmektedir.

56 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 338.
57 Bakara suresi, 154. ayet.
58 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 321.
59 Sebe’ suresi, 11. ayet.

Kur'an'da iman ile salih ameller arasında kuvvetli bir bağ kurulmuştur. İmanın zikredildiği bir çok yerde peşinden salih amel gelmektedir. Yüce Allah Asr suresinde **"Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başkadır."** buyurarak kendisine imandan hemen sonra salih ameli zikretmiştir. Salih amel işleyenlerin kurtuluşa ereceğini bildirmiştir.

Allah'ın (c.c.) emrettiği ibadetleri yerine getirmek salih amel olduğu gibi iyiliği emredip kötülükten men etmek, bir kimseye yardım etmek, yoldaki bir engeli kaldırmak, bir işi en güzel şekilde yapmak ve ilim öğrenmek gibi birçok iyi davranış da salih amel olarak kabul edilir. Bir davranışın Allah (c.c.) katında makbul olabilmesi, onu yapan kimsenin mümin olması ve bu davranışın ihlas ile yapılmasına bağlıdır.

Allah Teala **"İman edip salih ameller işleyenlere gelince insanların en hayırlısı onlardır… Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır..."**[60] buyurarak insanları iyilik yapmaya yönlendirmiştir. Salih amel işleyenlerden Kur'an-ı Kerim'de övgüyle bahsetmiştir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de salih amel işleyenlere güzel bir hayat vadedilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: **"Erkek olsun kadın olsun, kim mü'min olarak dünya ve ahirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz."**[61] Allah (c.c.), ayrıca iman edip salih amel işleyenlerin kalplerine sevgi koyacağını da belirtmektedir.[62] Hz. Peygamber *"Üç şey ölüyü mezara kadar takip eder; ikisi geri döner, biri kalır. Ailesi, malı ve ameli onu takip eder. Ailesi ve malı geri döner, ameli kalır."*[63] hadisiyle salih amelin önemini vurgulamıştır. Kur'an-ı Kerim'de, **"İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt onlar içindir."**[64] buyrularak salih amel işleyenlerin mükâfatlandırılacağı belirtilmiştir.

Görsel 3.8: Yapılan her güzel iş salih ameldir.

60 Beyyine suresi, 7-8. ayetler.
61 Nahl suresi, 97. ayet.
62 bk. Meryem suresi, 96. ayet.
63 Buhârî, Rikâk, 42.
64 Ra'd suresi, 29. ayet.

YORUMLAYALIM

“Tövbe edip iman eden ve iyi işler yapan kimseye gelince, işte onun kurtuluşa erenler arasında olması umulabilir.” (Kasas suresi, 67. ayet)

“İman eden ve salih amelleri işleyenlere gelince, imanlarından dolayı Rableri onları altlarından ırmaklar akan nimet cennetlerine iletir.” (Yûnus suresi, 9. ayet)

“Şüphe yok ki iman edip dünya ve ahiret için yararlı şeyler yapanlar, namaz kılanlar ve zekât verenlerin Rableri katında ecirleri vardır; onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir.” (Bakara suresi, 277. ayet)

“Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kimsenin aklına gelmeyen şeyler hazırladım.” (Müslim, Cennet, 2)

Yukarıdaki ayet-i kerimelerde ve hadis-i şerifte verilmek istenen ortak mesaj nedir? Yorumlayınız.

Salih amellerin toplumun huzur ve güvenini sağlamasında önemli bir yeri vardır. Toplumda salih ameller arttıkça kötü davranışlar azalır. Böylece toplumda sevgi, saygı, karşılıklı güven ve dayanışma duyguları artar. Yüce Allah’ın kullarından istediği salih amelleri hayatının merkezine koyan insan, hem dünyasını hem de ahiretini kurtarmış olur.

İslam’ı Doğru Anlamada Kur’an’da Geçen Kavramları Tanımanın Önemi

Nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımına kavram denir. Kelime ve kavramlar, insanın düşünce dünyasının temelini oluşturur. İnsanın kelime dağarcığı ve kavram bilgisi ne kadar geniş olursa düşünce dünyası da o kadar geniş olur. Aynı zamanda bir mesleğin veya bilim dalının tam olarak anlaşılabilmesi, kavramlarının bilinmesine bağlıdır.

İslam dinini en iyi şekilde anlamanın yolu, Allah Teala’nın gönderdiği Kur’an-ı Kerim’i okuyup doğru anlamakla olur. Kur’an’ı anlamanın yolu da onun kavramlarını öğrenmekten geçer.

İslam’ın ilk yıllarında Kur’an-ı Kerim’e muhatap olan toplumun kendi dilinde inen ayetleri ve ayetlerdeki kavramları bilmeme gibi bir durumları yoktu. Aynı zamanda yanlarında Kur’an ayetlerini açıklayacak Hz. Peygamber vardı. O dönemde yaşayan Müslümanlar, Kur’an’ın kendilerinden ne istediğini eksiksiz anlıyorlardı.

Günümüzde Kur’an-ı Kerim’in doğru anlaşılmasının en önemli adımlarından biri, Kur’an kavramlarının öğrenilmesinden geçmektedir. Bu sebeple her Müslüman, Kur’an’ı okuyup araştırmalı ve Kur’an’ın kavramlarını öğrenmelidir.

8. KUR'AN'DAN MESAJLAR: KEHF SURESİ 107-110. AYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًاۙ ﴿١٠٧﴾
خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ
رَبّ۪ي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبّ۪ي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِه۪ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾
قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَٓا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَمَنْ كَانَ
يَرْجُوا لِقَٓاءَ رَبِّه۪ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّه۪ٓ اَحَدًا ﴿١١٠﴾

"İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince, onlar için de konak olarak firdevs cennetleri vardır. Orada ebedî kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler. De ki: 'Rabbimin sözleri için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar mürekkep ilâve etseydik dahi rabbimin sözleri bitmeden önce mutlaka deniz tükenirdi.' De ki: 'Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilahınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı bekliyorsa dünya ve ahirete yararlı iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.'" (Kehf suresi, 107-110. ayetler)

Kehf suresi 107 ve 108. ayetlerde Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu kazanmaya gayret edip amellerini O'nun emirleri doğrultusunda ve rızasına uygun biçimde gerçekleştirmeye çalışanların firdevs cennetlerine yerleştirilecekleri ve orada ebedî kalacakları bildirilmektedir. Ayette geçen firdevs cenneti "bahçelerin en iyisi, ortası, en güzel yeri, üzüm bağı, ağaçları sık ve çeşitli olan veya etrafı çevrili olan bahçe" anlamına gelmektedir.[65] Ayette belirtildiğine göre de firdevs cennetine kavuşmak iman ve salih amel ile olur. Firdevs ile ilgili olarak Resulullah (s.a.v.), bir hadisinde şöyle buyurur: *"Cennette yüz derece vardır. Her derece arası, gökle yer arası kadar geniştir. Allah onları kendi uğrunda cihat edenler için hazırlamıştır. Allah'tan istediğiniz zaman O'ndan firdevsi isteyiniz. O, cennetin ortası ve en yüksek yeridir. Cennetin nehirleri oradan fışkırır. Üstünde de yüce rahmânın arşı vardır."*[66]

65 bk. Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri, C 3 s. 584-585.
66 Buhârî, Tevhid, 2.

Kureyş müşrikleri Yahudilere: "Bize bir şey verin de Muhammed'e (s.a.v.) soralım." dediler. Onlar da: "Ona ruhu sorun." dediler ve Kureyş müşrikleri de gelip Hz. Peygamber'e ruhu sordular. Bunun üzerine **"Sana ruhu sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir ve size ilimden ancak çok az bir şey verilmiştir."**[67] ayet-i kerimesi indi. Bunu duyan Yahudiler: "Nasıl olur; bize çok ilim verilmiştir. Çünkü bize Tevrat verildi. Kime Tevrat verilmişse elbette ona çok hayır verilmiştir." dediler. İşte bunun üzerine Allah Teala: **"De ki: Rabbimin sözleri için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar mürekkep ilâve etseydik dahi Rabbimin sözleri bitmeden önce mutlaka deniz tükenirdi."**[68] ayet-i kerimesini indirdi.[69] Allah'ın (c.c.) bu ayetteki sözlerinden maksat, O'nun ilim ve hikmetidir. Yüce Allah'ın ilim ve hikmeti sonsuz ve sınırsızdır; denizler ise büyüklüğüne rağmen sonlu ve sınırlıdır. Şu hâlde Yüce Allah'ın ilmini ve hikmetini yazmak için denizlerin tamamı mürekkep olarak kullanılsa, bir o kadar da ilave edilse yine de Allah Teala'nın ilmini yazmaya yeterli olmaz.[70]

Kehf suresi 110. ayet Hz. Peygamber'in, salih amel işleyen ve bunun karşılığında övgü almak isteyen bir sahabiye cevaben sessiz kalması üzerine nazil olmuştur.[71] Bu ayette Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insani yönüne dikkat çekilmekle birlikte Allah'tan (c.c.) vahiy aldığı da belirtilmiştir. Ona vahyedilenlerden biri de bütün insanların ilahının bir tek ilah olduğu gerçeğidir. İslam'a göre en büyük günah, Yüce Allah'a ortak koşmaktır yani Allah (c.c.) ile birlikte başka varlıkların da ilah olduklarını kabullenmek ve onlara kulluk etmektir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de kendisinden başka varlıkları ilah kabul etmeye şirk demiştir. Yüce Allah **"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, bunun dışındaki günahları dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan büsbütün sapıtmıştır."**[72] ayetiyle şirki kesinlikle affetmeyeceğini bildirmiştir. Allah'tan (c.c.) başkasına tapmak, başka bir varlığa tanrıymış gibi itaat etmek, korumasına sığınmak ve benzeri davranışlar İslam dinine göre şirk kabul edilir. Bunlarla birlikte gösteriş için Yüce Allah'a ibadet etmek de gizli şirk sayılmıştır.[73]

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'den Lokmân suresinin 15. ayetinin mealini bularak ayette verilmek istenen mesajları, varsa şahıs, yer, konu ve kavramları kısaca açıklayınız.

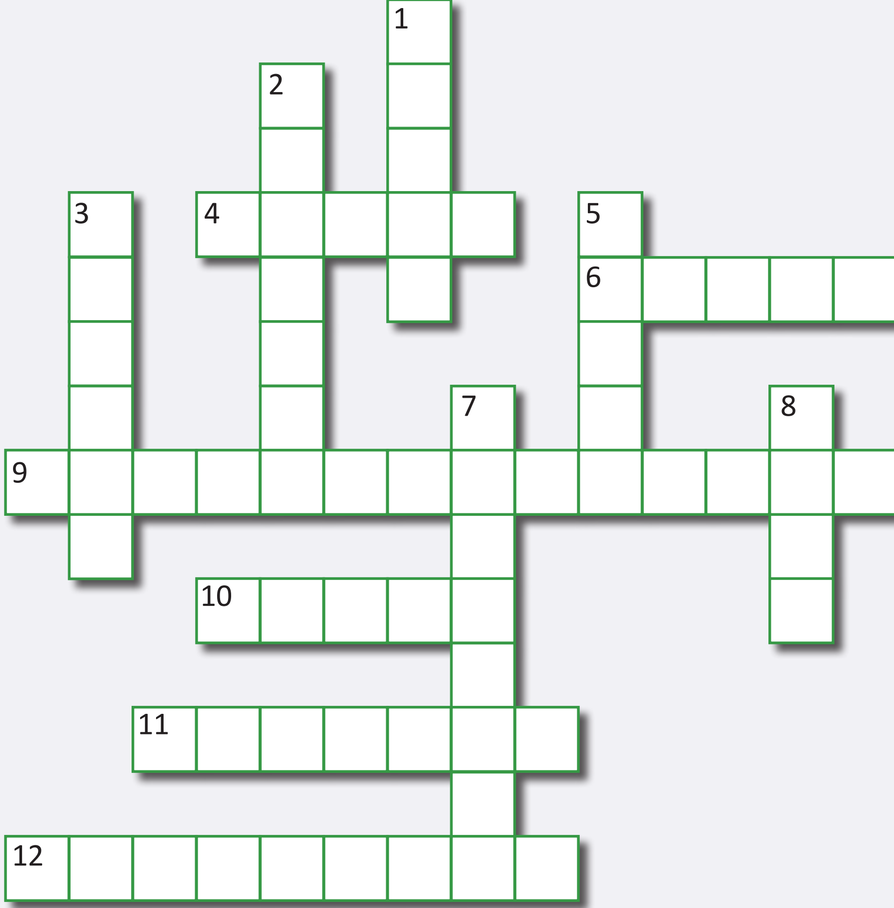
....

....

....

67 İsrâ suresi, 85. ayet.
68 Kehf suresi, 109. ayet.
69 bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 1, s. 255.
70 Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri, C 3, s. 585.
71 el-Vahidî, Esbâb-ı Nüzûl, s. 250.
72 Nisâ suresi, 116. ayet.
73 bk. Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri, C 3, s. 585.

BULMACA

Soldan Sağa

4. Allah'ı (c.c.) görüyor gibi ibadetlerini yerine getirme.

6. Doğru yolu gösterme, dinî emirleri öğrenip ona göre yaşama ve başkalarına öğretme.

9. Allah'ın (c.c.) gösterdiği dosdoğru yol ve İslam dini.

10. Yüce Allah'a iman edip, dinin emir ve yasaklarına uyarak, O'na karşı gelmekten sakınma.

11. Müslüman olmayan bir kimsenin İslam dinini kabul etmesi.

12. Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak amacıyla yapılan her türlü güzel iş ve davranış.

Yukarıdan Aşağıya

1. Bütün davranışlarında ve ibadetlerinde yalnızca Allah'ın (c.c.) rızasını gözetme.

2. Allah (c.c.) yolunda mücadele ederken hayatını kaybetme.

3. Kur'an ve sünnetin mesajlarını birilerine ulaştırma.

5. Allah (c.c.) yolunda söz ve fiille bütün kuvvetini harcayarak çalışma.

7. Her türlü olumsuz düşünce ve davranışı yenip nefsinin isteklerinden uzaklaşma.

8. Allah'tan (c.c.) başka varlıkları Tanrı kabul etme.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Kur'an-ı Kerim'de geçen ihsan ve salih amel kavramları hakkında bilgi veriniz.

....

....

....

2. İbadet ve davranışların Allah (c.c.) katında değerli olabilmesi için kişinin dikkat etmesi gereken hususlar nelerdir? Yazınız.

....

....

....

3. Kur'an-ı Kerim'in kavramlarını tanımanın, İslam'ı doğru anlamadaki önemi nedir? Açıklayınız.

....

....

....

4. **"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel şekilde mücadele et. Kuşkusuz senin Rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir."** (Nahl suresi, 125. ayet) ayetinde verilmek istenen mesajları cihat kapsamında değerlendiriniz.

....

....

....

B) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

I. Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker.
II. İnsanları İslam'a davet etmek.
III. Gerektiğinde dini ve vatanı için düşmanla savaşmak.
IV. Ülkesinin güçlenmesi için ilmî alanda çalışmalar yapmak.

5. Yukarıdaki davranışlar aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ilgilidir?

A) İhlas **B)** Takva **C)** Cihat **D)** İhsan **E)** Hidayet

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

6. “Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız hakkında bile olsa adaletli olun. Allah’a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye Allah size bunları emretti. Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun; (başka) yollara sapmayın; sonra onlar sizi Allah’ın yolundan ayırır. İşte günahtan korunmanız için Allah bunları size emretti.” (En’âm suresi, 152,153. ayetler) **ayetlerinde aşağıdaki kavramlarından hangilerine değinilmiştir?**

I. Hidayet
II. Cihat
III. Sırat-ı müstakim
IV. İhsan

A) I ve III **B)** I, II ve IV **C)** II, III ve IV **D)** III ve IV **E)** I ve II

7. Yüce Allah’ın, insana dünya ve ahirette huzurun kaynağı olan yolu göstermesidir. Günahlarla iç içe bir hayat yaşayan kimsenin günahları terk ederek yaşantısını İslam’a uygun hâle getirmesidir. Ayrıca Müslüman olmayan bir kimsenin İslam dinine girmesi anlamlarına gelmektedir.

Açıklamada bahsedilen kavram aşağıdaki ayetlerden hangisiyle ilişkilidir?

A) “İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir.” (Bakara suresi, 2. ayet)

B) “Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir.” (Bakara suresi, 261. ayet)

C) “Girecekleri yer, zemininden ırmaklar akan adn cennetleridir; orada diledikleri her şeye sahip olacaklar. Takva sahiplerini Allah böyle ödüllendirecektir.” (Nahl suresi, 31. ayet)

D) “Göğü O yükseltti, denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız.” (Rahmân suresi, 7,8. ayetler)

E) “Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun; (başka) yollara sapmayın; sonra onlar sizi Allah’ın yolundan ayırır. İşte günahtan korunmanız için Allah bunları size emretti.” (En’âm suresi, 153. ayet)

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

8. İslam'da "her türlü aşırılık ve sapıklıktan uzak, adaletli, ölçülü, dengeli bir yol, bir inanç ve yaşam biçimi" **olarak tanımlanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Hidayet **B)** Sırat-ı müstakim **C)** İhsan **D)** Cihat **E)** Salih amel

C) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerle doldurunuz.
(ihsan, muttaki, sırat-ı müstakim, irşat, kıtal)

9. Kur'an-ı Kerim takvalı davranan kulları .... olarak isimlendirmiştir.

10. Dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmeye .... denir.

11. Hz. Muhammed (s.a.v.) .... "... Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni görür." şeklinde tanımlamıştır.

12. Cihadın bir çeşidi olan savaş, ancak zorunlu hâllerde başvurulan bir durumdur. Kur'an-ı Kerim'de .... kelimesiyle ifade edilmektedir.

Ç) Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

13. ( ) Kişinin hidayete ermesinde kendi iradesinin hiçbir etkisi yoktur.

14. ( ) Cihat, hem beden hem mal hem de dil ile yapılabilir.

15. ( ) Fâtiha suresinde geçen sırat-ı müstakim kavramı, dosdoğru yol demektir.

16. ( ) İslam'a göre dinin emirlerini başkalarına öğretmek cihat sayılmıştır.

4. ÜNİTE

Görsel 4.1

İNANÇLA İLGİLİ MESELELER

ÜNİTE KAVRAMLARI

* İnanç
* İstismar
* İslamofobi

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

1. İnsanların yaşam biçimi olarak bir dini seçmelerinin nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Dinî inancı olmayan bir toplum düşünülebilir mi? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. “İslamofobi” hakkında araştırma yapınız. Ulaştığınız bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Dinî değerlerin istismarından neler anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. İNANÇLA İLGİLİ FELSEFİ YAKLAŞIMLAR

İnsanların farklı inançlara sahip olmasının nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Akıllı varlık olan insanın en temel özelliklerinden biri düşünebilmesidir. İnsan bu özelliğiyle kendi varlığı, içinde yaşadığı kâinat, olgu ve olayların sebep sonuçları üzerine fikir yürütmüştür. "İnsan bu dünyada niçin var? Nereden gelmiş ve nereye gidiyor? Ölüm ve sonrasında nelerle karşılaşacak?" gibi sorulara cevap bulmaya çalışarak birtakım çıkarımlarda bulunmuştur.

Yarattığı kulunu en iyi tanıyan Allah (c.c.);[1] insanı başıboş bırakmamış,[2] ilk yarattığı insandan itibaren kullarını vahiy yoluyla bilgilendirmiştir.[3] Vahyin dışında sadece kendi aklını bilgi kaynağı olarak esas alan insan, zaman zaman şaşırmış ve doğru yoldan ayrılmıştır. Böyle dönemlerde Yüce Allah; insana yeniden özünü hatırlatmış, peygamberleri vasıtasıyla doğruyu ve gerçeği gün yüzüne çıkarmıştır. Bu gerçek "**And olsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"**[4] ayetiyle vurgulanmıştır.

Varlığı gerçekçi bir biçimde anlama ve açıklama çabası, tarih boyunca devam etmiştir. Bu çaba bazen peygamberlerin rehberliğine uygun olarak gerçekleşmiş bazen de insanlar çeşitli sebeplerle inanç konusunda değişik yol ve tutumlar benimsemişlerdir. Eski dönemlerde var olan inançla ilgili felsefi yaklaşımlara teknolojinin geliştiği, iletişim olanaklarının arttığı günümüzde de yenileri eklenmiştir. İnanç konusundaki felsefi yaklaşımlar, bilişim çağının imkânlarıyla küresel boyutta yayılma alanı bulmuştur. Bu felsefi yaklaşımlardan bazıları teizm, deizm, materyalizm, pozitivizm, sekülarizm, agnostisizm ve ateizmdir.

Görsel 4.2: Bu eşsiz kainat Allah'ın (c.c.) varlığının delilidir.

1 bk. Mülk suresi, 14. ayet.
2 bk. Kıyâme suresi, 36. ayet.
3 bk. Bakara suresi, 31. ayet.
4 Enbiyâ suresi, 10. ayet.

Teizm

Yunancada "Tanrı" için kullanılan "teos" kelimesinden türetilen teizm, âlemin yaratıcı sebebi olan ve varlığı mutlak bir Tanrı inancını savunan felsefî düşünceyi ifade eder. Türkçede "Tanrıcılık" şeklinde ifade edilen bu düşünceyi benimseyene teist denilir.[5]

Teizm; Tanrı'nın varlığıyla birlikte, O'nun yaratıcılığını, gerçek, şuurlu ve iradeli bir varlık olduğunu kabul etmektir. Bu düşüncede Tanrı'nın vahiy göndererek insanlarla iletişime geçtiği, âleme ve insana daima müdahil olduğu benimsenir. Başka bir ifadeyle teizm, Tanrı'nın sonsuz güç ve kudret sahibi olduğuna, her şeyi bildiğine, gördüğüne, duyduğuna ve takdir ettiğine, adalet ve hayır sahibi olduğuna inanmaktır. Bu nitelikler, teizm ile diğer Tanrı anlayışlarını birbirinden ayıran temel farklardan bazılarıdır. Teizm; vahyi inkâr eden deizmin, Tanrı ile âlemi bir sayan panteizmin, Tanrı ve dini yok sayan ateizmin karşısındadır. Teizmde Tanrı, yarattığı varlıklardan ayrı ve farklıdır. Yarattıkları aracılığıyla kendisini gösterir. İnsanı ibadet ve itaate muhatap varlık olarak görür. Tanrı varoluşun, değerin kaynağı, koruyucusu, güç, gerçeklik ve değer bakımından en yüce varlıktır.[6]

İslam dinine göre yaratıcı inancı tevhide dayanır. Bu inancın temeli de vahiy ile oluşmuştur. Yaratıcı seçmiş olduğu peygamberler aracılığıyla kendini "Allah" olarak tanıtmıştır. Allah (c.c.) barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve büyüklükte eşsiz olandır.[7] O Allah (c.c.) tektir. Herkes O'na muhtaç, O ise hiçbir şeye muhtaç değildir.[8] Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O yücedir, büyüktür.[9] Allah onların ortak koştuklarından uzaktır.

Deizm

Deizm, Latincede Tanrı anlamında kullanılan "deus" kelimesinden türemiş olup teizmle aynı sözlük anlamına sahiptir. Fakat deizm, Tanrı'nın varlığına inanmakla birlikte zamanla Tanrı'nın yaratma dışındaki sıfatlarını reddeden düşüncenin adı olmuştur. Bu düşünceye sahip kişilere de deist denir.[10]

NOT EDELİM

"Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülemeyeceğinizi mi sandınız."

(Mü'minûn suresi, 115. ayet)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

5 Aydın Topaloğlu, "Teizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 332-333.
6 Aydın Topaloğlu, "Teizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 332-333.
7 bk. Haşr suresi, 23. ayet.
8 bk. İhlas suresi, 1-2. ayetler.
9 bk. Bakara suresi, 255. ayetler.
10 bk. Hüsamettin Erdem, "Deizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 110.

Deistler, Tanrı'nın varlığını ve âlemin yaratıcısı olduğunu kabul ederler. Fakat O'nun âleme, insana müdahil oluşunu kabul etmezler, vahyi ve nübüvveti reddederler. Bu yönüyle özellikle Tanrı'nın diriltme, rızıklandırma, cezalandırma ve affetme gibi sıfatlarını yok sayarlar. O'nu yaratılış sonrasında evrenle ilgilenmeyen bir Tanrı olarak görürler. Deistlere göre kâinat; Tanrı tarafından tasarlanan, hareketi başlatılan, fakat dışarıdan müdahale olmadan doğa kanunlarına uygun şekilde işleyen bir bütünlük olarak kabul edilmektedir.[11]

Deizm denilince tek bir düşünce tarzı akla gelmemelidir. Deistlerin bazıları, dünyayı yaratan ama dünyada olup bitenle ilgilenmeyen bir Tanrı'ya inanırken bazıları ise Tanrı'nın evrenle ilgilendiğine ama insandan gelen taleplerle ilgilenmediğine inanmaktadır. Bir kısım deistler, Tanrı'nın insana müdahalesi olduğunu ama ölümden sonra bir hayatın yani ahiretin olmadığını savunurken bir kısmı ise sadece aklın onayından geçen bir dine "evet" demektedir.[12]

YORUMLAYALIM

Deizme göre Tanrı, yarattığı andan itibaren insanlara kendisi ve amacı hakkında hiçbir bilgi vermemiştir.
Deizmin, yukarıdaki görüşünü yorumlayınız.

Deistlerin aksine İslam dinine göre Yüce Allah'ın yaratması, her an devam etmektedir. İslam dininde Yüce Allah, bir defada olup bitmiş bir yaratmanın değil sürekli ve her an yaratmanın failidir. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan ister. O her an yaratma hâlindedir."**[13] şeklinde ifade edilir. Allah (c.c.), evreni yaratmış ve seçtiği peygamberler aracılığıyla insanlara doğru yolu göstermek için vahiy göndermiştir. Bu durum, **"Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik..."**[14] ayetiyle bildirilmiştir.

İslam inancına göre Yüce Allah, **"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız."**[15] buyurarak kullarına yakın olduğunu bildirmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "... **Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm..."**[16] ayetiyle de kullarının taleplerini karşılıksız bırakmayacağını açıkça ifade etmiştir.

11 bk. Hüsamettin Erdem, "Deizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 110.
12 Şaban Ali Düzgün, "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin", Diyanet Dergisi, s. 15.
13 Rahmân suresi, 29. ayet.
14 Nisâ suresi, 163. ayet.
15 Kâf suresi,16. ayet.
16 Bakara suresi, 186. ayet.

DEĞERLENDİRELİM

"İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır?"

(Kıyâme suresi, 36. ayet)

Yukarıdaki ayet-i kerimeyi deizmin Tanrı anlayışı ile İslam'ın Allah (c.c.) anlayışı açısından değerlendiriniz.

Materyalizm

"Maddecilik" anlamına gelen Latince "materya" kelimesinden türeyen materyalizm; var olan her şeyin maddeden ibaret olduğunu, maddeden bağımsız fizik ötesi bir alanın bulunmadığını iddia eder. Materyalizm; başta Tanrı inancı olmak üzere yaratılış, melek, vahiy, peygamberlik, kutsal kitaplar ve ahiret gibi dinî inançları kabul etmez. Materyalizm maddî âlemin ötesinde herhangi bir varlık alanı tanımayan dünya görüşüdür. Bu anlayışta olup biten her şeyin sadece maddi sebeplerle açıklanabileceği iddia edilir. Tabiatüstü bir gücün mevcut olmadığını ileri süren materyalizm, özünde Tanrıtanımaz (ateist) düşünceye sahiptir. Bu düşünceye sahip kişiye ise materyalist denir.[17]

Materyalizm günümüzde siyasi, sosyal, ekonomik, vb. birçok alanda etkisini gösterir. Pahalı ev, lüks araba, yüksek makam, hayattaki başarının göstergeleri olmaktadır. Bireylerin para ve materyalleri kişisel mutluluk ve sosyal ilerleyişlerine giden bir yol olarak görmesi toplumda birçok soruna yol açmaktadır. Gösterişli hayatla insanları özendirmekte bu durum kötü niyetli grupların kendi ideolojilerinin yayılmasına sebep olmaktadır.

İslamiyet öncesi cahiliye döneminde maddenin başlangıcının olmadığına inanan, her şeyin Allah'tan (c.c.) bağımsız bir şekilde gerçekleştiğini ileri süren, hayatı basit bir oluş ve yok oluş olarak anlayan[18], Dehriler adı verilen bir topluluk bulunuyordu. Maddenin kendi başına var olması, yaratıcının iradesinden bağımsız olarak cansız ve hareketsiz bir durumdan canlı bir organizmaya dönüşmesi ve mevcut hâlini alması mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim'e göre bütün kâinat, Yüce Allah'ın iradesiyle kendine has işleyiş kanunlarıyla birlikte yaratılmıştır. **"O; yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır…"**[19] ayetiyle evrenin Yüce Allah tarafından yoktan var edildiği bildirilmiştir. Allah (c.c.) için yoktan var etmenin kolay olduğu **"… ol der ve o da hemen oluverir."**[20] ayetiyle belirtilmiştir.

17 Aydın Topaloğlu, "Materyalizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 28, s. 137.

18 bk. En'âm suresi, 29. ayet.

19 Haşr suresi, 24. ayet.

20 Âl-i İmrân suresi, 47. ayet.

YORUMLAYALIM

"Allah, geceyi gündüzün içine katar, gündüzü de gecenin içine katar. Güneşi ve Ay'ı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Her biri belirli bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşte bu, Allah'tır, Rabbinizdir. Mülk yalnızca O'nundur. Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleriniz, bir çekirdek zarına bile hükmedemezler."

(Fatır suresi, 13.ayet)

Yukarıdaki ayetleri materyalizmin görüşleri açısından yorumlayınız.

Pozitivizm

Pozitivizm, Fransızcada "gerçek, kanıtlanmış, olumlu" gibi anlamlara gelen "positif" kelimesinden türetilmiştir. Auguste Comte tarafından kurulan Pozitivizm (olguculuk); dini ve metafiziği, insanlığın ilerlemesini engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları olarak gören ve sadece modern bilimi temele alan dünya görüşünün adıdır. Pozitivizm, metafizik ile bilim arasına kesin sınırlar koyar. İnancı ve sezgisel olanı bilimsel etkinlik alanından uzaklaştırır. Üzerinde odaklanılması gereken tek bilgi türü olarak bilimsel bilgiyi öne çıkarır. Dinî ve metafizik düşünceye dayanan verilerin yerini sadece akla, gözleme ve deneye dayalı pozitif bilginin almasını öngörür.[21]

Pozitivizm; modern Batı düşüncesinde sadece bilim alanıyla sınırlı kalmamış, bir sosyal teoriye dönüşmüştür. Pozitivizme göre bilimsel bilgi; insanın her türlü ihtiyacını karşılayacaktır. Bilim zamanla her bakımdan insana tatmin edici bir çevre yaratma imkânı sağlayacaktır. Pozitivizm, bilimin ilerlemesine kadar geçen süreyi bilim öncesi metafizik devirler olarak görür. Bu düşünceye göre din, toplumun ilkel dönemlerinde bir ihtiyacı karşılamış olabilir ama bilimin ilerlemesiyle birlikte artık dine ihtiyaç kalmamıştır.

İnsan; duyuları, aklı, kalbi, ruhu, inancı, arzuları, estetik vb. pek çok yönüyle bütün bir varlıktır. İnsanı bu yönlerinden sadece birine indirgemek ve kısıtlamak, insanın diğer yönlerini anlamsız ve boş saymak doğru bir yaklaşım değildir. Geçmişten günümüze bilimsel gelişmelerin iddialarına rağmen insanlığın bu ihtiyaçları giderilememiş ve inanma ihtiyacı ortadan kaldırılamamıştır. Bu durum pozitivizmin öngörülerini boşa çıkarmıştır.[22]

---

21 Ahmet Cevizci, "Pozitivizm", s. 709

22 Ahmet Cevizci, "Pozitivizm", s. 709.

Görsel 4.3: İslam bilimi teşvik eder.

İslam'a göre din, bilimi teşvik eder ve bilimin ilerlemesini destekler. İnananlar Kur'an-ı Kerim'de geçen "Düşünmez misiniz?"[23], "Akletmez misiniz?"[24] gibi ifadelerle ilme yönlendirilmiştir. Bilim dünyasında önemli bir yere sahip olan İbn-i Sina, İbn-i Heysem, Ali Kuşçu, Hezârfen Ahmed Çelebi gibi Müslüman âlimlerin ortaya koyduğu çalışmalar, İslam dininin insanları bilime teşvik ettiğinin bir göstergesidir.

DEĞERLENDİRELİM

"Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgarları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır."

(Bakara suresi, 164. ayet)

Yukarıdaki ayet-i kerimeden hareketle İslam'ın bilime bakışını değerlendiriniz.

Sekülarizm

Latincede "dünyevileşme" anlamına gelen sekülarizm; hukuki konularda, toplumu ilgilendiren sosyal kararlarda ve siyaset biliminin işleyişinde din merkezli görüşlerin tamamını reddeden düşüncedir. Sekülarizm, dinî otoritenin günlük hayatı ilgilendiren konularda esas alınacak bir irade olmadığını ifade eder. İnançtan kaynaklanan düşünceleri dünya işlerine karıştırmama anlamına gelen sekülarizm, dünyevileşme hareketi olarak da bilinir.

23 bk. Nahl suresi, 17. ayet.
24 bk. Nahl suresi, 12. ayet.

Görsel 4.4: Sekülarizm insanı dünyaya bağımlı hâle getirir.

Sekülarizm, geçmişte toplumsal açıdan önemli bir dönem yaşandığını kabul etmekle beraber günümüzde dinin, dünya ve günlük hayat için anlamını yitirdiğini savunur. Siyasi ve felsefi temelleri olan sekülarizm, insana belli bir yaşam biçimi ve eylem anlayışı sunmayı amaçlar. Sunduğu bu yaşam tarzı ve eylem anlayışında Tanrı ve ölüm sonrası hayat düşüncesine başvurmaz. Dini ve dinî duyguyu, hiçbir işe karıştırmadığı için dinden bağımsız ve uzak bir hareketi temsil eder. Böylelikle sadece akla dayanarak sağlam, tutarlı ve insanı mutluluğa götürecek bir ahlak geliştirilebileceğini varsayar.[25]

İslam dinine göre hayat, sadece bu dünyadan ibaret değildir ve insan dünyada yaptıklarından hesaba çekilecektir. Dünya hayatının geçici olması ve insanın yaptığı davranışlardan hesaba çekileceği gerçeği, ahiret hayatının varlığını gerekli kılar. Kur'an-ı Kerim'de yer alan **"Ey kavmim! Bu dünya hayatı bir sürelik yararlanmadan ibarettir, ahirete gelince ebedilik yurdu işte orasıdır."**[26] ayeti; dünya hayatının geçici olduğuna, ahiret hayatının ise sonsuz olduğuna işaret etmektedir.

Ahirete iman, dünyada yapılanların karşılığının verileceği düşüncesiyle insan hayatına yön verir. İnsan, bu dünyada Allah'ın (c.c.) rızasına uygun davranışlarda bulunmaya gayret ederken O'nun yasakladığı davranışlardan da kaçınmaya çalışır. İslam inancına göre insan, dünyanın geçici nimetlerine aldanıp ebedî hayat olan ahiretini tehlikeye atmaz.

Agnostisizm

Sözlükte "bilinmezcilik ya da bilinemezcilik" anlamına gelen agnostisizm, insanların mutlak bilgiye ve hakikate ulaşamayacağını ifade eder. Özellikle Tanrı hakkında kesin bilgi elde etmenin mümkün olmadığını savunan felsefi yaklaşımın adıdır. Pozitivist ve materyalist akımların dayanak noktalarından birisi olarak kullanılabilen bir akımdır. Agnostisizm, Tanrı'nın varlığını kesin bir şekilde kabul eden teizme karşı olduğu kadar Tanrı'nın yokluğunu iddia eden ateizme de karşıdır. Agnostiklere göre Tanrı'nın varlığı

25 Ahmet Cevizci, "Dünyevileşme" Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 275.
26 Mü'min suresi, 39. ayet.

kesin olarak bilinemeyeceği gibi yokluğu da kesin olarak bilinemez.[27] Antik Yunan'da insanın, her şeyin ölçütü olduğu ileri sürülmüştür. Bu görüş, algı veya inançlardan bağımsız sabit bir gerçeklik olmadığı biçimindeki bir ana fikre dayanır. Bu durum gerçeğin bilgisinin mümkün olmadığı şeklinde bir sonuç doğurmuştur.

Görsel 4.5: İslam dininde iman kesin bilgiye dayanır.

Güncel anlamıyla agnostik olmak, Tanrı'nın yokluğunu kanıtlamak için özel bir çaba içine girmeyen, ancak hayatını da Tanrı'nın varlığı kabulüne göre düzenlemeyen bir kişi olmak demektir.[28] Agnostik bakış açısında, Tanrı'nın varlığı yanında ahiretle ilgili meselelerin de doğrulanması mümkün görülmez ve herhangi bir dini benimsemek anlamsızdır.

İslam dininde şüphe, bilememe, tereddüt hâli, kararsızlık, belirsizlik vb. durumlar imanla bir arada değerlendirilmez. Kur'an-ı Kerim'de **"Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyleyse şüphecilerden olma."**[29] şeklinde buyrularak zanna tâbi olmanın, kalıcı bir şüpheye düşmenin, delilsiz konuşmanın, sorgulamadan körü körüne inanmanın ve bilinçsizce anlayışların peşinden gitmenin yanlışlığı vurgulanır. Kur'an-ı Kerim'de inanç konularında kararsız duruma düşenlere şüphelerini gidermeleri ve kesin bilgiye ulaşabilmeleri için hikmet ve güzel öğütle yaklaşılması tavsiye edilir.[30] Çünkü İslam'da imanın kesin bilgiye dayanması gerekir. Kur'an-ı Kerim'de bilginin kesin olmasının önemine dikkat çekilerek inancın delile dayalı olması istenmiştir. **"De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır."**[31] buyrularak inananların delil üzere hareket etmeleri gerektiği bildirilmiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Ünlü İslam düşünürü Nasîrüddîn-i Tûsî, agnostikleri "şüphe edenler ve şüphe edip etmediklerinden de şüphe edenler" şeklinde tanımlamaktadır.

(Nasîrüddîn-i Tûsî, Telhîsü'l-Muhassal, s. 40)

27 bk. İlhan Kutluer, "Lâedriyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 27, s. 41.
28 Ahmet Cevizci, "Bilinemezcilik", Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 146.
29 Âl-i İmrân suresi, 60. ayet.
30 bk. Nahl suresi, 125. ayet.
31 En'âm suresi, 57. ayet.

Ateizm

Ateizm veya tanrıtanımazlık, Yunanca'da olumsuzluk bildiren "a" ön ekiyle Tanrı anlamına gelen teizmin birleşiminden oluşan ve Tanrı'nın var olmadığı inancına dayanan felsefe akımıdır.[32] Ateizm kavramı, felsefi bir bakış açısını ifade etmenin yanında belli bir yaşam tarzını ve davranış biçimini de dile getirmektedir. Ateizm, sadece Tanrı'ya değil metafizik alana ait her şeye karşıdır. Bu akımı benimseyenlere ateist denir. Ateizm, insanlık tarihinde çok yaygın olmasa da eski dönemlerden günümüze kadar gelen bir akımdır.[33]

NOT EDELİM

"Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek? diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."

(Yâsîn suresi, 78-79. ayetler)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

OKUYALIM

Gerald L. Shroeder, Tanrı'nın Gizli Yüzü: Bilim Nihai Hakikati Açığa Çıkarıyor adlı eserinde şunları yazmaktadır:

"Bir fizikçi olarak Tanrı'nın varlığını insanlara göstermek için böyle bir kitap yazmama sebep olan, evrenin yaratılışını incelerken fark ettiğim bir hakikattir. O da şudur: Dünyamızda gözlemlediğimiz her şey bir yerdedir. İnsan, bir şey yaptığı zaman onu bir yere yapar ve sağlam olması için de yere sabitler. Bu, insanın bir işi yapma tarzıdır. Tanrı'nın yaratması bunun tam tersidir. Hiç kimsenin kendisi gibi yaratma iddiasında bulunamayacağı tarzda Tanrı, evreni boşlukta yaratmıştır. Evrenin milyarlarca parçası boşlukta dönmektedir. Dünyamız boşlukta, güneş sistemleri ve uyduları boşlukta vs. Bunları düşüp parçalanmaktan koruyan ise aralarına yerleştirilen çekim gücüdür. Bu yaratma tarzı, evrenin kendi dışında planlamalar yapan ve kudretini yarattıklarıyla herkese açık bir şekilde gösteren bir Yaratıcının bulunduğunu gösterir."

(Şaban Ali Düzgün, Dini Anlama Kılavuzu, s. 21 aktarılmıştır)

32 Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, s. 153.
33 DİB, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 42.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise ateizmin söylemleri tabiatüstü unsurları inkar etmenin yanında bilime aşırı derecede güven, dinin sert biçimde eleştirilmesi ve dinî inanç sahipleriyle alay etme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ateizm şekline "Yeni ateizm" adı verilmektedir. Yeni ateizm adı altında yapılanların çoğunluğunun ideolojik olduğu unutulmamalıdır.[34]

Ateistlerin iddia ettiği gibi evrende yaratıcı olmadığı düşüncesi İslam inancına aykırıdır. Yüce Allah **"Acaba onlar bir yaratıcı bulunmadan mı yaratıldılar, yoksa yaratıcı kendileri midir? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yaratmışlar? Hayır hayır! Onlar bir türlü idrak edip inanmıyorlar. Yoksa rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa her şeye egemen olan onlar mı? Yoksa onların, üstüne çıkıp gizli şeyleri dinleyecekleri bir merdivenleri mi var? Eğer öyleyse, içlerinden dinleyen biri açık bir kanıt getirsin."**[35] ayetleriyle kendi yaratılışını unutanlara bir yaratıcının olduğunu hatırlatmakta, Allah'ın (c.c.) varlığını inkar edenlerden de delil istenmektedir.

Tablo 4.1: Felsefi yaklaşımların din ve Tanrı görüşleri.

Nihilizm

"Hiççilik" şeklinde Türkçeye tercüme edilen nihilizm, hayatın anlamını boşluk, hiçlik, anlamsızlık gibi kavramlara indirger. Bu bakış açısının etkisiyle varlık, bilgi ve değer alanında olumsuz yaklaşımları öne çıkarır. Anlam, değerler, inançlar, ahlak, siyaset, düzen gibi kavramları yerinden ederek bunları geçersiz kılmaya çalışan; felsefi, sosyal, siyasi, ahlaki tutumları ifade eden yönelişe nihilizm denir. Felsefi yönden hiçbir gerçek kabul etmeyen, sosyal yönden var olan toplum düzenini benimsemeyen, siyasi yönden her türlü otoriteyi reddeden, ahlaki yönden hiçbir değeri tanımayan kişilere nihilist denir.

34 Bülent Baloğlu, "Sanal dünyanın Seyyar Ateistleri", Diyanet Dergisi, s. 19.
35 Tûr suresi, 36-38. ayetler.

Görsel 4.6: Yüce Allah'ın rahmetinden ümit kesilmez.

Karamsar dünya görüşüne dayanan bu felsefede anlamsızlık, saçmalık, kötümserlik, umutsuzluk hâkimdir. Nihilizm; varlığı, hayatı ve insanı tek taraflı değerlendiren, kötülüklere odaklanarak bunalımlı bir ruh yapısıyla her zaman kötülükleri göz önünde tutan bir bakış açısıdır. Nihilizm; evrenin anlamsız ve amaçsız olduğunu, hayatın ve insanın değeri ya da anlamı olmadığını, kendisi için yaşanmaya değer hiçbir şeyin bulunmadığını savunur. Nihilizmin ateizmle ortak noktası, Tanrı inancını yok saymasıdır.[36]

Allah'a (c.c.) iman eden ve böylelikle imanın emniyet ve huzur iklimini solumaya başlayan mümin doğası gereği ümidi, iyimserliği, güzellikleri, saadeti, aktif olmayı, hayırda yarışmayı, yeryüzünün imarını, insanların faydasına olacak şekilde gayret içinde olmayı benimser. İslam inancına göre kişi, tevekkül bilinciyle hareket eder. Kişi bir davranışla ilgili üzerine düşen görevleri yerine getirdikten sonra Allah'a (c.c.) dua ve niyazda bulunur. Başına gelen her şeyin bir imtihan vesilesi olduğunu bilerek sabır ve şükür duygusuyla Allah'tan (c.c.) ümit kesmez. Kişi ne kadar günahkâr olsa da samimi bir tevbe ile Rabbinin kendisini bağışlayacağını bilir. Yüce Allah, **"De ki: Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."**[37] ayetiyle Yüce Allah, insanlardan ümitsizliğe düşmemelerini ve karamsar olmamalarını istemektedir.

Kötülük Problemi

Ateizm, agnostisizm, nihilizm gibi akımlara yönelmede etkili olan meselelerden biri de kötülük problemidir. Türkçede "kötülük problemi" şeklinde ele alınan bu mesele; İslam'da "şer" kavramıyla ifade edilmiştir. Kötülük problemi, günümüzde "Dünyada bu kadar kötülük olduğuna göre demek ki Tanrı yoktur." önermesi üzerinden Tanrı'yı inkâr etmenin bahanesi olarak kullanılmaktadır.[38]

36 Ahmet Cevizci, "Hiççilik", Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 416.
37 Zümer suresi, 53. ayet.
38 Cafer Sadık Yaran, Kötülük ve Theodise, s.27.

Var olan kötülüklerden dolayı her şeyi kötü görmek ve iyi olanı görmezden gelmek doğru bir yaklaşım değildir. Hayatta kalıcı olan iyiliktir, kötülük ise geçicidir. Bazı davranışları iyi ya da kötü yapan insanın o davranışa yüklediği anlamdır. Eli ateşte yanan kimsenin "Ateş olmasaydı." demesi, sel baskınından zarar gören kimsenin "Yağmur yağmasaydı." demesinin doğru olmadığı gibi kötülüğün nesnelerin özünden kaynaklı olduğunu düşünmek de doğru değildir. Ateş de yağmur da genel anlamda iyi ve faydalıdır. Ama bazı durumlarda geçici olarak insanlar için kötü ve zararlı sonuçlara sebebiyet verebilir.

Yüce Allah insana, yapmak istedikleriyle ilgili tercihte bulunmasına imkân sunan bir irade vermiştir. İnsan bu iradesi ile iyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlışı seçebilir. İnsanların tercih hakkını kötüye kullanmaları, kötü olanı seçip yapmaları sonucunda dünyada kötülükler ortaya çıkmıştır.[39] Bu gerçek ayet-i kerimede **"İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu…"**[40] şeklinde vurgulanmıştır. Kişi, Allah'ın (c.c.) kendisine vermiş olduğu iradesini iyi yönde kullandığı ölçüde iyilikler artacak ve kötülükler azalacaktır. Bu açıdan bakıldığında yeryüzündeki iyiliklerin ve kötülüklerin kaynağının insan olduğu görülecektir.

İnsana kendi hırsları ve tutkularının esiri olmaktan sakındıracak her türlü uyarı yapılmıştır. Allah'ın (c.c.) insana vermiş olduğu vicdan, merhamet, adalet, doğruluk gibi duygular; onu iyi ve güzel olana yönlendirir. Yardıma muhtaç canlılara karşı insanın hissettiği acıma duygusu, insanı o canlıya yardım etmeye sevk eder. Yüce Allah'ın insana verdiği bu özellikler, O'nun kötülükleri istemediğinin bir göstergesidir. Bu durum hadis-i şerifte *"Bu, Allah'ın kullarının kalplarine yerleştirdiği merhamettir ve Allah ancak merhametli kullarına rahmet eder."*[41] şeklinde ifade edilmiştir.

İslam dinine göre Yüce Allah, insanları iyi ve faydalı işler yapmaları için yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu durumla ilgili **"Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu deneyerek göstermek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O; güçlüdür, çok bağışlayıcıdır."**[42] buyrulmuştur. O hâlde insanın bu dünyada imtihan edildiği hususu göz önünde bulundurulmalıdır. İnsan, iyilik ve kötülük yapma konusunda tercihini iyilikten yana yapmalıdır. Yüce Allah'ın **"… Öyleyse iyiliklerde yarışın…"**[43] emri gereği kötülüklerden uzaklaşıp iyiliğe yönelmelidir.

NOT EDELİM

"Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler."

(Yûnus suresi, 44. ayet)

"Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabbin kullara zulmedici değildir."

(Fussilet suresi, 46. ayet)

Yukarıdaki ayetlerde verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

39 Ahmet Cevizci, "Kötülük Problemi", Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 525.
40 Rûm suresi, 41. ayet.
41 Müslim, Cenâiz, 6.
42 Mülk suresi, 2. ayet.
43 Bakara suresi, 148. ayet.

OKUYALIM

BU SESSİZLİK HAYRA ALÂMET

Sessizlik bazen kendisinden istenilene karşılık vermemektir. Anlattıklarının içinde cevabı bulunan bir meselede kendisine tekrar soru sorulduğunda cevap vermeyen birinin sessizliği gibi bir sessizliktir bu. "Zaten size anlatıldı." anlamındaki bir sessizlik. Yüce Allah bazı şeyler karşısında sessiz kalması O'nun olup bitenden haberdar olmadığı anlamına gelmez. Bazı işlerin, çocukları tarafından yapılmasını isteyen anne baba gibi, Allah (c.c.) bazı talepler karşısında sessiz kalır. İstenilenin talep eden tarafından yapılmasını ister. Biraz inisiyatif alın, kendinizi gösterin sessizliğidir bu. Yetişkin dilini bilmeyen yetişkinler dünyasının fertleri! Yetişkinler ama bir çocuk refleksiyle her şeyi Allah'tan (c.c.) dileyenler... Allah'ın (c.c.) kendilerinden dilediklerini hiç hatırlamayanlar...

Aslında Allah (c.c.) sessiz değildir. Bize sessiz görünmektedir. Allah'ın (c.c.) hareket tarzının bizimki gibi olmamasıdır bizi şaşırtan ve olaylar karşısında sessiz kaldığı hükmünü verdiren. Allah'ın (c.c.) sessiz olduğu yargısı, algılarıyla dünyanın düz olduğu yargısına varan insanın bu aceleci hükmü kadar yanlış... Durduğum yerden Allah (c.c.) görünmüyor olabilir, durduğum yerden dünyanın düz görünmesi kadar aceleci ve saçma bir yargıdır bu... Allah'ın (c.c.), insana mesafeli yahut sessiz ya da yok olduğu yargısı, bir yanılma. Bir noktadan baktığında öyle görünüyor ve hissediliyor, ama öyle değil.

Hz. Muhammed (s.a.v.) terk edildiğini düşündüğünde gerçekten terk edilmiş miydi? Terk edildiğini düşündüğü kesin. Ama Allah'ın (c.c.) onu terk etmediğini söylemesi de bir o kadar kesin. Rabbin seni terk etmedi. (bk. Duhâ suresi, 3. ayet)

Peki, geçmişte konuşan Allah (c.c.), bugün neden sessiz? "Dört duvarı (Kabe'yi) Ebrehe'nin ordusundan koruyan Allah (c.c.), enkazın altında can veren binlerce çocuğu ve masumu neden korumuyor? Bu insanların o dört duvar kadar kıymeti yok mu?" sorusuna ne cevap vereceğiz?

İnsanlara merhametli olmamız, Allah (c.c.) merhametinin bir eseridir. Enkaz altında kalan çocuğa karşı hissettiklerimiz, Allah (c.c.) dünyada olup bitene kayıtsız kalmadığının en büyük göstergesidir. Allah'ın (c.c.) yeryüzüne inerek o çocuğu enkazdan kurtaracağını beklemek beyhude ama o çocuğun kurtarılması gerektiğine ilişkin içimize yerleştirdiği ilahi irade ve arzuyu harekete geçirerek bu onuru insana tattırmak isteyen bir Allah (c.c.) var. Kısacası enkaz altında kalan birine yardım etme irademiz harekete geçtiği an, Allah (c.c.) olaya müdahale ettiği andır.

"İnsana verilen nimetlerin şükrü kendi cinsindendir." denir. Zayıfken güçlü kılınan insan, zayıfları korumalı; açken karınları doyurulan insan, ömrünü açlıkla mücadeleye vermeli; köleyken özgürleştirilen insan, hayatını özgürlük mücadelesi verenlere desteğe ayırmalıdır. Böylece hayatın ritmi düzenlenmelidir. İnsanın talepte bulunduğu ama tanrının bu iddialara sessiz kaldığı iddiası, üstlenilen bu rollerle boşa düşürülmüş olur.

(Şaban Ali Düzgün, "Dini Anlama Kılavuzu" kitabının 12-15. sayfalarından derlenmiştir.)

YORUMLAYALIM

“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Mâide suresi, 90. ayet)

“Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alasınız diye size böyle öğüt veriyor.” (Nahl suresi, 90. ayet)

Yukarıdaki ayet-i kerimeleri iyilik ve kötülüğün ortaya çıkışında insanın rolünü dikkate alarak yorumlayınız.

2. YENİ DİNÎ HAREKETLER

Yeni dinî hareketler, kişisel gelişimi veya toplumsal dönüşümü amaçlayan ve genel dinî düşüncenin yapısından kopan hareketler şeklinde tarif edilebilir. Bu akımlar, bazı yaygın din veya mezheplerin bir alt kolu olarak meydana gelmekte ve kendilerini yeni bir din olarak görmektedir. Ancak bunların hiçbiri din bilimleri açısından başlı başına bir din olarak kabul edilmez. Kendilerini bir din olarak sundukları için yeni dinî hareketler olarak isimlendirilmektedir.[44] Bu hareketlerin hedef kitlesi gençlerden oluştuğu için “gençlik dinleri” olarak da tanımlanmaktadırlar.[45]

Modernleşme süreci ile birlikte hızlı şehirleşme, insandaki dünyevileşme arzusu, bireyci düşüncenin hâkim olması, dinî sorumluluklardan kaçma eğilimi, aile kurumunun zayıflaması ve insanların birbirlerini çıkar ilişkisine göre değerlendirmeleri gibi nedenler yeni dinî hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Mahrumiyet duygusu, bireysel ilişkiler, ahlaki ve sosyal belirsizlikler, siyasi veya sosyal anlamda ortaya çıkan krizler ise insanların bu hareketlere yönelmesine sebep olmaktadır. Bu sebepler aynı zamanda hareketlerin çoğalıp yaygınlaşmasına da etki etmektedir.

Yeni dinî hareketler, Batı Avrupa, Uzak Doğu ve özellikle Kuzey Amerikan toplumlarında ortaya çıkmıştır.[46] Bu hareketler dünyanın farklı ülkelerinden göç alan, çeşitli kültürlerin bir arada bulunduğu toplumlarda hızla yayılmıştır. Yeni dinî hareketlere farklı cinsiyet, yaş, eğitim ve meslek gruplarından insanlar katılmaktadır. Özellikle belirli yaşlardaki gençler; bu hareketlere ilgi duymakta, bu hareketlerin beklentilerine cevap verememesi nedeniyle bir süre sonra bu hareketlerden ayrılmaktadırlar.

44 bk. A. Rafet Özkan, Kıyamet Tarikatları, s. 14.
45 bk. A. Rafet Özkan, Kıyamet Tarikatları, s. 13.
46 bk. A. Rafet Özkan, Kıyamet Tarikatları, s. 13.

Yeni dinî hareketler, toplumdaki yaygın din anlayışına karşı çıkarlar. Kendilerine göre birtakım ahlaki kuralları vardır. Dine karşı akli yaklaşımı reddedip sezgisel bir bilinç hâlini savunurlar. Bu hareketler, karizmatik ve otoriter bir lidere sahiptir. Üyeler, hareketin liderine itaat etmek zorundadırlar. Üyeler arasında hiyerarşik bir sistem vardır. Yeni üye kazanabilmek için misyoner faaliyet anlayışı hâkimdir. Yeni dinî hareketler, genelde alternatif bir hayat tarzını öngördüklerinden çıkış yolu arayan insanlara toplumun kurtulacağı ve geleceğin daha iyi olacağı konusunda ümit verir. Bu hareketlerin taraftarlarını kendilerine bağımlı hâle getirebilmek için beyin yıkama, uyuşturucu bağımlılığını yaygınlaştırma gibi çeşitli yöntemlere başvurdukları bilinmektedir.

20. yüzyılda ortaya çıkan bu hareketler, modernleşen ve hızlı bir şekilde geleneksel değerlerinden kopan toplumlarda daha çok kabul görmektedir. Hızlı değişim, ahlaki endişeler ve savaş gibi olumsuzluklar bu hareketlerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Kitle iletişim araçlarındaki gelişme, dinî hareketlerin mesajlarını farklı toplum ve coğrafyalara duyurmalarına imkân sağlamaktadır. “Milenyum Tarikatları”, “Kıyamet Tarikatları” gibi adlarla sınıflandırılan ve kıyamet senaryoları ile etkisini gösteren bu yeni dinî hareketlere ülkemizde de rastlanmaktadır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kıyametten önce barış ve selametin hüküm süreceğine veya kıyametin kopuşu sırasında kendilerinin kurtarılacağına inanan hareketlere “Kıyamet Tarikatları” denir. 2000’li yıllarda yaygınlaştığı için de “Milenyum Tarikatları” adı verilmektedir.

(Ali Köse, Milenyum Tarikatları s. 16; Ali Rafet Özkan, Kıyamet Tarikatları, s. 11)

Ülkemizde de yeni dinî hareketlerden etkilenenler olmuştur. Reiki, Sahaja Yoga, Transandantal Meditasyon gibi dinî hareketlere bağlı olanlar bulunmaktadır. Türkçede “evrensel hayat enerjisi” olarak adlandırılan Reiki, tıbbi bir tedavi yöntemi gibi görünmesine rağmen Budizm, Hinduizm, Şintoizm gibi dinlerin karma düşüncesini yansıtan bir harekettir. Sahaja Yoga isimli grup son yıllarda Türkiye’de çok fazla tanınır olmuştur. “Evrensel arınma dini” olarak tanımlanan bu grup rahatlama seansları adı altında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Hinduizmin kutsal geleneklerini yaşatmaya çalışan grup olarak bilinen Transandantal Meditasyon, birtakım meditasyon teknikleriyle seanslar düzenlemektedir. Bu grup Türkiye’de 1960’lı yıllardandan itibaren faaliyetlerini sürdürmektedir.

Din İstismarı

Dilimize Arapçadan geçmiş olan **istismar**; menfaat sağlamak, bir kimse ya da zümrenin iyi niyetini ve bu yöndeki davranışlarını kötüye kullanmak, suistimal etmek, sömürmek anlamlarına gelir. İstismarın bir türü olan din istismarı ise; dini, şahsi çıkar, siyasi menfaat veya nüfuz sağlamak için kullanmaya, gizli emellerin üzerini dinle örtmeye denir.

Dinî değerleri benimseme konusunda samimi olmayan kimselerin siyasi, ekonomik ve sosyal kaygılarla menfaat ve güç elde etmek için din üzerinden söylem ve davranış geliştirmesi din istismarıdır. Ticari işletmelerin sadece ekonomik kaygıyla dinî önemi olan dönemlerde pazarlamalarını dinî değerler üzerinde yapması, dinin ekonomik yönden istismarına örnektir. Toplum önünde değerli bir yer edinebilmek, yaptıklarına bir meşruluk kılıfı bulabilmek için dinî söylemlerde bulunmak, din istismarının sosyal boyutuna birer örnektir.

NOT EDELİM

"Allah'ın âyetlerini basit bir menfaate değiştiler, böylece insanları Allah yolundan engellediler. Bakın, onların yapageldikleri ne kötü!"

(Tevbe suresi, 9. ayet)

Yukarıdaki ayette verilmek istenen mesajı defterinize not ediniz.

Din, toplumsal değerleri belirlemede merkezî bir konuma ve belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu etki, değerlerin toplum tarafından kabullenilmesine katkı sağladığı için istismarı en fazla yapılan alanların başında din gelmektedir.

Din istismarı tarih boyunca çeşitli toplumlarda farklı şekillerde görülmüştür. Selçuklular döneminde tarihin en acımasız olaylarına sahne olan din istismarı örneği Hasan Sabbah ve adamları tarafından oluşturulan haşhaşiler örgütüdür. Hasan Sabbah, insanları din adına kandırmış, suikast timleri kurmuştur. Diğer yandan Haçlı Seferleri (9-13. yüzyıllar) o dönem Avrupa'daki ekonomik sıkıntıları ve siyasi bunalımları aşmak amacıyla insanların dinî duygularının istismar edildiği somut örneklerden birisidir. Din adamları cennetten yer vadetmek ve Tanrı'nın krallığını kurmak gibi dinî söylemlerle insanları savaşa teşvik etmiş, asırlar boyu süren ve binlerce insanın ölümüne yol açan savaşlara sebep olmuştur.

Görsel 4.7: 15 Temmuz darbe girişimi din istismarının bir sonucudur.

Yakın zamanda ülkemizde yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda "örgütlü din istismarına" en somut örnek şüphesiz Fethullahçı Terör Örgütü'dür (FETÖ). Bu örgüt Selçuklular dönemindeki Haşhaşilerle benzer özellikler taşımaktadır.[47] FETÖ, dış güçlerle bağlantılı olarak faaliyet göstermiş, kötü emellerine ulaşmak için her türlü yolu mübah görmüştür. Dinî değerleri ve insanların dinî duygularını tereddüt etmeden istismar etmiştir. Örgüt, dinî görünümlü faaliyetlerini güç ve çıkar ağına dönüştürerek siyasi, adli, idari ve ekonomik bir yapı oluşturmuştur. Oluşturduğu çok yönlü ilişkiler ağıyla kirli ve gizli amaçlarını perdelemiştir.

Örgütün istismarcı faaliyetleri İslam'ın temel ilkeleri ile hiçbir şekilde bağdaşmamaktadır. Örgüt lideri üyeleri tarafından tartışılmaz bir otorite olarak kabul edilmektedir. İslam'a göre Hz. Peygamber'den başka, "masum ve tartışılmaz" bir otorite ve rehber kabul edilemez. Hiç kimse ve hiçbir yapı, kendisini dinin mutlak temsilcisi olarak göremez. İnsanları kendisine kayıtsız şartsız itaat ve bağlılığa çağıramaz.

Dinî duyguları istismar eden grupların toplumdaki samimi Müslümanların üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Yaşamını dine göre düzenleyen kişilerin davranışları din istismarı ile karıştırılmamalıdır. Dinî inançların, insan hayatının çeşitli alanlarına ilişkin tutum ve davranışlarını şekillendirilmesi yadırganmamalıdır. **"... O hâlde dinde ihlaslı ve samimi kişiler olarak O'na dua edin. Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur."**[48] ayetinde vurguladığı gibi din sadece Allah'a (c.c.) has kılınarak yaşanılmalıdır. Hangi davranışın din istismarı sayılacağı konusunda belirleyici faktör niyet ve bu niyet doğrultusunda geliştirilen davranıştır. Bu nedenle dinî hassasiyeti olan samimi Müslümanlar ile dini çıkarlarına alet etmek isteyenleri birbirinden ayırt etmek gerekir.

İslamofobi

Kişinin bağlı olduğu ulus ya da ırkın üstünlüğüne inanarak onun dışında kalan toplulukları aşağı ve hor görmesine dayanan tutum ve davranışa ırkçılık denir. Irkçı düşünce farklı etnik ve dini kökenlere sahip kişilerin hayatta dezavantajlı konuma düşmesine neden olur. Irkçılığın günümüzdeki yansımalarından birisi de farklı kültürlere ve dinlere mensup insanların gündelik hayatta psikolojik ve sosyal şiddete maruz kalması şeklinde gerçekleşir.

Günümüzde Batı dünyasında bu şiddetten olumsuz şekilde etkilenenler Müslümanlardır. **İslamofobi**, İslam'dan ve Müslümanlardan gerekçesiz şekilde korkulması anlamını taşır. İslam'ın birincil kaynaklardan doğru bir şekilde bilinmemesi ve araştırılarak öğrenilmemesi, ayrıca bazı devlet liderlerinin Müslümanlar hakkındaki art niyetli söy-

47 Dini İstismar Hareketi FETÖ/PDY, Olağanüstü Din Şurası Kararları, s. 58.
48 Mü'min suresi, 65. ayet.

lemleri bu korkunun sebeplerinin başında gelir. Bu bilgi eksikliği, yapılanların İslam dinine uygunluğuna bakılmaksızın "İslam adına" yapıldığı iddia edilen bütün davranışların sebebi olarak İslam'ı ve Müslümanları suçlama sonucunu ortaya çıkarır.

İsminin anlamı barış olan bir dini şiddet odaklı göstermek, Kur'an ayetlerindeki iyilik yolunda mücadele anlamı taşıyan cihadı haksız yere savaşmak şeklinde yorumlamak art niyetli bir yaklaşım biçimidir. Bu durum sadece Avrupa, Amerika değil Asya ülkelerinde bile Müslümanların dışlanmalarına hatta işkenceler görmelerine neden olmaktadır.

İslamofobiyi besleyen önemli kaynaklardan birisi terördür. Kendini "Müslüman" olarak tanımlayan DEAŞ gibi şiddet odaklı marjinal, illegal terörist grupların eylemleri; can ve mal kayıpları nedeniyle toplumlarda gerginliği artırmaktadır. Sözde din adına yapılan bu terörist saldırılar neticesinde İslam hakkında yeterli bilgisi olmayan gruplar, İslam'ın bir şiddet dini olduğu izlenimine kapılmaktadır. Bu durum İslam'a ve Müslümanlara karşı işlenen sözlü ve fiziki saldırıları beraberinde getirmektedir.

İslam'ın terörle ilişkilendirilmemesi için Kuran-ı Kerim'in bu konuda neler söylediğinin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekir. Müslümanların da üzerlerine düşen görevleri yerine getirerek dinini asıl kaynaklarından öğrenmesi, bunu hayatında uygulanması ve her anlamda bilgili ve donanımlı hâle gelmesi gerekir.

Görsel 4.8: Srebrenitsa Katliamı İslamafobinin bir sonucudur.

3. KUR'AN'DAN MESAJLAR: EN'ÂM SURESİ 59. AYET ve LOKMAN SURESİ 27. AYET

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ ف۪ي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ٥٩

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." (En'âm suresi, 59. ayet)

Gayb; göz önünde olmayan, gizli olan anlamına geldiği gibi duyularla algılanamayan, deney ve gözlemlere konu olmayan varlık alanı şeklinde de tarif edilebilir. Allah (c.c.), melekler, cennet, cehennem, ahiret gibi gerçekler duyularla algılanamaz. Bunların bilgisi, Allah'ın (c.c.) katındadır ve insanlar bu bilgilerden ancak Allah'ın (c.c.) peygamberleri aracılığıyla bildirdiği kadarını öğrenebilir. Bu tür bilgiler, akıl tarafından kabul edilse dahi mahiyeti hakkındaki bilgi ancak Allah (c.c.) katındadır. Ayet-i kerimede Allah (c.c.); gaybın anahtarlarının yani gözle görülemeyen, akıl ve duyularla algılanamayan her şeyin bilgisinin kendisinde olduğunu ve izin vermediği sürece de O'ndan başka hiç kimsenin bilgi sahibi olamayacağını açıklamıştır. Fakat ayetin geri kalanında insanın duyularıyla algılayabileceği ve bilimin anlamak için uğraştığı alanların da Allah'ın (c.c.) bilgisi dışında gerçekleşmeyeceği vurgulanmaktadır. Bu bilgilerin kayıtlı olduğuna da özellikle dikkat çekilmektedir.

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'den Bakara suresinin 1-5. ayetlerinin mealini bularak ayette verilmek istenen mesajları, varsa şahıs, yer, konu ve kavramları kısaca açıklayınız.

....

....

....

....

....

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِه۪

سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِؕ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٧﴾

"Eğer yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsaydı, deniz de -ardından ona yedisi daha eklenmek üzere- mürekkep olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi; Allah azîzdir, hakîmdir." (Lokman suresi, 27. ayet)

Ayet-i kerime Yahudilerin Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Tevrat'ta sınırsız bilginin olduğunu söylemeleri üzerine nazil olmuştur.[49] Bu ayette Allah (c.c), kendi ilminin zengin ve sınırsız olduğunu somut bir örnekle açıklamaktadır. Kalemler, mürekkepler, ağaçlar ve denizler tükenirken Allah'ın kelimeleri (bilgisi, iradesi, kudreti) tükenmemekte, onların sonu gelmemektedir. Ayette geçen "üzerine yedi misli daha eklense" ifadesi, çokluğu anlatmak için kullanılmıştır. Buna göre ne ölçüde çok olursa olsun sınırlı olan tükenecek, sınırsız olan eksilmeden sınırsız olarak kalacaktır. Durum, sınırlı ile sınırsızın karşı karşıya gelmesi durumudur.

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim mealinden Râd suresinin 2. ayetinin mealini bularak ayette verilmek istenen mesajları, varsa şahıs, yer, konu ve kavramları kısaca açıklayınız.

....

....

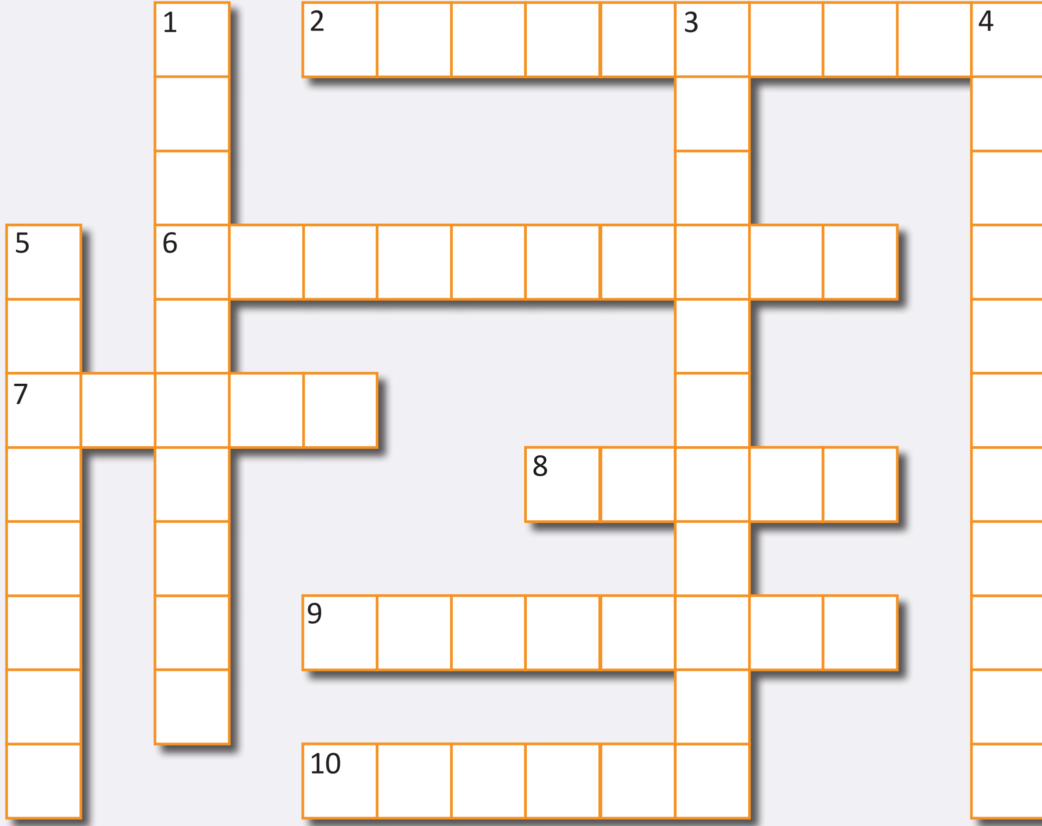
....

....

....

49 bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 1, s. 255.

BULMACA

Soldan Sağa

2. Dünyevileşme.
6. İslam karşıtlığı.
7. Evreni tek Tanrı'nın yaratması ve yönetmesi.
8. Evreni yarattıktan sonra ilgilenmeyen tanrı anlayışı.
9. Hiççilik.
10. Tanrı tanımazlık.

Yukarıdan Aşağıya

1. İnançları ve sezgisel olanı bilimsel etkinlik alanından uzaklaştırma.
3. Bilinemezcilik.
4. Maddecilik.
5. Bir kimse ya da zümrenin iyi niyetini ve bu yöndeki davranışlarını kötüye kullanma.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Materyalizmin genel düşünceleri nelerdir? Yazınız.

....

....

....

....

....

2. Pozitivizmin din ve din sonrası dönemler şeklindeki ayrımının nedenleri nedir? Yorumlayınız.

....

....

....

....

....

3. **"Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin... "** (Zümer suresi, 53. ayet) ayetini nihilizm açısından değerlendiriniz.

....

....

....

....

....

4. Milenyum Tarikatı nedir? Açıklayınız?

....

....

....

....

....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

B) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları yanıtlayınız.

5. Türkçeye "bilinmezcilik" ya da "bilinemezcilik" şeklinde tercüme edilen, Tanrı hakkında "Var da denilemez yok da denilemez." görüşünü savunan düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

A) Agnostisizm
B) Deizm
C) Teizm
D) Monoteizm
E) Politeizm

6. Aşağıdakilerden hangisi yeni dinî hareketlerin özelliklerinden biri değildir?

A) Genel dinî düşünceden kopma
B) Genç nesilleri etkilemeleri
C) Hızlı değişim göstermeleri
D) Ahlaki davranışları güçlendirmeleri
E) Batı ülkelerinde yoğun şekilde görülmeleri

7. Aşağıdakilerden hangisi İslamofobinin sebeplerinden değildir?

A) İslam'ın, kaynaklarından öğrenilmemesi
B) İslam hakkında önyargıların olması
C) Müslümanların sağduyulu hareket etmeleri
D) Bazı terör gruplarının İslam'ın adını kullanmaları
E) Irkçılık faaliyetleri

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

8. Aşağıdakilerden hangisi din istismarına örnektir?

A) İkindi namazını camide kılmak

B) Dinî söylemler kullanarak ticari menfaatler elde etmek

C) Zekât vermek

D) Cuma namazı kılmak

E) Allah (c.c) rızası için sadaka vermek

C) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerle doldurunuz.
(Teizm, İslamofobi, Nihilizm, Milenyum, kıyamet, Materyalizm)

9. İslam karşıtlığı anlamına gelen ...., Müslümanların hayatını zorlaştırmaktadır.

10. Boş vermişlik .... en büyük özelliğidir.

11. Yeni dinî hareketleri .... ve .... tarikatları gibi adlarla sınıflandırabiliriz.

12. Evrenin yaratıcısının ve yöneticisinin tek bir Tanrı olduğunu savunan düşünceye .... denir.

Ç) Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

13. ( ) İsminin anlamı barış olan bir dini, şiddet odaklı göstermek haksızlıktır.

14. ( ) Dinî değerler üzerinden menfaat elde etmek doğru bir davranıştır.

15. ( ) Türkçede “kötülük problemi” şeklinde ele alınan mesele, İslam’da “şer” kavramıyla dile getirilmiştir.

16. ( ) Pozitivizm metafizik ile bilim arasına kesin sınırlar koymaz.

5. ÜNİTE

Görsel 5.1

YAHUDİLİK VE HIRİSTİYANLIK

ÜNİTE KAVRAMLARI

* Kitab-ı Mukaddes
* Sinagog
* Kilise
* Ahd-i atik
* Teslis
* Ritüel
* Ahd-i cedit
* Sakrament
* Haç
* Vaftiz

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

1. "Sinagog" ve "kilise" kavramları hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın dinî sembolleri hakkında bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. "Hıristiyanlığın sakramentleri" ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
4. Yahudiliğin kutsal kitapları hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 5.2: Tevrat Yahudilerin kutsal kitabıdır.

1. YAHUDİLİK

Yahudilik hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yahudilik Kenan diyarında ortaya çıkan ve günümüzde yaşayan dinlerden biridir. Millî bir din olan Yahudilik bu özelliği nedeniyle fazla yayılmamıştır. Bugün dünyanın çeşitli yerlerinde (İsrail, ABD, Avrupa) 20 milyon civarında Yahudi vardır.

Yahudiliğin Tarihî Gelişimi

Yahudileri ifade etmek için geçmişten günümüze kadar kullanılmaya devam eden bazı kavramlar vardır. Bunların her birinin tarihsel bir arka planı olduğu gibi kullanımlarında da birtakım farklar bulunmaktadır.[1]

İbrani: Filistin bölgesinde göçebe olarak yaşayan Yahudilerin ismidir. Yahudilere bu ad, Filistin bölgesinde yaşayan yerli halk tarafından verilmiştir.[2]

İsrail: Hz. Yakub'un (a.s.) sıfatıdır.[3] Hz. Yakub'un (a.s.) oğullarına ve onların soyundan gelenlere de İsrailoğulları denilmiştir. İsrail ismi Yahudiler için günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Yahudi: Hz. Yakub'un (a.s.) 12 oğlundan dördüncüsünün ismi Yahuda'dır. Yahudi ismi de Hz. Yakub'un (a.s.) oğlu Yahuda'nın isminden türetilmiştir. Başka bir görüşe göre Filistin'in güneyinde kurulan Yahuda krallığından dolayı İsrailoğulları, Yahudi adını almıştır.[4]

Musevi: Yahudi dininin peygamberi olarak kabul edilen Hz. Musa'ya (a.s.) izafeten Yahudilere Musevi, dinlerine ise Musevilik denilmiştir.[5]

1 Fuat Aydın, Yahudilik, s. 11.
2 Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 106.
3 Taberi, Tarih-i Taberi, Terc.: M.Faruk Gürtunca, C 1, s. 238.
4 Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, s. 205.
5 Muhammed Fatih Kesler, Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar, s.15.

Görsel 5.3: Yahudiliğin ortaya çıktığı ve yayıldığı yerler

Yahudiler, millet olarak kökenlerini, Hz. İbrahim'e (a.s.) ve onun soyundan gelen[6] Hz. İshak (a.s.) ve Hz. Yakub'a (a.s.) bağlar. Dinlerinin başlangıcını ise Hz. Musa'ya (a.s.) gelen vahye dayandırırlar.

Tevrat'ta Hz. İbrahim'in (a.s.) ailesiyle beraber Tanrı'nın emri doğrultusunda Kenan topraklarına göç ettiği anlatılır. Bu toprakların da Tanrı tarafından bu aileye mülk olarak verildiği, Tanrı ile Hz. İbrahim (a.s.) arasında bir ahit yapıldığı, Tanrı'nın Hz. İbrahim'i (a.s.) ve soyunu bereketli kıldığı ifade edilir.[7] Yahudilerin soyu, Hz. İbrahim'den (a.s.) sonra Hz. İshak (a.s.) ve Hz. Yakub (a.s.) ile devam eder. Yahudi kaynaklarında Hz. Yusuf (a.s.) zamanında Hz. Yakub (a.s.) ve diğer oğullarının Kenan bölgesinden çıkıp Mısır'a yerleştikleri ve orada uzun süre kaldıkları anlatılır.[8]

Tevrat'ın Çıkış bölümünde, Hz. Musa'nın (a.s.) Firavunların zulmüne maruz kalan ve köleleştirilen Yahudileri Mısır'dan çıkardığı ve Kızıldeniz'den geçirdiği ifade edilir. Hz. Musa'nın (a.s.) Sina Çölü'nde Tanrı ile ahitleştiği ve bu ahit doğrultusunda Tanrı'nın Hz. Musa'ya (a.s.) Tevrat'ı verdiği anlatılır.[9]

İsrailoğulları, Kenan topraklarına girme konusunda gevşeklik gösterince Tanrı da onları 40 yıl çöllerde dolaşmaya mahkûm etmiştir.[10] Hz. Musa (a.s.) zamanında Kenan bölgesine giremeyen Yahudiler, Yeşu zamanında Kenan bölgesine girmişler fakat devlet kuramamışlardır.[11]

6 Rabi Banjamin Blech, Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü, s. 71.
7 Tora Neviim Ketuvim, Tekvin, 12/1-6.
8 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tekvin, 46-50. bölümler.
9 bk. Tora Neviim Ketuvim, Çıkış, 5-20. bölümler.
10 Yusuf Besalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 2, s. 429.
11 bk. Tora Neviim Ketuvim, Yeşu, 13-21. bölümler.

Yeşu'dan sonra Yahudileri, "hâkimler" denilen seçilmiş liderler yönetmiştir. Hâkimler Dönemi'nden sonra sırasıyla Saul, Hz. Davud (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.) dönemleri yaşanmıştır. Yahudiler, bu kişileri kral kabul ettikleri için bu döneme de Krallar Dönemi denilmiştir. Kral Davud, Yahudi birliğini sağlamış ve güçlü bir devlet kurmuştur. Kral Süleyman ise Süleyman Mabedi'ni yaptırmış[12] ve bu mabet Yahudilerin hem dinî hem de millî hayatlarının merkezi olmuştur. Mabedin yapılmasıyla Yahudi tarihinde I. Mabet Dönemi başlamıştır.

Krallar Dönemi'nden sonra Yahudi devleti, Kenan Bölgesi'nin kuzeyinde İsrail; güneyinde Yahuda Krallığı adıyla ikiye bölünmüştür. Yahudi kutsal metinlerinde, kuzeydeki İsrail Krallığı'nın o dönemki peygamberlerinin uyarılarına rağmen tek tanrı inancından uzaklaşıp çok tanrı inancına geçtiği anlatılmaktadır.[13] Kuzeydeki İsrail Krallığı, Asurlular tarafından MÖ 722 yılında yıkılmıştır. Güneydeki Yahuda Krallığı ise MÖ 587 yılında Babilliler tarafından yıkılmış, mabet tahrif edilmiş ve Yahudiler Babil'e gönderilmiştir. Böylelikle Yahudi tarihinde I. Mabet Dönemi sona ermiştir.[14]

BİLGİ KUTUSU

Yahudi tarihinde I. Mabed Dönemi'nden sonra Kenan toprakları dışında yaşayan Yahudiler için "Diaspora" kavramı kullanılır.

(Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 163)

Yetmiş yıllık sürgün hayatından sonra Yahudiler, Kudüs'e dönmüş ve Babilliler tarafından yıkılan mabedi onarmışlardır. Mabedin onarılmasıyla Yahudi tarihinde II. Mabet Dönemi başlamıştır. Bu dönemde Yahudiler için en önemli kişilerden biri Ezra'dır. Ezra, mabedin onarımında önderlik yapmış, kaybolan Tevrat'ı tekrar yazmış, Yahudilerin uymadıkları şabat (cumartesi) yasaklarını yeniden tesis etmiş ve Yahudi olabilmek için Yahudi anneden doğma şartını getirmiştir.[15] Ezra, yaptıklarıyla Yahudiliğin bugünkü yapısının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Yahudiliğin sistemleştiği ve Tevrat üzerindeki çalışmalardan dolayı bazı mezheplerin ortaya çıktığı bu dönem, MS 70 yılında mabedin Romalılar tarafından yıkılmasına kadar sürmüştür.

II. Mabet Dönemi'nden sonra Yahudiler üzerinde etkili olan rabbiler (Yahudi din adamları) tarafından Tevrat'ın sözlü yorumları yapılmış, Talmud (Yahudi sözlü geleneği) oluşturulmuştur. Bu dönemde Babil'deki Yahudiler, varlıklarını güçlendirerek devam ettirmiştir.

12 bk. Tora Neviim Ketuvim, I. Krallar, 5-6. bölümler
13 bk. Tora Neviim Ketuvim, I. Krallar, 18-19. bölümler.
14 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 214.
15 bk. Tora Neviim Ketuvim, Ezrâ, 3-10. bölümler.

Yahudiler, MS 5. yüzyıldan itibaren bulundukları bölgelerde kurdukları sinagogların etrafında yaşamış ve varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Bu dönemde Yahudilerin yaşadığı bölgelerde birtakım Yahudi mezhepleri ortaya çıkmıştır. MS 12. yüzyılda yaşayan, Müslümanların inanç ve kültüründen etkilendiği söylenen Musa b. Meymun, bu mezhepler arasında inanç birliğini sağlamak için Yahudi inanç esaslarını sistematik hâle getirmiştir.[16]

Yahudiliğin İnanç Esasları

Yahudilikte Tanrı, her şeyi yaratan her şeye hükmeden tek bir Tanrı'dır. Bu Tanrı'ya Yahudiler, "Yahve" (Yahova) veya "Elohim" adını verirler. Yahudilikte tek tanrı inancı olmasına rağmen I. Mabet Dönemi'nde kurulan İsrail Krallığı'nın çok tanrılı inanca geçtiği kutsal kitaplarında ifade edilir.[17] Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı Yahve'nin baba olması,[18] yüreğinin sızlaması,[19] kıskanması[20] ve ağzının olması[21] gibi birtakım beşeri özelliklerinin olduğu belirtilmiştir.

Musa b. Meymun Tarafından Belirlenen Yahudi İnanç Esasları

- Tanrı, var olan her şeyi yaratan ve onlara hükmedendir.
- Tanrı, birdir ve ondan başka tanrı yoktur.
- Tanrı, bir cisim değildir ve hiçbir şekilde tasvir edilemez.
- Tanrı, ezeli ve ebedidir.
- İbadet, sadece Tanrı'ya mahsustur; ona ortak koşulamaz.
- Tanrı, insanın bütün işlerini ve düşüncelerini bilir.
- Peygamberlerin bütün sözleri haktır.
- Efendimiz Musa'nın peygamberliği gerçektir. O, kendisinden önce ve sonra gelen bütün peygamberlerin en büyüğüdür.
- Elimizde olan Tevrat, tamamıyla tanrı tarafından Musa'ya verilenin aynısıdır.
- Tevrat değiştirilmeyecektir ve gelecekte Tanrı başka bir Tevrat da göndermeyecektir.
- Tanrı, emirlerini yerine getirenleri mükâfatlandırır; ihlâl edenleri cezalandırır.
- Tanrı'nın bildiği bir zamanda ölümden sonra dirilme gerçekleşecektir.
- Mesih gelecektir, geciktiği hâlde her gün onun gelmesini bekleyeceğim.

(Suzan Alalu vd., Yahudilik'te Kavram ve Değerler, s. 110)

---

16 Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 191-193.
17 bk. Tora Neviim Ketuvim, I. Krallar, 18-19. bölümler.
18 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tesniye, 32/6; Mezmurlar, 89/27.
19 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tekvin, 6/6.
20 bk. Tora Neviim Ketuvim, Çıkış, 34/14.
21 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tesniye, 8/3.

Yahudiler, peygamberlerin insanlara doğru yolu göstermek için vahiy aldıklarına inanırlar. Yahudi inancında ilk peygamber Hz. İbrahim (a.s.), son peygamber ise Yahudilerin Melaki dedikleri peygamberdir. Hz. Musa'nın (a.s.) Yahudilikte ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü o, Yahudilere kutsal kitapları Tevrat'ı (Tora) getirmiş ve onları Firavun'un zulmünden kurtarmıştır. Yahudiler, Hz. İsa'yı (a.s.) ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber olarak kabul etmezler. İslam'ın peygamber olarak kabul ettiği Hz. Davud (a.s.) ve Hz. Süleyman'ı (a.s.) ise kral olarak kabul ederler.

BİLGİ KUTUSU

Yahudiler kendilerini iyiye ve güzelliğe götüren herkese peygamber derler. Kadınlardan peygamber olabileceğine de inanırlar.

(Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", DİB, s. 204-205)

ON EMİR

1. Benden başka ilahların olmayacak.
2. Put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın.
3. Rabbin ismini boş yere anmayacaksın.
4. Cumartesi günü hiçbir iş yapmayacaksın.
5. Annene ve babana hürmet edeceksin.
6. Öldürmeyeceksin.
7. Zina etmeyeceksin.
8. Çalmayacaksın.
9. Komşuna karşı yalancı şahitlik yapmayacaksın.
10. Komşunun hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.

(Tora Neviim Ketuvim, Çıkış, 20)

Yahudi kutsal kitapları, yazılı ve sözlü olmak üzere iki kısımdan oluşur. Yahudilikte kutsal kitapların yazılı kısmına Tanah (Tanak), sözlü kısmına da Talmud denir.

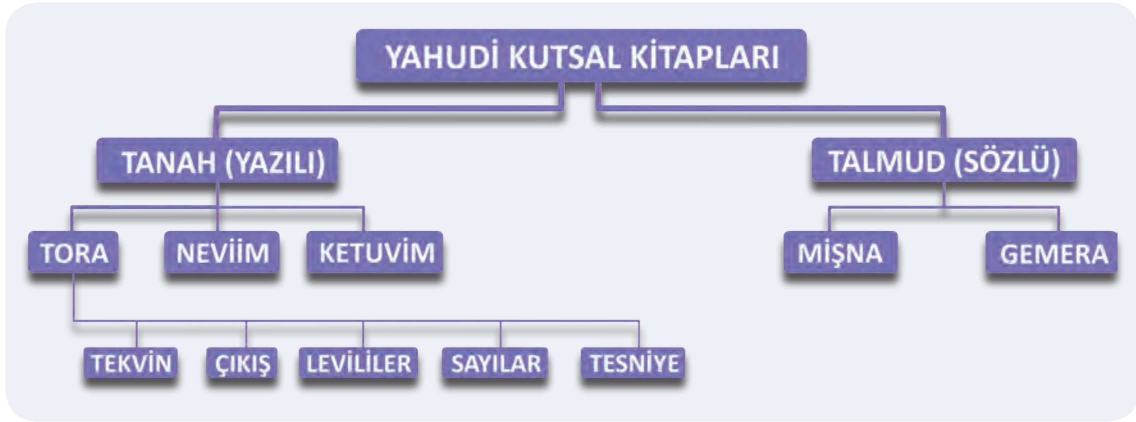
Tanah; Tora (Tevrat), Neviim (peygamberler) ve Ketuvim (kitaplar) kitaplarından oluşur. Tora; Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye bölümlerinden meydana gelir. Neviim ve Ketuvim kitaplarında Hz. Musa'dan (a.s.) sonraki olaylar ve peygamberler anlatılır. Tanrı inancından, anlayış ve sevgiden bahseden ve yüz elli ilahiden oluşan Mezmurlar (Zebur), Ketuvim kitabının içinde yer alır. Yahudiler arasında Mezmurlar'ın I. Mabed Dönemi'nden sonra derlendiğini ifade edenler de vardır.[22]

Tevrat'ın sözlü bir yorumu olan Talmud, MS 2. yüzyılda yazıya geçirilmiştir. Talmud, Mişna ve Gemera bölümlerinden oluşur. Mişna Talmud'un asıl metni iken Gemera Mişna'nın açıklaması niteliğindedir.[23]

---

22 Yusuf Besalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 2, s. 403.

23 Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 121.

Tablo 5.1: Yahudi kutsal kitapları

Ölümden sonra dirilme, Yahudi kutsal metinlerinde iki yerde[24] anlatılmasına rağmen bir iman esası olarak zikredilmez. Yahudilikte ahirete iman, MS 12. yüzyılda yaşayan Musa b. Meymun'dan sonra inanç esasları arasında yer almaya başlamıştır. Günümüz Yahudi mezhepleri arasında da cehennemi inkâr edenler de vardır.[25]

Kendilerini seçilmiş millet olarak gören Yahudilerin en önemli inançlarından biri de mesih inancıdır.[26] Tarihlerinde en güçlü devleti kuran ve bu sayede etraflarındaki milletleri egemenliği altına alan Hz. Davud (a.s.) olduğu için mesihin de Hz. Davud'un (a.s.) soyundan geleceğine inanırlar.

Yahudiliğin Ritüelleri

BİLGİ KUTUSU

Ritüel, bir dinî törenin uygulanması ile ilgili kurallar bütünü olarak tanımlanır.

(Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 642)

Yahudilikte erkekler, 13 yaşını doldurduktan sonra ritüellerden sorumludurlar ve ritüel esnasında başlarına "kippa" denilen şapkayı takmak zorundadırlar. Kadınlar ise ritüellerden sorumlu değildirler. Ancak ritüelleri başları örtülü bir şekilde takip edebilirler. Yahudilerde ritüeller günlük, haftalık ve yıllık olarak yapılır. Ritüeller esnasında kutsal metinlerden bölümler okunur ve dua edilir. Günlük ritüeller sabah saatlerinde, öğle ve ikindi arasında ve akşamdan sonra yapılır.

Görsel 5.4: Kippa

24 bk. Tora Neviim Ketuvim, İşaya, 26/19; Daniel, 12/2.
25 Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, s.114.
26 Rabi Aaron Parry, Talmud Nedir?, s. 34.

Haftalık ritüeller Kur'an-ı Kerim'in "sebt" dediği[27] Yahudilerin ise "şabat" diye isimlendirdikleri cumartesi günlerinde sinagoglarda yapılır. Yahudiler, şabat günü çalışmazlar ve bu günü tatil olarak kabul ederler.[28] Yahudilerin dinî bayramları, yıllık ritüel özelliği taşır.

Yahudiliğin Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Yahudiliğin Davud yıldızı ve menora (yedi kollu şamdan) olmak üzere iki sembolü vardır. İki eş kenar üçgenin birleşmesiyle oluşan, İbranicede Davud isminin yazılışını ifade eden ve Hz. Davud'un (a.s.) zırhlarının üzerine işlediği altı köşeli yıldıza Davud yıldızı denir.[29] Altı köşeli yıldız, günümüzde İsrail devletinin bayrağında da yer almaktadır.

Görsel 5.5: Davud Yıldızı

Menora, Yahudiliğin ikinci sembolüdür. Yahudilere göre menoranın yedi kolu, yedi günü ifade eder. Menoradaki merkez kolla diğer kollar arasındaki mesafe ve yükseklik eşittir.[30]

Görsel 5.6: Menora

Yeryüzündeki bütün dinlerde olduğu gibi Yahudilikte de kutsal mekânlar vardır. Sinagog, Süleyman Mabedi ve Ağlama Duvarı Yahudilerin kutsal mekânlarındandır.

Kudüs'teki mabedin yıkılmasından sonra Yahudilerin ritüel için kullandıkları yapılara **sinagog** denir. Sinagogların belirli bir yapısı olmayıp iklime göre değişik yapıda olabilirler. Yahudilikte ibadet yeri olan sinagog Türkiye'de "havra" olarak bilinir.

Görsel 5.7: Eski Sinagog (Macaristan)

Yaşamın kutsanması yönünden Yahudilikte aileden sonra gelen en temel kurum sinagogdur. Sinagogların amacı, Yahudilerin dinsel bağlılıklarını sağlamaktır.[31]

Süleyman Mabedi, Hz. Süleyman'ın (a.s.) yaptırdığına inanılan Kudüs'teki mabettir. Tevrat'ta bu mabedi, Hz. Davud'un (a.s.) yaptırmayı düşündüğü fakat yapımının oğlu Hz. Süleyman'a (a.s.) nasip olduğu ifade edilir.[32] Süleyman Mabedi, Yahudi devletinin merkezinde yer alırdı. Yahudiler, kutsal emanetlerini bu mabedin içindeki bir odada muhafaza ederlerdi.

27 bk. A'râf suresi, 163. ayet.
28 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tesniye, 5/12-15.
29 Yusuf Basalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 2, s. 373.
30 Suzan Alalu vd., Yahudilik'te Kavram ve Değerler, s. 236-237.
31 Suzan Alalu vd., Yahudilik'te Kavram ve Değerler, s. 267.
32 bk. Tora Neviim Ketuvim, II. Samuel, 2/1-27.

Görsel 5.8: Ağlama Duvarı

Yahudilikte kutsal kabul edilen mekânlardan biri de Yahudilerin Ağlama Duvarı olarak adlandırdıkları Süleyman Mabedi'nin batı duvarıdır. Bu mekân, Yahudiler için önemli bir ibadet ve dua alanıdır. Roma saldırısında tahrip edilen mabedin sadece batı duvarı kalmıştır.

Günümüz Yahudi Mezhepleri

Yahudilikte tarih içerisinde pek çok mezhep ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları günümüzde de varlıklarını devam ettirmektedir.

Ortodoks Yahudilik: Ortodoks Yahudiler, Hz. Musa'nın (a.s.) getirdiği ve değişikliğe uğramadığına inandıkları kanunlara uymaya çalıştıklarını ifade ederler. Dünya üzerindeki Yahudilerin çoğunluğunu oluşturan bu grup, dinin emirlerine uyulduğu takdirde Hz. Davud (a.s.) soyundan bir mesihin geleceğine ve Yahudiliği egemen bir güç hâline getireceğine inanırlar. Bu sebeple cumartesi yasaklarına uyarlar ve Tevrat'ın Hz. Musa'ya (a.s.) geldiği şekliyle aslını koruduğunu kabul ederler.

Reformist Yahudilik: Avrupa'daki Yahudiler arasında ortaya çıkan, din ile dünya işlerini birbirinden ayırılmasını savunan laik bir anlayışı temsil eden Yahudi mezhebidir. Reformist Yahudiler, Tevrat'ın hükümlerinin pek çoğunun geçerliliğini yitirdiğine ve Tevrat'ın vahiy ürünü olmadığına inanırlar. Şabat günü yasaklarının bazılarını ve Mesih inancını kabul etmezler.

Muhafazakâr Yahudilik: İlk dönemlerde Ortodoks Yahudiler gibi bir anlayışa sahip olan bu grup Reformist Yahudiliğe tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde ise inanç açısından Ortodoks ve Reformist Yahudiliğin ortasında bir görüş benimsemişlerdir. Yahudiliğin ana prensiplerine bağlı olmakla birlikte dinin kurallarını katı ve değişmez olarak görmezler.

Yeniden Yapılanmacı Yahudilik: Muhafazakâr Yahudilikten ayrılarak oluşan bu grup, Yahudiliği Yahudi milletinin tarihleri boyunca oluşturduğu bir kültür olarak değerlendirir. Mesih inancını kabul etmezler.

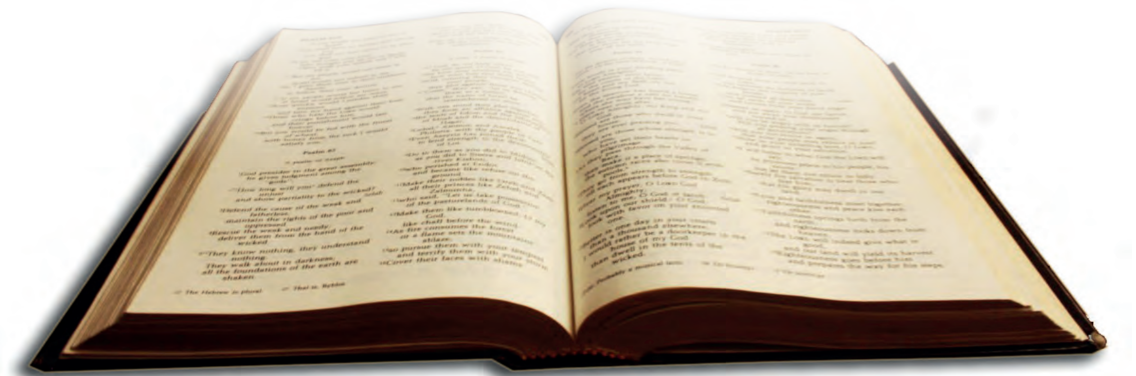
Samiriler: Kendilerinin Yahudi olduklarını söyleyen ancak diğer Yahudi grupları tarafından Yahudi olarak kabul edilmeyen mezheptir. Samiriler, Asurluların MÖ 722 yılında Kudüs'ün kuzeyindeki İsrail Krallığı'nı yıkmasından sonra ortaya çıkmışlardır. Samiriler, Yahudi kutsal kitaplarından sadece Tevrat'ı kabul ederler.[33] Diğer Yahudi mezhepleri, Samirileri gerçek Yahudi ırkından olmadıkları için Yahudi olarak kabul etmezler.[34]

Günümüz Yahudi mezhepleri dışında 19. yüzyılda ortaya çıkan, Kudüs ve çevresinde Yahudi devleti kurmayı amaçlayan yahudi hareketine siyonizm denir. Siyonizm hareketinin birçok çeşidi olmasına rağmen politik ve dinî siyonizm ön plana çıkmıştır. Politik siyonizm, Yahudi milliyetçiliğini ve seçilmişlik iddiasını kullanarak Filistin'de devlet kurmayı amaçlar. Dinî siyonizm ise mesih düşüncesini önemser ve mesihin gelip Yahudileri diğer milletlere egemen kılacağını savunur.

2. HIRİSTİYANLIK

Hıristiyanlık hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hıristiyanlık, Kudüs bölgesinde ortaya çıkan ve günümüzde yaşayan dinlerden biridir. Hıristiyan kelimesi, Hz. İsa'ya (a.s.) bağlı ve onun yolunda giden anlamlarına gelir. Hıristiyanlar, Hz. İsa'ya (a.s.) nispetle dinlerine İsevilik adını vermişlerdir.[35]

Görsel 5.9: İncil Hıristiyanlığın kutsal kitabıdır.

33 Yusuf Basalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 3, s. 560.
34 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 249.
35 Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 328.

Hıristiyanlığın Tarihî Gelişimi

Hıristiyanlık, MS 1. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki Kudüs bölgesinde ortaya çıkmıştır. Hz. İsa (a.s.), Yahudi kültürünün hâkim olduğu bir ortamda dünyaya gelmiştir. Kudüs bölgesinde Yahudiliğin birçok mezhebi varlığını devam ettirmekteydi. Ayrıca bu bölgede Roma ve Yunan kültürleri de etkiliydi.

Görsel 5.10: Hıristiyanlığın ortaya çıktığı ve yayıldığı yerler

Hıristiyan inancına göre Hz. İsa (a.s.), bozulan Musa şeriatını tekrar tesis etmeye çalışmıştır. Buna karşı Yahudi din adamları ise beklenen mesihin Hz. İsa (a.s.) olmadığını iddia ederek Hz. İsa'ya (a.s.) ve öğretilerine karşı düşmanca hareket etmişlerdir. Yahudi din adamlarının bu tutumu Roma İmparatorluğu'nun Hz. İsa'yı (a.s.) çarmıha germesine neden olmuştur.[36] Hıristiyanlar, Hz. İsa'ın (a.s.) çarmıh olayından sonra dirildiğine, havarilerine göründüğüne ve onları kendi öğretilerini yaymak üzere görevlendirdiğine inanırlar.[37]

Havariler döneminde, Hz. İsa'yı (a.s.) Hz. Musa'nın (a.s.) şeriatına bağlı bir Yahudi ve bu şeriata uymayı öğütleyen Mesih olarak gören Yahudiler vardı.[38] Bunların aksine Hz. Musa'nın (a.s.) şeriatına uymanın önemli olmadığını düşünenler de vardı. Bunlar Hz. İsa'nın (a.s.) insanlığın günahları için kurban olduğuna inanmış ve kurtuluş için buna iman etmenin yeterli olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşü savunanların başında, günümüz Hıristiyanlığının şekillenmesinde ve yayılmasında önemli rolü olan Pavlus (Saul) yer alır.

BİLGİ KUTUSU

Hz. İsa'nın (a.s.), kendisine yardımcı olarak seçtiği, İncil'in içerisindeki hükümleri ve öğütleri insanlara bildirmekle görevlendirdiği on iki kişiden her birine havari denir.

(MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 128)

36 bk. Kitabı Mukaddes, Luka, 23.
37 bk. Kitabı Mukaddes, Matta, 28; Markos, 16; Luka, 24; Yuhanna, 21.
38 Hans Joachim Schoeps, Yahudi-Hıristiyanlığı, s. 35-52.

YORUMLAYALIM

Özgür olmama rağmen daha çok adam kazanayım diye kendimi herkese kul ettim. Ve Yahudileri kazanayım diye Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Musa şeriatı altında olmadığım halde Musa'nın şeriatı altında olanları kazanayım diye onlar gibi davrandım. Mesihe inanmayanları kazanayım diye onlar gibi davrandım. Zayıfları kazanayım diye zayıflara zayıf oldum. Her surette bazılarını kurtarayım diye herkese her şey oldum. Ve bunların hepsini İncil için yapıyorum.

(Kitabı Mukaddes, I. Korintoslulara Mektup, 9/19-23)

Yukarıdaki metne göre Pavlus, Hıristiyanlığın yayılmasında faaliyetlerini nasıl yürütmüştür? Yorumlayınız.

Hıristiyan kutsal metinlerinde Pavlus'un bir yolculuğu sırasında gökte Hz. İsa'yı (a.s.) gördüğü ve Hz. İsa'nın (a.s.) da Pavlus'tan kendi öğretilerini bütün milletlere yaymasını istediği anlatılır.[39] Hıristiyanlar, İsa Mesih'in öğretilerini diğer milletlere yaymaya çalışmasından dolayı Pavlus'u, "yabancıların havarisi" şeklinde isimlendirirler.

Pavlus, Hz. İsa'nın (a.s.) da tanrı olduğunu savunarak Hıristiyan tanrı inancı olan teslisin temellerini oluşturmuş ve tanrının rızasının da Hz. İsa'nın (a.s.) tanrı olduğuna inanmaktan geçtiğini ifade etmiştir.[40] Pavlus, bu görüşlerini yaymak için seyahatler yapmış ve bazı yerlere de mektuplar göndermiştir. Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Ahit bölümünün yaklaşık üçte birinin Pavlus'un mektuplarından oluşması, onun Hıristiyanlıktaki yerini ve önemini gösterir. Yaptığı bu çalışmalar nedeniyle Pavlus, günümüz Hıristiyanlığının kurucusu sayılır.

MS 313 yılından itibaren Roma'nın Hıristiyanlığa karşı baskılarını sonlandırmasıyla Hıristiyanlık hızla yayılmaya başlamıştır. Genişleyen Hıristiyan coğrafyasında inanç birlikteliğinin sağlanması için Hıristiyan din adamları, 325 yılında İznik konsilinde bir araya gelmişlerdir. Bu konsilde Pavlus'un görüşleri benimsenmiş ve Hz. İsa'nın (a.s.) tanrı olduğu fikri kabul edilmiştir. 380 yılında ise Ro-

BİLGİ KUTUSU

Sözlükte "toplama, toplanma" anlamına gelen konsil Hıristiyanlığın inanç konularında birlikteliği sağlamak için din adamlarının yaptıkları toplantılara denir.

(bk. Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 409)

39 Kitabı Mukaddes, Resullerin İşleri, 9/3-9; 28/13-17.
40 Kitabı Mukaddes, Romalılara Mektup, 3/19-24.

ma'nın Hıristiyanlığı resmî din olarak kabul etmesi, bu dinin daha hızlı yayılmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Roma ve Bizans, Hıristiyanlığın en etkin merkezleri hâline gelmiştir. 381 yılında yapılan İstanbul konsilinde bazı merkezlerdeki kiliselerin de otoritesi tanınmış ve Kutsal Ruh'un Tanrı olduğu kabul edilmiştir.

1054 yılında Roma (Katolik) ve İstanbul (Ortodoks) kiliselerinin bağımsızlığını ilan etmesi, Hıristiyanlar arasında en büyük ayrılığa yol açmıştır.[41] 16. yüzyılda Protestanlık hareketinin, Roma kilisesinin uygulamalarına karşı çıkması üzerine Hıristiyanlar arasında ikinci büyük ayrılma ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlık, daha sonraki dönemlerde dünyanın çeşitli yerlerine yayılarak varlığını devam ettirmiştir.

Hıristiyanlığın İnanç Esasları

Hz. İsa (a.s.) zamanında Hıristiyanlığın belirlenmiş inanç esasları yoktur. Günümüz Hıristiyanlığının inanç esasları, Hz. İsa'dan (a.s.) sonra Pavlus tarafından belirlenmiştir. Pavlus'un belirlediği esaslar daha sonraki yıllarda Hıristiyan din adamları tarafından da kabul edilmiştir.

Hıristiyan inanç esaslarının en önemlisi **teslis** inancıdır. Üçleme anlamına gelen teslis, terim olarak Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan meydana gelen Hıristiyan tanrı düşüncesini ifade eder. Baba, mutlak güç sahibi olan tanrıdır. Oğul, tanrının oğlu olarak kabul edilen Hz. İsa'dır (a.s.). Kutsal Ruh ise ruhları idare eden tanrı gücüdür. Bu üç unsurdan Baba yaratıcı, Oğul kurtarıcı, Kutsal Ruh ise takdis edicidir. Hıristiyan inancına göre bu üçlü, özde bir olmasına rağmen ayrı ayrı üç şahıstır.[42]

Hıristiyanların kutsal kitabı olan **Kitab-ı Mukaddes**, Ahd-i atik (Eski söz) ve Ahd-i ceditten (Yeni söz) oluşur. Yahudilerin kutsal metinleri olarak kabul edilen **Ahd-i atik** (Tanah), Hıristiyan kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'in ilk bölümünü oluşturur. Hıristiyanlığın asıl kutsal metinleri olan **Ahd-i cedit** ise Kitab-ı Mukaddes'in ikinci bölümünde yer alır. Ahd-i cedidin içinde Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri, Pavlus'un Mektupları, Diğer Mektuplar ve Yuhanna'nın Vahyi bölümleri bulunur.

Hz. İsa'nın (a.s.) sözleri, o hayatta iken yazıya geçirilmemiştir. Hıristiyan kutsal kitapları olan İncillerin Hz. İsa'dan (a.s.) sonra kaleme alındığı Luka İncili'nin giriş bölümünde ifade edilmektedir.[43]

Hz. İsa (a.s.), Hıristiyanlığın doğuş döneminde Hz. Musa (a.s.) şeriatına bağlı Yahudiler tarafından peygamber olarak kabul edilmiştir.

Görsel 5.11: Kitab-ı Mukaddes

Günümüz Hıristiyanlığının kurucusu olan Pavlus döneminde ise Hz. İsa'nın (a.s.) tanrı olduğu görüşü kabul edilmiştir. Hıristiyanlara göre Hz. İsa (a.s.), tanrının sözü ve vahyin

41 Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 91-93.

42 bk. Kitabı Mukaddes, Yuhanna, 10/30; P. Luigi İannitto, Hıristiyan İnancı, s. 125-127.

43 bk. Kitabı Mukaddes, Luka, 1/1-4.

kendisidir.[44] Bu nedenle Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın (a.s.) tanrıdan vahiy aldığına inanmazlar. Ancak Hz. İsa'dan (a.s.) önce gönderilmiş olan peygamberlere inanırlar.

Hıristiyanlığın temel inançlarından biri de Âdem ve Havva'nın cennette işlediği günah nedeniyle dünyaya gelen her insanın günahkâr olarak doğduğu düşüncesidir. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa (a.s.), tüm insanlık için işlenen günahların kefaretini ödemek üzere kendi canını feda etmiştir.[45] Hıristiyanlar, işledikleri günahlardan dolayı pişman olduklarında tanrının kendilerini bağışlayacağına[46], kişinin öldükten sonra Tanrı'nın yargısıyla karşılaşacağına inanırlar.[47]

Hıristiyanlığın Ritüelleri

Hıristiyanlıkta günlük, haftalık ve yıllık ritüeller vardır. Zorunlu olmamakla beraber günlük ritüeller, sabah ve akşam vakitlerinde kilisede yapılır. Günlük ritüellerde Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'ten bölümler okunur ve bununla beraber ilahiler söylenir.

Haftalık ritüeller ise pazar günü sabah ve akşam yapılır. Bu ritüellerde Kitab-ı Mukaddes'ten bölümler okunur, dualar edilir ve ilahiler söylenir. Günlük ritüellerden daha uzun süren bu ritüel, Hıristiyanlar için çok önemlidir. Hıristiyanlıkta pazar gününe önem verilmesinin en önemli sebebi, Hz. İsa'nın (a.s.) öldükten sonra bu günde dirildiğine olan inançtır. Hıristiyanlıkta ayrıca bu ritüellerin yanında Noel, Paskalya, Meryem Ana Günü ve Haç Yortusu gibi yıllık yapılan bazı ritüeller de vardır.[48]

Hıristiyanlığın Sakramentleri

BİLGİ KUTUSU

Hıristiyan inancına göre tanrının aktif olarak katıldığına inanılan dinî ayinlere **sakrament** denir.

(Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 87)

Hıristiyanlıkta günlük, haftalık ve yıllık ritüellerin yanında birtakım sakramentler (ayinler) vardır. Hıristiyanlara göre sakramentler yerine getirilirken, Hz. İsa (a.s.) bu ayinlere eşlik eder. Sakramentler, Hıristiyan inancının bir göstergesi olarak kabul edilir.[49] Sakramentlerden bazıları şunlardır:

44 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 60-62.
45 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 84.
46 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 92.
47 P. Luigi İannitto, Hıristiyan İnancı, s. 371.
48 Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, s. 293-296.
49 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 88.

Vaftiz: Suya daldırmak, vücudun bir kısmını yıkamak veya su serpmek şeklinde yapılan bir ayindir. Bu ayin, diğer ayinlerin kabulünün temel şartıdır.[50] Hıristiyan inancına göre her doğan çocuk günahkâr olarak dünyaya gelir. Hıristiyanlar, çocuğun günahlarından vaftizle temizleneceğine inanırlar.

Görsel 5.12: Vaftiz töreni

Kuvvetlendirme (Konfirmasyon): Hıristiyanlıkta vaftiz edilen çocuğun 13-16 yaş aralığına geldiğinde kutsanmış yağ ile vücudunun çeşitli yerlerinin yağlanmasıdır. Bu sakrament, Hıristiyanlığa kabulün ikinci aşamasını oluşturur.[51]

Ekmek Şarap Ayini (Evharistiya): Hıristiyan inancında Hz. İsa'nın (a.s.) havarileri ile yediği son yemeğin anısına ekmeğin şaraba batırılarak yenildiği ayindir. Bu ayindeki ekmek, Hıristiyanlıkta insanlığın kurtuluşu için çarmıha gerilen Hz. İsa'nın (a.s.) bedenini; şarap ise Hz. İsa'nın (a.s.) kanını sembolize eder.[52]

Günah İtirafı (Penitence): Bir Hıristiyanın işlemiş olduğu günahları, papaza itiraf edip tövbe etmesidir. Bu görev din adamlarına Hz. İsa (a.s.) tarafından verilmiştir.[53]

Hıristiyanlıkta bunların dışında hastaların iyileşmesi ve ölüm ânı yaklaşanlar için son yağlama sakramenti, üst düzey din adamları için yapılan rahip takdisi ve evlenenler için yapılan nikah (marriage) sakramentleri vardır.

Hıristiyanlığın Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Her dinde olduğu gibi Hıristiyanlıkta da kutsal olarak kabul edilen bazı semboller ve mekânlar vardır. Bu sembollerden en önemlisi haçtır. Hz. İsa'nın (a.s.) haç şeklindeki çarmıha gerilerek öldürüldüğüne olan inanç zamanla haçı, Hıristiyanlığın kutsal sembolü hâline getirmiştir. Hıristiyan mezheplere ve zamana bağlı olarak günümüze kadar farklı haç şekilleri kullanılmıştır.[54] Haçın yanında Hıristiyanlıkta çan da dinî bir sembol olarak kabul edilir. Hıristiyanlıkta çan; ayinlere çağırmak, önemli gün ve ölüm gibi olayları halka duyurmak için kullanılır.

Görsel 5.13: Haç

50 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 88.
51 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 90.
52 bk. Kitabı Mukaddes, Matta, 26/26-29.
53 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 93.
54 Galip Atasağun, İlahi Dinlerde Dinî Semboller, s. 246-256.

Görsel 5.14: St. Michael the Archangel Kilisesi (Litvanya)

Kilise, Hıristiyanlar için kutsal mekânlardan biridir. Hıristiyanlar, kilise kavramını hem ayin mekânını hem de Hıristiyanlık içindeki grupları belirtmek için kullanır. Örneğin "Katolik Kilisesi" ifadesi hem kilise binasını hem de Katolik grubunu ifade eder. Kiliseler büyüklüğüne bağlı olarak bazilika, şapel, manastır veya katedral olarak da isimlendirilir. Kilisenin toplumda önemini artıran etkenlerden biri de kilisede "ruhban sınıfı" denilen din adamlarının bulunmasıdır.

Hıristiyanlığın kutsal mekânları arasında Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu, yaşadığı ve Hıristiyanlığın öğretilerini yaymaya çalıştığı Kudüs şehri ve burada bulunan Süleyman Mabedi de yer alır. Ayrıca Katolik kilisesi ve Hıristiyanlığın yayılmasında büyük öneme sahip olan Pavlus ve Petrus'un mezarlarının bulunduğu Vatikan, Hıristiyanların değer verdiği mekânlar arasında yer alır.

Hıristiyan Gruplar

MS 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun resmi din olarak Hıristiyanlığı kabul etmesi, Hıristiyanlığın yayılmasını hızlandırmıştır. 11. yüzyıla gelindiğinde Hıristiyanlar Doğu (Ortodoks) ve Batı (Katolik) şeklinde iki gruba ayrılmıştır. 16. yüzyılda ise Batı Kilisesi'ndeki reform hareketleri Protestanlığın doğuşuna yol açmıştır.

Görsel 5.15: Katolikliğin merkezi Vatikan.

Katoliklik: Hıristiyanlıkta en kalabalık ve tarihî açıdan en eski bu grubun merkezi Vatikan'dır. Katolikler, görüşlerini Hz. İsa'nın (a.s.) vekili olarak kabul ettikleri Petrus'a dayandırırlar. Bu grupta din adamları bekâr olmak zorundadır. Katolik inancına göre yanılmaz bir otoriteye sahip olan papa, Hz. İsa'nın (a.s.) vekili ve Petrus'un varisidir. Katolikliğin başında yer alan papa, kardinaller arasından seçilir. 25 Aralık'ta Noel'in dinî bayram olarak kutlandığı Katolik Hıristiyanlıkta, haç sembolünün alt ucu daha uzundur ve sakramentlerin tamamı kabul edilir.[55]

Ortodoksluk: Katolik kilisesinin üstünlüğü ve papanın yanılmazlığı gibi bazı konularda yaşanan siyasi ve dinî ihtilaflar sonucunda Katoliklikten ayrılan bir gruptur. Müstakil kiliseler hâlinde varlığını devam ettiren Ortodoksluğun başında patrik yer alır. İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs patrikliği şeklinde dört büyük patrikliği vardır. Üst düzey din adamlarının evlenmesi yasak iken rahiplerin evlilik konusunda serbest olduğunu savunan Ortodokslar, Noel'i 6 Ocak'ta kutlarlar. Ortodokslukta haç sembolünün kolları eşittir ve sakramentlerin tamamı kabul edilir.

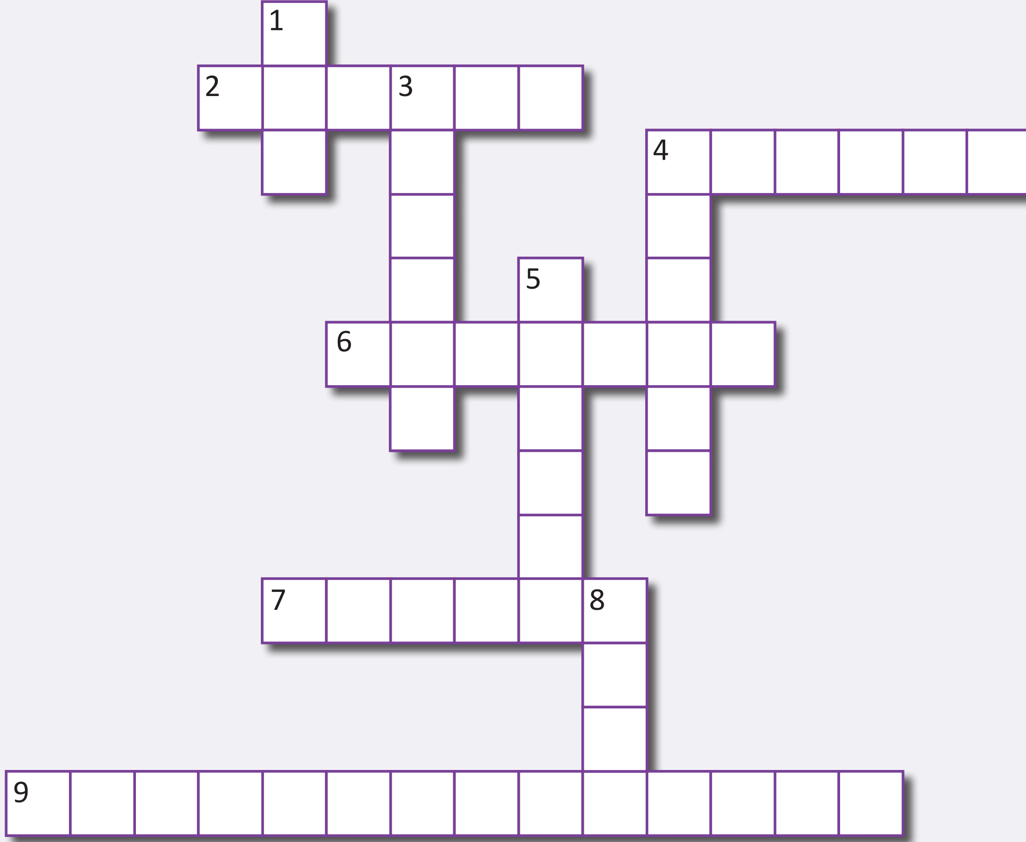
Protestanlık: 16. yüzyılda Martin Luther tarafından başlatılan reform hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu grup; Katolik kilisesinin günahları bağışlamasına, bunu malî bir kaynak hâline getirmesine ve Vatikan'ın kutsal kitap yorumunu kendi tasarrufunda tutmasına itiraz eder. Hıristiyan sakramentlerinden sadece vaftiz ve ekmek şarap ayinini kabul ederler. Kiliselerinde resim ve heykellere yer vermezler. Protestanlığın bir kolu olan Anglikan Kilisesi hariç, haçı sembol olarak kullanmazlar.

Hıristiyanlıkta bu grupların dışında reform hareketleri sırasında Avrupa'da ortaya çıkan Amerika'ya yayılan ve günümüzde varlıklarını sürdüren oluşumlardan biri de "evanjelik akımlar"dır. Bu akımların amacı, İncil'in mesajını bütün dünyaya ulaştırmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için 19. yüzyıldan itibaren bir araya gelerek ittifak kurmuşlardır. Amerika'daki evanjelik akımlar, İncil'in öğretilerini yaymakla birlikte Amerikalılık bilincini de yaymaya çalışırlar. Evanjelikler Ortadoğu merkezli büyük bir şiddetin yaşanacağına, Süleyman Mabedi'nin üçüncü kez inşa edileceğine ve iyilerle kötüler arasında "Armegedon" isimli son savaşın yaşanacağına inanırlar. Bu anlamda tanrı olarak kabul ettikleri Hz. İsa'nın (a.s.) yeryüzüne gelişini hızlandırmak için çalışmalarını sürdürürler.[56]

55 Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, s. 299; Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 172.

56 Şinasi Gündüz, "Evanjelizm", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 153-161; Ali İsra Güngör, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 2-6.

BULMACA

Soldan Sağa

2. Hıristiyanlıkta suya daldırma, vücudun bir kısmını yıkama veya su serpme şeklinde yapılan bir ayin.

4. Yahudilere Hz. Musa'ya (a.s.) izafeten verilen isim.

6. Yahudilikte mabetlere verilen isim.

7. Hıristiyanlıkta dinî görevlerin yerine getirildiği yapı.

9. Hıristiyanlığın kutsal kitaplarının tamamı.

Yukarıdan Aşağıya

1. Hıristiyanlığın sembollerinden biri.

3. Hıristiyanlıkta tanrı inancını ifade eden kavram.

4. Yahudiliğin sembollerinden olan şamdanın diğer adı.

5. Günümüz Hıristiyanlığının şekillenmesine katkı sağlayan havarilerden biri.

8. Yahudi tarihinde sürgün yıllarında kaybolan Tevrat'ı tekrar yazan kişi.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Günümüz Yahudi mezheplerinin Tevrat hakkındaki görüşleri nelerdir? Yazınız.

....
....
....
....
....

2. Yahudilikteki siyonizm hareketinin amaçları nelerdir? Yazınız.

....
....
....
....
....

3. Hıristiyanlığın sistemleşmesinde Pavlus'un rolünü açıklayınız.

....
....
....
....
....

4. Evanjelik akımların amaçları nelerdir? Yazınız.

....
....
....
....
....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

B) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları yanıtlayınız.

I. Vaftiz
II. Günah itirafı
III. Ekmek şarap ayini
IV. Ağlama duvarı

5. Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri Hıristiyanlıkla ilgilidir?

A) Yalnız I **B)** I ve III **C)** II ve IV **D)** I, II ve III **E)** I, II, III ve IV

6. Aşağıdakilerden hangisi Yahudiliğin inanç esaslarından biri <u>değildir?</u>

A) Hz. Musa (a.s.) tanrının sözü ve vahyin kendisidir.
B) Tanrı birdir ve ondan başka tanrı yoktur.
C) Tanrı, ezeli ve ebedidir.
D) Peygamberlerin bütün sözleri haktır.
E) Tanrı, insanın bütün işlerini ve düşüncelerini bilir.

7. Aşağıdakilerden hangisi Yahudilerin ibadet mekânına verilen isimdir?

A) Katedral **B)** Bazilika **C)** Sinagog **D)** Kilise **E)** Şapel

8. Hıristiyanlığın tanrı inancıyla ilgili verilen bilgilerden hangisi <u>yanlıştır?</u>

A) Hıristiyan inanç esaslarının en önemlisi teslis inancıdır.
B) Teslis; Baba ve Oğul'dan meydana gelen Hıristiyan tanrı düşüncesini ifade eder.
C) Baba, mutlak güç sahibi olan tanrıdır.
D) Oğul, tanrının oğlu olarak kabul edilen Hz. İsa'dır (a.s.).
E) Baba yaratıcı, Oğul ise kurtarıcıdır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

C) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerle doldurunuz.
(teslis, Pavlus, Musa b. Meymun, havari, menora, vaftiz)

9. Hz. İsa'nın (a.s.) öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirdiği on iki yardımcısından her birine.......................denir.

10. Yahudilerin inanç esaslarını.................................sistemleştirmiştir.

11. .... Yahudiliğin sembollerinden biridir.

12. Hıristiyan inanç esaslarının en önemlisi, üçleme anlamına gelen.............. inancıdır.

Ç) Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

13. ( ) Hıristiyanların kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i atik ve Ahd-i ceditten oluşur.

14. ( ) Yahudilikte erkekler, 18 yaşını doldurduktan sonra ibadetlerden sorumludurlar.

15. ( ) Yahudiler kutsal kitaplarının yazılı kısmını Talmud, sözlü kısmını da Tanah olarak isimlendirirler.

16. ( ) Hıristiyanlığın doğuş döneminde peygamber olarak kabul edilen Hz. İsa (a.s.), sonradan tanrılaştırılmıştır.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE

BULMACA:
SOLDAN SAĞA: 3 AHİRET, 7 HAŞR, 8 CEHENNEM, 9 BERZAH
YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1 KABİR, 2 KIYAMET, 4 ÖLÜM, 5 BA'S, 6 CENNET, 10 MİZAN

ÖLÇME DEĞERLENDİRME:
B: 6 B, 7 A, 8 E, 9 D, 10 D
C: 11 KULLUK, 12 AHİRET, 13 BERZAH, 14 VASİYET, 15 SABREDEREK VE NAMAZ KILARAK
Ç: 16 D, 17 D, 18 D, 19 Y, 20 D

2. ÜNİTE

BULMACA:
SOLDAN SAĞA: 2 TEBLİĞ, 4 HATEMÜNNEBİYYİN, 7 SÜRREALAYI, 8 HADİS, 9 TEVAZU, 10 MAKALAT
YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1 KÜTÜBİTİSA, 3 TEBYİN, 5 İTAAT, 6 EHLİBEYT

ÖLÇME DEĞERLENDİRME:
B: 5 D, 6 E, 7 D, 8) A
C: 9 KÜTÜB-İ SİTTE, 10 HADİS, 11 HATEMÜ'N-NEBİYYÎN, 12 ÜSVE-İ HASENE,
Ç: 13 D, 14 Y, 15 D, 16 D

3. ÜNİTE

BULMACA:
SOLDAN SAĞA: 4 İHSAN, 6 İRŞAT, 9 SIRATIMÜSTAKİM, 10 TAKVA, 11 HİDAYET, 12 SALİHAMEL
YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1 İHLAS, 2 ŞEHADET, 3 TEBLİĞ, 5 CİHAT, 7 MÜCAHEDE, 8 ŞİRK

ÖLÇME DEĞERLENDİRME:
B: 5 C, 6 A, 7 E, 8 B
C: 9 MUTTAKİ, 10 İRŞAT, 11 İHSAN, 12 KITAL
Ç: 13 Y, 14 D, 15 D, 16 D

CEVAP ANAHTARI

4. ÜNİTE

BULMACA:

SOLDAN SAĞA**:** 2 SEKÜLARİZM, 6 İSLAMOFOBİ, 7 TEİZM, 8 DEİZM, 9 NİHİLİZM, 10 ATEİZM
YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1 POZİTİVİZM, 3 AGNOSTİSİZM, 4 MATERYALİZM, 5 İSTİSMAR

ÖLÇME DEĞERLENDİRME:

B: 5 A, 6 D, 7 C, 8 B
C: 9 İSLAMAFOBİ, 10 NİHİLİZM,11 MİLENYUM VE KIYAMET, 12 TEİZM
Ç: 13 D, 14 Y, 15 D,16 Y

5. ÜNİTE

BULMACA:

SOLDAN SAĞA**:** 2 VAFTİZ, 4 MUSEVİ, 6 SİNAGOG, 7 KİLİSE, 9 KİTABIMUKADDES
YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1 HAÇ, 3 TESLİS, 4 MENORA, 5 PAVLUS, 8 EZRA

ÖLÇME DEĞERLENDİRME:

B: 5 D, 6 A, 7 C, 8 B
C: 9 HAVARİ, 10 MUSA B. MEYMUN, 11 MENORA, 12 TESLİS
Ç: 13 D, 14 Y, 15 Y, 16 D

A

adalet	:	**1.** Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk. **2.** Haklıya hakkını verme, suçluyu cezalandırma.
agnostisizm	:	Bilinemezcilik.
ahiret	:	Dünya hayatındaki amel, söz, davranış ve eylemlerin sonuçlarının alınacağı ve değerlendirileceği zaman.
ahlak	:	İnsanın yaratılışından gelen özellikleri ile insanların iyiliğini ve mutluluğunu hedef alan kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan iyi ve güzel davranışlar.
ahzâb	:	Grup, topluluk.
âlem	:	**1.** Yeryüzü ve gökyüzündeki nesnelerin oluşturduğu bütün, evren. **2.** Dünya, cihan.
amel	:	Yapılan iş, eylem, fiil.
amel defteri	:	İnsanların dünyadaki iyi ya da kötü tüm düşünce, söz ve davranışlarının Kirâmen Kâtibîn adlı melekler tarafından yazıldığı belge.
ateizm	:	Tanrıtanımazlık.

B

ba's	:	Öldükten sonra tekrar dirilmek
batıl	:	İnançlar bakımından gerçek olmayan, geçersiz.
berzah	:	Ölümle başlayıp tekrar dirilme zamanına kadar sürecek olan ara dönem.
beşer	:	İnsanoğlu, insan.

C-Ç

cehd	:	Fazla çalışma, güç ve kuvvetini sarf etme.
cehennem	:	İnanılması gereken şeylere inanmayan ya da inandığı hâlde inanmayanların hayatını sürdüren ve günahı affedilmeyen insanların ahiret âleminde cezalandırılacakları yer.
cenaze	:	Kefenlenip tabuta konmuş, gömülmeye hazırlanmış insan ölüsü.
cennet	:	Günahsız, günahları affedilen ya da günahlarının cezasını cehennemde çekmiş olan mü'minlerin, içerisinde sonsuza dek kalacakları yer.
cihat	:	**1.** İslam dininin insanlığın huzuru ve güzelliği için koymuş olduğu ilkeleri, hayata katıp yaşanabilir duruma getirebilmek için çalışma ve gayret sarf etme. **2.** iyiliğin yerleşmesi ve kötülüğün ortadan kalkması için maddi ve manevi tüm imkânları kullanarak gayret sarf etme.

D

dalalet : **1.** Sapkınlık, doğru yoldan ayrılma. **2.** Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahi buyruklara aykırı davranma.

deizm : Tanrı'yı yalnızca ilk sebep olarak kabul eden, evreni bir Tanrı'nın yarattığına inanmakla beraber yaratıcının evrene hiçbir müdahalesi olmadığını ve olmayacağını savunan, vahyi reddeden görüş.

E

ecel : **1.** Süre, belirlenmiş vakit. **2.** Ölüm için belirlenen ve takdir edilen zaman.

ehl-i beyt : Hz. Muhammed'in (s.a.v.) başta çocukları ve torunları olmak üzere birinci dereceden yakınlarından oluşan aile efradı.

estetik : Güzellik duygusu ile ilgili olan.

evrensel : Bütün insanlığı ilgilendiren, âlemşümul, cihanşümul.

F

felsefi : Felsefe ile ilgili, felsefeye ilişkin.

fıtri : Doğuştan gelen.

firavun : Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan.

fitne : **1.** Bozgunculuk, karışıklık, kargaşa, geçimsizlik, genel güvenliği bozma. **2.** Şeytanın hile ve tuzakları, şeytanın zayıf ruhlu kişilere aşıladığı batıl inanç, kuruntu.

G-Ğ

gayb : **1.** Göz önünde olmayan, gözle görülmeyen, gizli olan. **2.** Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilmeyen varlık alanı.

gaye : Elde edilmesi gereken, ulaşılmak istenen şey, amaç.

günah : Dinin emir ve yasaklarına aykırı olarak yapılan söz, iş ve davranışlar.

güven : Kuşku duymaksızın inanma, itimat.

H

haç : Hıristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan artı şekline benzeyen biçim.

hadis : Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz ve davranışları, bu söz ve davranışları inceleyen bilim.

hak : **1.** Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk. **2.** Verilmiş emekten doğan manevi yetki. **3.** Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç. Pay.

haram : Dinî bakımdan yasak olan.

haşir : Bütün canlıların öbür dünyada yeniden diriltilerek 'mahşer' denilen yerde dünyadaki yaptıklarının ve yapmadıklarının hesabını vermek üzere bir araya gelmeleri, getirilmeleri.

hayır	:	**1.** İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım. **2.** İyi, hayırlı, yararlı, faydalı.
helal	:	Dinî bakımdan kullanılmasına, yapılmasına, söylenmesine, yenilip içilmesine izin verilen şey.
hidayet	:	**1.** Doğru yolu gösterme, doğru yolu bulma, rehberlik yapma, irşat etme. **2.** Günahlarla iç içe bir hayat yaşayan kimsenin dindar hâle gelmesi; günahlarını terk ederek İslam dinine uygun ahlak, ibadet ve davranışlar kazanması.
hikmet	:	Bilgelik. Özlü söz, vecize.
hudus	:	Yok iken ortaya çıkma, oluşma.

I-İ-J

ibadet	:	**1.** Boyun eğme, itaat etme, saygı duyma. **2.** Allah'ın (c.c.) insanlara emrettiği ve insanların da Allah'a (c.c.) karşı yapmakla yükümlü oldukları tüm davranışlar.
iffet	:	Temizlik, namus.
iftira	:	Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma.
ihlas	:	**1.** Temiz sevgi ve yürekten bağlılık. **2.** İbadetlerdeki içtenlik. **3.** İnsanın bütün davranış, söz, inanç ve ibadetlerinde yalnızca Allah'ın (c.c.) rızasını gözetmesi.
ihsan etmek	:	Bağışta bulunmak, kerem etmek, bağışlamak.
ihsan	:	**1.** İyilik etme, iyi davranma. **2.** Bağışlama, bağışta bulunma. **3.** Bağışlanan şey, lütuf, inayet. **4.** Karşılık beklemeden yapılan yardım, iyilik. **5.** İnsanın, kendisinin Allah'ın (c.c.) huzurunda olduğunu hissetmeye çalışarak onu görüyormuşçasına ibadetlerini yerine getirmesi.
ikram	:	**1.** Saygı gösterme. **2.** Ağırlama. **3.** Bir şeyi armağan olarak verme.
ilahi	:	Allah (c.c.) ile ilgili, Allah'a (c.c.) ait.
imkân	:	Uygun şart veya durum, olanak.
irşat	:	Doğru yolu gösterme, uyarma.
İslam	:	Allah (c.c.) tarafından vahiy yolu ile peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bildirilerek bütün insanlığa gönderilen son ve hak din, Müslümanlık.
İslamofobi	:	İslam karşıtlığı ve korkusu.
istiğfar	:	Bağışlanma ve af isteğinde bulunma.
istismar	:	Birinin iyi niyetini kötüye kullanma.
itaat	:	Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma.

K

kavlî : Sözlü.

kıtal : **1.** Vuruşma, birbirini öldürme. **2.** Savaş.

kıyamet : Evrende bulunan her şeyin yok olmasıyla, ölen tüm insanların yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltilecekleri zaman.

kibir : Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur.

kilise : Hıristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer.

kippa : Yahudilerin ibadetleri sırasında kafalarına taktığı şapka.

kudret : Güç.

kul hakkı : İnsanların birbirlerine geçen emekleri, birbirleri üstündeki hakları.

kutsal : Sıradan olmayan, tek ve özel bir öze sahip varlık.

kültür : Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.

Kütüb-i sitte : Hadislerin büyük bir kısmını ve genellikle güvenilir olanlarını içeren altı hadis kitabı.

L

lâedriyye : **1.** Bilinemezcilik. **2.** İslam âlimleri tarafından agnostikler için kullanılan kavram.

lütuf : Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan, inayet.

M

mabed : İbadet edilen yer, tapınak, ibadethane.

mahrumiyet : Yoksunluk, yoksun olma durumu.

mahşer : Kıyamet günü ikinci kez sûra üflendikten sonra bütün insanların diriltilerek, mezarlarından kalkıp dünyada iken yaptıkları her şeyin hesabını vermek üzere toplanacakları yer.

materyalizm : Maddecilik.

menora : Yahudiliğin sembolü olan yedi kollu şamdan.

mesih : **1.** Hz. İsa'ya (a.s.) verilen adlardan biri. **2.** Kurtarıcı.

metafizik : Doğaötesi, tabiatüstü.

mizan : Ahirette insanların günah ve sevaplarının, iyilik ve kötülüklerinin tartılacağı manevi terazi.

muhsin : **1.** Güzel davranan, bağışlayan, ikram eden, ihsan eden, iyilik eden. **2.** Davranışlarında Kur'an-ı Kerim ve sünneti esas alan ve toplumun kabul ettiği üstün değerlere aykırı hareket etmeyen.

mukatele : bk. kıtal.

mücahede : **1.** Çalışma, gayret. **2.** Allah'ın (c.c.) adını yüceltmek amacıyla yapılan savaş, çarpışma.

mücahit : Allah (c.c.) yolunda mücadele eden kişi.

müellif : Yazar.

müsamaha : **1.** Bağışlama, kolaylık gösterme. **2.** İslam'da bir kimsenin hatasını yüzüne vurup mahcup etmeksizin hoş görme, anlayış göstererek bağışlama veya hatasını düzeltmesi için imkân verme.

mütevazı : Alçak gönüllü.

müttaki : **1.** Korunan, sakınan, çekinen, takvalı, dinî konularda bilinçli, şuurlu kimse. **2.** Şirkten sakınan, hayatının her alanındaki kuralları yalnızca Allah'tan (c.c.) alan kimse.

N

nefis : **1.** Can. **2.** Kişi, zat, varlığın kendisi. **3.** Kötü huy ve çirkin davranışların kaynağı.

nihilizm : Her türlü gerçek varlığı inkâr eden aşırı bireycilik, hiççilik, yokçuluk.

nizam : Düzen.

O-Ö

ontolojik : Varlık bilimi ile ilgili, varlık bilimine ait.

ökse : Tuzak.

P

papa : Roma Katolik kilisesinin, bir meclis tarafından seçilen, Vatikan'da oturan ve Hz. İsa'nın (a.s.) vekili sayılan başkanı.

patrik : Ortodoks ve bazı Doğu kiliselerinin başkanı.

peygamber : Allah'ın (c.c.) kendi katından kullarına göndermiş olduğu inanç esaslarını, ibadet biçimlerini, tüm emir ve yasaklarını, ahlaki kuralları, bildirmek; insanlara güzeli, doğruyu ve yanlış olan şeyleri açıklamak üzere görevlendirdiği ve vahiyle desteklediği seçilmiş insan.

pozitivizm : **1.** Olguculuk. **2.** Doğru bilginin kaynağının yalnızca deneysel verilerde bulunduğunu belirten felsefi disiplin.

put : Bazı ilkel toplumlarda doğaüstü gücü ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapınacak, sanem.

R

Rab : Allah (c.c.), yaratan, yaşatan, büyüten ve yöneten.
rahmet : Acıma, merhamet etme, bağışlama, esirgeme, şefkat gösterme.
resul : Kendisine kitap indirilmiş peygamber.
ritüel : Ayin.
riya : İkiyüzlülük.

S

sahabe : Hz. Muhammed'i (s.a.v.) görmüş, sohbetinde bulunmuş ve Müslüman olarak vefat etmiş kimseler, ashap.
sahih : Sağlam kabul edilmesi için gerekli şartları taşıyan ve dinî konularda delil olarak kullanılan hadis, bu hadisleri toplayan kitap türü.
sakrament : Hıristiyanlıktaki kutsal ayinler.
salih amel : Dayanaklarını Kur'an-ı Kerim ve sünnetten alan, insanın imanını güçlendirmek için niyetli olarak yapılan tüm güzel davranışlar, inançlar, ibadetler ve insanlığın faydasına yapılan işler.
sekülarizm : Dünyevileşme.
sevap : Bir şeyin karşılığını verme, ödeme, mükâfat, ecir.
sıddık : **1.** Hiçbir zaman yalan söylemeyen ve yerine getiremeyeceği sözü vermeyen, sözünde duran, çok dürüst. **2.** Hakkı ve gerçeği tereddütsüz kabullenen, gerçeklere içtenlikle inanan.
sırat : Mahşer yerinden itibaren cehennemin üzerinden cennete kadar uzanan ve insanların dünyada yapmış oldukları davranışlar ve imanlarına göre üzerinden geçecekleri veya geçemeyecekleri köprü.
sırat-ı müstakim : Hiçbir eğriliği olmayan, Allah'ın (c.c.) gösterdiği dosdoğru yol.
sinagog : Yahudilerin ibadet etmek için toplandıkları yer.
siyasi : Yönetimle ilgili olan.
siyonizm : 19. yüzyıl sonlarında çeşitli ülkelerde Yahudilerce ortaya atılan, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan akım.
sorumluluk : Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet.
suistimal : Kötüye kullanmak.
sünen : **1.** Sünnet kelimesinin çoğul hâli, sünnetler. **2.** Fıkıh ilminin konuları esas alınarak bölümlere ayrılan hadis kitapları.
sünnet : Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve onaylarının ortak adı.

Ş

şabat : Yahudilerce dinlenme günü kabul edilen ve kutsal sayılan cumartesi günü.

şahsiyet : Kişi, kişilik, belirgin özellik.

şehadet : Allah (c.c.) yolunda veya onun korunmasını emrettiği kutsal değerler olan din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için mücadele ederken ölme, şehitlik.

şemail : Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlak ve alışkanlıklarını konu edinen eserler.

şirk : **1.** Denklik, ortaklık, ortak olma, eş koşma. **2.** Allah'a (c.c.) inanmakla birlikte başka varlıkları da tanrı kabul etme.

şükretmek : **1.** Allah'a (c.c.) duyulan minneti dile getirme. **2.** Mutlu bir olay veya durumdan, yapılan iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme.

T

tahrif : Bir şeyin aslını bozma.

takrir : Sünnetin kısımlarından biri, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onayları.

takva : **1.** Allah'tan (c.c.) korkma. **2.** Dinin yasak ettiği şeylerden sakınma, buyurduklarını yerine getirme.

tasdik : Doğrulama, onaylama.

taziye : Ölen kimsenin yakınlarına başsağlığı dileme.

tebliğ : **1.** Bildirme, haber verme. **2.** Açıklanması gereken dini bir hükmü, gerektiğinde örnekler vererek gerektiğinde nasihat ederek sözlü ve yazılı bir biçimde eksiksiz olarak anlatma; etkileyici bir dille insanlara duyurma.

tebyin : Bir şeyin açığa kavuşması, açıkça söyleme, anlaşılır bir dille açıklama.

teizm : Tanrıcılık, Tanrı'nın evrenle doğa arasındaki ilişkisini açıklayan felsefi akım.

temsil : Simge, örnek olma, belirgin özellikleri ile yansıtma, birinin veya bir topluluğun adına davranma.

teslis : Hıristiyanlıktaki Baba, Oğul ve Kutsal Ruhun birleşmesinden meydana gelen tanrı inancı.

teşri : Hüküm koyma, yasama.

tevazu : Alçak gönüllülük, gösterişsizlik.

tevbe : Kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah'a (c.c.) yönelmesi; emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a (c.c.) sığınarak bağışlanmasını dilemesi.

tevekkül : Herhangi bir işte elinden geleni yapmak, daha sonrasını Allah'a (c.c.) bırakmak.

U-Ü

uluhiyet : İlahlık, Tanrılık sıfatı.

ümmet : Hz. Muhammed'e (s.a.v.) inanarak, onun yaptıklarını ve söyledikle- rini uygulayarak, onun ilkeleri etrafında toplanan Müslümanların tümü.

V-Y-Z

vaftiz : **1.** Hıristiyanlıkta dine girmenin kutsal göstergesi. **2.** İnsanı su ile yıkamak, suya daldırmak.

vahiy : Allah'ın (c.c.) peygamberlerine iletmek istediği mesajları melek aracılığıyla bildirmesi.

vakar : **1.** Ağırbaşlılık, heybet, ciddiyet, onur, haysiyet, izzet ve şeref. **2.** İnsanın kişiliğini koruması, şahsiyetini zedeleyecek her türlü davranıştan sakınması.

vasat ümmet : İnanç ve amel bakımından her türlü aşırılıktan kaçınan, başkalarını taklit etmeyen, tüm insanlığa örnek olup ahlaki yönden kendinden aşağı olanları örnek almayan, iyiliği emredip teşvik eden ve kötülüğü engelleyen Müslüman toplum, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmeti.

vefat : Ölüm

yahve : Yahudilerin tanrılarına verdikleri isim, yehova, elohim.

KAYNAKÇA

- AFZALUR Rahman, **Siret Ansiklopedisi**, (Çev. Kenan Dönmez) C 1-6, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1996.
- Ahmed b.Hanbel, **Müsned**, Beyrut, 1991.
- ALALU, Suzan ve diğerleri, **Yahudilik'te Kavram ve Değerler**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 1996.
- **Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi**, Köln-Almanya, 2015.
- ALTUNTAŞ Halil; Muzaffer Şahin, **Kur'an-ı Kerim Meali**, DİB Yayınları, Ankara, 2009.
- ATASAĞUN, Galip, **İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller**, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2002.
- AYDIN, Fuat, **Yahudilik**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- AYDIN, Mehmet S., **Din Felsefesi**, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 2012.
- AYDIN, Mehmet, **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2004.
- AYDIN, Mehmet, **Dinler Tarihine Giriş**, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2004.
- Bâbanzâde Ahmed Naim, **Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi**, DİB Yayınları, Ankara, 1987.
- BESALEL, Yusuf, **Yahudi Ansiklopedisi (I-III)**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2001.
- BLECH, Rabi Banjamin, **Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü**, (Terc.: Estreya Seval Val)ı, Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2004.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-sahih**, 1-8, Riyad, Tz.; Kahire, 1400/1979; İstanbul, 1979.
- CEVİZCİ, Ahmet, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- COŞAN, M. Es'ad, **Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Veli**, Server Yayınları, İstanbul, 2013.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah, **Sünen**, Kahire, Beyrut, 1987.
- DEMİRCİ, Kürşat, "Hıristiyanlık", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 17, Ankara, 1998.
- **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- **Dinî Terimler Sözlüğü**, MEB Yayınları, Ankara, 2009.
- DÜZGÜN, Şaban Ali, "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin", **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı: 320, Deizm, Ateizm, Nihilizm Kıskacında İnsanlık, Ankara, 2017.
- DÜZGÜN, Şaban Ali, **Dini Anlama Kılavuzu**, Otto Yayınları, Ankara, 2018.
- Ebu Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, **es-Sünen**,1-4, Beyrut, 1409/1988.
- Ebû Muhammed el-Mısrî, **Sîretu Ömer b. Abdülaziz**, thk.: Ahmed Ubeyd, Âlemu'l Kutub, C 1, Beyrut, 1984.
- EL-VAHİDÎ, İmam Ebul-Hasen Ali Bin Ahmed, **Esbâb-ı Nüzûl**, İhtar Yayıncılık, İstanbul, 1997.

KAYNAKÇA

- ERDEM, Hüsamettin, “Deizm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 9, Ankara, 1994.
- ERSOY, Mehmet Akif, **Safahat**, Metin Yayın Dağıtım, İstanbul, 1994.
- GÜNDÜZ, Şinasi, **Yaşayan Dünya Dinleri**, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- GÜNGÖR, Ali İsra, **Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.
- GÜNGÖR, Mevlüt, “Kur’an’ın Hz. Peygamber’in Sünnetine Verdiği Değer”, **Sünnetin Dindeki Yeri**, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1997.
- GÜRKAN, Salime Leyla, “Yahudilik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 43, Ankara, 2013.
- GÜRKAN, Salime Leyla, **Yahudilik**, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.
- HIZLI, Mefail, “Arşiv Belgelerine göre Osmanlılarda Hz. Peygamber Sevgisi”, **Diyanet İlmi Dergi**, Sayı: Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V.)-Özel Sayı, Ankara, 2000.
- İANNİTTO, P. Luigi, **Hıristiyan İnancı, (Terc.: Leyla A. Iberti)** Ohan Matbaacılık, İstanbul, 1994.
- İbn-i Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmâîl b. Umer, **Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsîri**, (Terc.: Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, C 2, İstanbul, 1983.
- İmam Gazalî, **İhyâ-u Ulûmi’d-Dîn**, Tercüme: Sıtkı Gülle, Huzur Yayıncılık, C 1, İstanbul, 1998.
- KARAMAN Fikret; İ. Karagöz; İ. Paçacı; M. Canbulat; A. Gelişgen; İ. Ural, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015.
- KARAMAN Hayrettin; A. Bardakoğlu, H. Yunus Apaydın, **Diyanet İlmihali**, TDV Yayınları, C 1-2, Ankara, 2010.
- KARAMAN, Hayrettin ve diğerleri, **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (1-5)**, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- KERİMOĞLU, Yusuf, **Emanet ve Ehliyet**, Ölçü Yayınları, Ankara, 1985.
- KESLER, Muhammed Fatih, **Kur’an-ı Kerim’de Yahudiler ve Hıristiyanlar**, TDV Yayınları, Ankara, 1995.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Tz.
- **Kitabı Mukaddes**, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2006.
- KOÇYİĞİT, Talât, **Hadîs Usûlü**, AÜİF Vakfı Yayınları, Ankara, 1967.
- KÖSE, Ali, **Milenyum Tarikatları**, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, 2011.
- KUTLUER, İlhan, “Lâedriyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 27, Ankara, 2003.
- MİCHEL, Thomas, **Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş**, Ohan Basımevi, İstanbul, 1992.

KAYNAKÇA

- ÖZEL, Ahmet, "Cihad", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 7, Ankara, 1997.
- ÖZKAN, Ali Rafet, **Kıyamet Tarikatları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- ÖZSOY, Ömer; İlhami Güler, **Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)**, Fecr Yayınevi, Ankara, 2003.
- PARRY, Rabi Aaron, **Talmud Nedir?,** (Terc.: Estreya Seval Vali), Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2005.
- Rağıp el-İsfahanî, **Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü**, Tercüme: Abdulbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul, 2012.
- SCHOEPS, Hans Joachim, **Yahudi-Hıristiyanlığı**, (Terc.: Ekrem Sarıkçıoğlu) İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- TABERİ, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir'üt, **Tarih-i Taberi (I-IV)**, (Terc.: M. Faruk Gürtunca), Sağlam Yayınevi, İstanbul, Tz.
- TATÇI, Mustafa, **Yunus Emre Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- **TORA NEVİİM KETUVİM**, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2007.
- TOPALOĞLU, Aydın, "Materyalizm", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 28, Ankara, 2003.
- TOPALOĞLU, Aydın, "Teizm", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 40, Ankara, 2011.
- TOPALOĞLU, Bekir ve diğerleri, **İslam'da İnanç Esasları**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No. 157, İstanbul, 1998.
- TOPRAK, Süleyman, **Ölümden Sonraki Hayat**, Nur Basımevi, Konya, 1986.
- TÜMER, Günay; Abdurrahman KÜÇÜK, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 2002.
- **TDK Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 2012.
- YARAN, Cafer Sadık, **Kötülük ve Theodise**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- **Yazım Kılavuzu**, TDK Yayınları, Ankara, 2012.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili (1-10)**, Hikmet Neşriyat, İstanbul, Tz.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

- www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 17.01.2018)
- www.isam.org.tr (Erişim Tarihi: 17.01.2018)
- www.diyanet.gov.tr (Erişim Tarihi: 17.01.2018)
- kuran.diyanet.gov.tr/mushaf (Erişim Tarihi: 17.01.2018)
- www.hadislerleislam.diyanet.gov.tr (Erişim Tarihi: 17.01.2018)
- www.shutterstock.com (Erişim Tarihi: 17.01.2018)

KAYNAKÇA

GÖRSEL KAYNAKÇA

1. Ünite

- Görsel 1.1: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/new-life-concept-seedling-growing-sprout-575819281 (Erişim Tarihi: 06.02.2018)
- Görsel 1.2: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/orion-nebula-m42-galaxyopen-clusterglobular-cluster-738535111 (Erişim Tarihi: 13.02.2018)
- Görsel 1.3: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/earth-galaxy-elements-this-image-furnished-627104891 (Erişim Tarihi: 12.12.2017)
- Görsel 1.4: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/four-seasons-560313706 (Erişim Tarihi: 06.02.2018)
- Görsel 1.5: https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/afterlife-concept-ecg-ekg-medical-heart-351714359 (Erişim Tarihi: 28.11.2017)
- Görsel 1.6: Komisyon tarafından bu kitap için hazırlanmıştır.
- Görsel 1.7: https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/red-black-hole-sucking-planet-earth-333944054 (Erişim Tarihi: 14.12.2017)
- Görsel 1.8: Komisyon tarafından bu kitap için hazırlanmıştır.
- Görsel 1.9: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/spring-bud-composition-nature-75147319 (Erişim Tarihi: 06.02.2018)
- Görsel 1.10: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/four-season-44157070 (Erişim Tarihi: 06.02.2018)
- Görsel 1.11: Komisyon tarafından bu kitap için hazırlanmıştır.
- Görsel 1.12: http://bigpictures.club/makeyourimage.html (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- Görsel 1.13: http://www.viransehir.bel.tr/haber/1379-viransehir-belediyesinden-sehit-gultekin-ailesine- (Erişim Tarihi:26.06.2018)

2. Ünite

- Görsel 2.1: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/koran-holy-book-muslims-369449426 (Erişim Tarihi: 05.07.2018)
- Görsel 2.2: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/front-view-masjid-nabvi-56033224 (Erişim Tarihi: 07.02.2018)
- Görsel 2.3: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/sparrow-on-hand-old-woman-95530318 (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
- Görsel 2.4: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/happy-arabic-muslim-family-modern-home-564123418 (Erişim Tarihi: 27.12.2017)
- Görsel 2.5: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/business-people-different-cultures-races-talking-102456104 (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- Görsel 2.6: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/quran-holy-book-662034985 adresinden alınarak düzenlenmiştir. (Erişim Tarihi: 22.12.2017)

- Görsel 2.7: https://www.islaminesriyat.com/images/thumbnails/280/311/detailed/22/kutubi-sitte.jpg (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- Görsel 2.8: Mehmet Çebi Hilye Koleksiyonundan alınmıştır. (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- Görsel 2.9: https://i1.wp.com/www.biriz.biz/mahrem/hzfatimaduvak.jpg (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- Görsel 2.10: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/burning-kerosene-lamp-background-concept-lighting-118988770?src=eWz1dLIwsj5sUPwY5OJrMA-1-23 (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
- **3. Ünite**
- Görsel 3.1: https://www.shutterstock.com/image-photo/quran-holy-islamic-book-on-lauh-661511152 adresinden alınarak düzenlenmiştir. (Erişim Tarihi: 23.06.2018)
- Görsel 3.2: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/koran-hand-holy-book-muslims-public-432240190 (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- Görsel 3.3: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/humble-businessman-muslim-prayer-mosque-434482840 (Erişim Tarihi: 23.06.2018)
- Görsel 3.4: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/istanbul-turkey-july-24-eyup-sultan-208623064?src=mjqz2qy5SPmNOS6ZYqXqxg-1-29 (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- Görsel 3.5: https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/questions-clear-strategy-solutions-business-leadership-106645070 (Erişim Tarihi: 09.02.2018)
- Görsel 3.6: http://www.bik.gov.tr/wp-content/uploads/2017/01/20170102_2_21064168_17597356-e1483342819603.jpg (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- Görsel 3.7: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/canakkale-turkey-march-18-unidentified-turkish-91294706 (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
- Görsel 3.8: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/turkish-aid-organization-kizilay-distributed-supplies-1093001885 (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
- Görsel 3.9: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/horizon-sea-532690237 (Erişim Tarihi: 11.02.2018)
- **4. Ünite**
- Görsel 4.1: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/difficult-choices-businessman-due-crisis-146944346 (Erişim Tarihi: 12.02.2018)
- Görsel 4.2: Komisyon tarafından bu kitap için hazırlanmıştır.
- Görsel 4.3: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/muslim-lab-worker-doing-analysis-515614228 (Erişim Tarihi: 20.02.2018)
- Görsel 4.4: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/bangkok-cityscape-high-view-buildings-river-658425001 (Erişim Tarihi: 05.07.2018)
- Görsel 4.5: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/businessman-on-blurred-background-holding-hand-671114557 (Erişim Tarihi: 27.06.2018)

KAYNAKÇA

- Görsel 4.6: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/snowdrops-snow-750170215 (Erişim Tarihi: 12.02.2018)
- Görsel 4.7: http://www.uchisar.bel.tr/wp-content/uploads/15-temmuz-görseli-2.jpg (Erişim Tarihi: 05.07.2018)
- Görsel 4.8: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/sarajevo-bosina-march-2-naim-pasic-90626527 (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- **5. Ünite**
- Görsel 5.1: Komisyon tarafından bu kitap için hazırlanmıştır.
- Görsel 5.2: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/hebrew-handwritten-torah-on-synagogue-alter-154568147 (Erişim Tarihi: 13.02.2018)
- Görsel 5.3: https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/abstract-blue-world-map-magnified-israel-430368154 (Erişim Tarihi: 15.02.2018)
- Görsel 5.4: http://www.turkischegemeinde.at/wp-content/uploads/Juden.jpg (Erişim Tarihi: 15.02.2018)
- Görsel 5.5: https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/star-david-symbol-judaism-flat-icon-357085430 (Erişim Tarihi: 01.12.2018)
- Görsel 5.6: https://farm8.static.flickr.com/7643/16934506752_408859d565_b.jpg (Erişim Tarihi: 01.02.2018)
- Görsel 5.7: https://i1.wp.com/www.avlaremoz.com/wp-content/uploads/2017/04/macaristan-eski-sinagog.jpg (Erişim Tarihi: 06.02.2018)
- Görsel 5.8: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/western-wall-jerusalem-israel-474195559 (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
- Görsel 5.9: https://get.pxhere.com/photo/writing-book-antique-old-religion-christian-bible-spiritual-brand-literature-study-text-handwriting-christianity-learn-studying-learning-document-god-knowledge-open-bible-bible-study-1278009.jpg (Erişim Tarihi: 22.06.2018)
- Görsel 5.10: Komisyon tarafından bu kitap için hazırlanmıştır.
- Görsel 5.11: https://kern.humdrum.net/memorials/selected-bible-verses-for-urn-inscription/ (Erişim Tarihi: 05.07.2018)
- Görsel 5.12: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/newborn-baby-water-baptism-ritual-christian-558877288 (Erişim Tarihi: 12.02.2018)
- Görsel 5.13: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/wooden-cross-isolated-on-white-382321141 (Erişim Tarihi: 15.02.2018)
- Görsel 5.14: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/st-michael-archangels-church-lithuania-513276832 (Erişim Tarihi: 08.02.2018)
- Görsel 5.15: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/view-saint-peters-square-vatican-rome-702647752 (Erişim Tarihi: 12.02.2018)